

Inventarisatierapport 2017

Vogels in en om Den Haag

Telgegevens van:

Vogelrustgebieden, overige groengebieden, nestkasten, ooievaarsring-project, MUS-project

Haagse Vogelbescherming

Website:

www.haagsevogels.nl

Informatie:

Voor alle vragen over (wilde) vogels en vogelbescherming kunt u terecht op

info@haagsevogels.nl

of bij onze telefonische informatiepost:

T: 06 - 46 42 68 09

Correspondentieadres:

Heliotrooplaan 15, 2555 MA Den Haag

Contributie 2018:

leden: € 15,00 per jaar

jeugdleden tot 16 jaar gratis

lidmaatschap voor het leven: eenmalig € 250,00

Ledenadministratie:

Rob de Jong

Email: hvbledenadm@gmail.com

IBAN: NL49 INGB 0000 275200

Coördinator Veldwerk:

Boudewijn Schreiner

Email: birdeye@planet.nl

Contactpersoon inventarisatierapport:

Ruud van der Waard

Email: famvanderwaard@hetnet.nl

Alarmnummer milieuzaken:

Frederik Hoogerhoud, M: 06 - 46 42 68 09

Email: frederik@hoogerhoud.nl

Ruud van der Waard, M: 06 - 47 46 01 59

Email: famvanderwaard@hetnet.nl

Martin van de Reep, M: 06 - 54 75 89 50

Email: reepos@casema.nl

Adri Remeeus, M: 06 - 53 42 56 02

Email: aremeeus@ziggo.nl

Het inventarisatierapport is gratis te downloaden via de website van de Haagse Vogelbescherming
www.haagsevogels.nl

Inhoudsopgave

Ten geleide	5	Park Groot Haesebroek	24
		Landgoed Marlot	25
Methode van onderzoek en toelichting op de cijfers	6	Backershagen / Wiltzanck / Hartenkamp	25
		De Paauw en Bos Ruys	26
		Leidschendammerhout	26
Vogelrustgebieden*:		Vogelplas Starrevaart	26
Dr. Abraham Schierbeektuin	8	Vogelwerkgroep Solleveld	26
Eilandjes Meer en Bos	8	Park Rozenrust	27
Marlot	8	ATV Zonnegaarde	27
Ockenburgh	9	Vogelwerkgroep Meijndel	27
Gravin van Bylandtreservaat	9		
Henk van Dongenreservaat	10	Terratoria-aantal in Meijndel in 2017	28
Vredenoord	10		
Overvoorde	11	Teloverzicht andere gebieden	30
André van der Laantuin	11		
Het Litoraal Reigersbergen	12	Teloverzicht nestkastgebieden	33
Eendenkooi Zuiderpark	13	Vogelreservaat Ockenburgh: Resultaten van de broedkastenschoonmaakactie	34
		Nestkasten Haagse Bos over vier decennia	35
Teloverzicht vogelrustgebieden	15		
		Weidevogels	37
Andere telgebieden:		Weidevogelmonitoring Duivenvoordse Veenzijde polder	
Haagse Bos	17		
Hubertuspark	18	Ooievaars ringproject	39
Clingendael /Oosterbeek	19		
Arendsdorp / Oostduin	20	Blauwe reiger kolonies in onze Haagse regio	41
Scheveningse Bosjes	21		
Park Sorghvliet**	22	De Grote Zilverreiger, een Kerstcadeau	44
Crematorium Ockenburgh	22		
Landgoed Meer en Bos	23	MUS-project	45
Landgoed De Voorden	23		
Voorlinden	23		

* Niet vrij toegankelijk, incidenteel worden buiten het broedseizoen in de Abraham Schierbeektuin en de Eendenkooi Zuiderpark excursies georganiseerd.

** Alleen toegang met vergunning of toegangskaart

Illustraties en tekening omslag:

uit Teixeira (1979), Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Sovon (met toestemming)

De Vogels van strand en wad, tekeningen: Wolfgang Makatsch en Robert Scholz

N.V. W.J. Thieme & Cie. Zutphen

Coördinator telgegevens: Ruud van der Waard

Redactie: Wim Kooij, Tom Looij, Boudewijn Schreiner

Lay-out: Germaine Pasmans

Statistiek: André Saanen

Final check: Wim Kooij, Boudewijn Schreiner

blauwborst

Ten geleide

In 1987 verscheen er voor het eerst een afzonderlijk inventarisatierapport, dat tot stand was gekomen onder leiding van ons onvermoeibare erelid Tom Loorij. Tot dat moment waren er ook al vele jaren op rij waardevolle inventarisatiegegevens verzameld. Die maakten daarvoor deel uit van het algehele jaarverslag van de vereniging. Dat 'boekje' werd echter dikker en dikker door de groei van de hoeveelheid gegevens en de soms vanuit geschoten pen van de scribenten. Bovendien had Tom, niet helemaal verrassend met zijn jarenlange CBS-achtergrond, plannen met trendanalyses, speciale doorkijkjes naar themaonderwerpen en allerlei andere ideeën voor elk jaar weer een uitermate levendig rapport. Daar is hij uitermate goed in geslaagd

Hij wilde de lat hoog/ hoger blijven leggen. Enkele jaren terug, toen hij al een stapje terug had gedaan als samensteller, sprak hij tijdens een lezing bij de jaarvergadering de volgende ambitie uit over de toekomst van het rapport:

- Een rapport dat jaarlijks een compleet en kwantitatief overzicht biedt van de vogelstand in alle vogelrustgebieden van de Vereniging
- Een rapport dat jaarlijks een representatief beeld geeft van de vogelstand in de belangrijkste groengebieden van Den Haag en randgemeenten
- Een rapport dat qua vormgeving, uiterlijk en inhoud een visitekaartje is voor de Vereniging
- Een rapport dat standaard dient gebruikt te worden bij alle besluitvorming betreffende zaken t.a.v. het beheer en inrichting van groengebieden

In zijn bescheidenheid had hij verzuimd om te melden dat van deze aspiraties al veel was bereikt. Toch heeft het huidige gezicht achter het inventarisatierapport, Ruud van der Waard, het geformuleerde streven krachtig doorgetrokken. De kwaliteit van de gepresenteerde gegevens is hoog, vrijwel alle tellingen zijn gebaseerd op de standaard BMP-methode van de Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland (SOVON). Alleen voor de reservaten leent deze methodiek zich niet vanwege de relatief geringe omvang. Maar daar staat doorgaans een meer verfijnde toepassing van de telmethode tegenover.

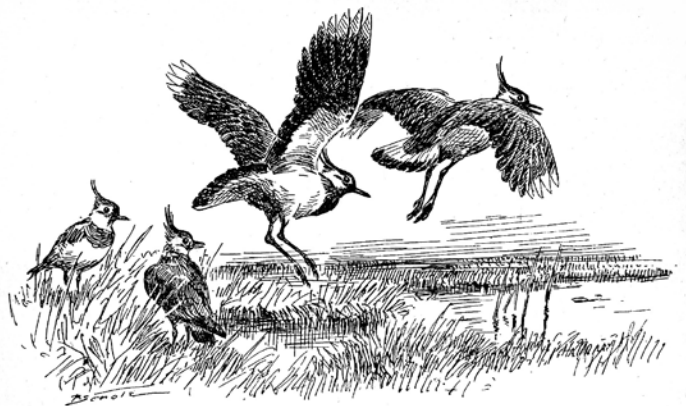
Het zal wel even een illusie blijven om een 'compleet kwantitatief' overzicht te leveren, maar SOVON bevestigt dat onze dichtheid van inventarisaties voor grotere steden in het land (mogelijk zelfs Europees en wereldwijd) ongekend hoog is.

In deze editie wordt speciaal stil gestaan bij drie vogels waar Den Haag met zijn randgemeenten een jarenlange bijzondere band mee heeft en/of aan het krijgen is: de (blauwe) reiger en de reigâh (ooievaar) en.... de nieuwkomer in dit rijtje: de grote zilverreiger. Lees voor wat betreft deze laatste vogel vooral aandachtig hoe onze vorige voorzitter –en recent nog SOVON vrijwilliger van het jaar- Adri Remeus zijn 'night is white satin' beleeft.

Last but not least is net als de afgelopen jaren het 'MUS-rapport' toegevoegd. Waarmee de cirkel weer rond is. De samensteller daarvan is ons eerder genoemde onvermoeibare erelid, die daarmee toch nog steeds zijn stempel drukt op dit inventarisatierapport.

Wij wensen u veel leesplezier. Aarzel niet om contact op te nemen als u zelf aan de inventarisaties van de vereniging wil bijdragen en/of u zich tot andere (veld) werkactiviteiten van de vereniging aangesproken voelt. De Haagse vogels hebben ons nodig!

Boudewijn Schreiner en Wim Kooij

kieviten

Methoden van onderzoek en toelichting op de cijfers

Cie. Veldwerk

De commissie Veldwerk is de commissie binnen de Haagse Vogelbescherming die de tellingen coördineert. Zij leidt hiertoe de mensen op die de inventarisaties uitvoeren, de zgn. veldwerkers. De commissie organiseert voor deze mensen ook opleidingscursussen en zorgt voor begeleiding van beginnende tellers. Jaarlijks houdt de commissie de gebieden bij die geteld moeten worden en probeert de beschikbare tellers zo goed mogelijk over de gebieden te verdelen. Hierbij wordt waar mogelijk rekening gehouden met de gebieden die beleidsmatig van belang zijn. Hoewel het tellen van de vogels natuurlijk voor een belangrijk deel voor het plezier gebeurt, houdt de commissie daarbij wel een beleidsdoel voor ogen. De vogelstand moet behouden en zo mogelijk verbeterd worden. Terreinen waar mogelijke ruimtelijke veranderingen aan de orde zijn, vanwege bouwplannen of landschappelijke ingrepen krijgen daarbij prioriteit. Doorgaans zijn daar ook tellers voor te vinden. Door jaarlijks dezelfde gebieden volgens dezelfde methode te onderzoeken, kan men zien of er wijziging optreedt in het aantal vogels per soort. Als we veranderingen in aantallen ook nog kunnen verklaren, hebben we helemaal een goede basis voor vogelbescherming.

De vogelrustgebieden

De vogelrustgebieden (voorheen vogeltuinen en -reservaten) hebben tot doel het creëren van kleine centra in groengebieden. Door hun beveiliging en begroeiing zijn het productiecentra voor jonge vogels en ze verrijken het vogelleven in de omringende bossen, plantsoenen en woonwijken. Deze gebieden zijn door de gemeente in beheer gegeven aan de Haagse Vogelbescherming. Ze zijn 0,15 tot 5 hectare groot en niet toegankelijk voor publiek. Het onderhoudswerk, vrijwilligerswerk, wordt voornamelijk in de herfst- en wintermaanden verricht. Dit werk houdt in: snoeien, bijplanten, rooien, aanleg en onderhoud van takkenrillen en houtstapels (voornamelijk in wigwamvorm en rillen) en onderhoud van de afrastering. Gedurende het gehele jaar wordt gecontroleerd op vernielingen en

op "in sluipers". Ook het nestkastenonderhoud en de inventarisatiewerkzaamheden behoren tot de normale taken van de beheerder. De vogelrustgebieden zijn alleen bij uitzondering en onder begeleiding van de beheerder toegankelijk. Dat zal overigens altijd buiten het broedseizoen zijn.

Andere gebieden

De andere gebieden die geïnventariseerd worden, lopen in grootte en aard van het terrein sterk uiteen. De duingebieden hebben een heel ander karakter dan de stadsparken, landgoederen of het stedelijk gebied. Ook de openbare toegankelijkheid verschilt. In de inhoudsopgave zijn met een * aangegeven die gebieden, die alleen met een vergunning of toegangkaart door het publiek bezocht mogen worden.

De soortendichtheid in de parken wordt sterk beïnvloed door de aan- of afwezigheid van grote waterpartijen, gazons, speel- en ligweiden en weilanden. Zo zijn de dichtheden in gebieden als Madestein en De Uithof relatief laag. In een besloten gebied als Sorghvliet en in de binnenduïnbossen met een veel groter percentage bos en struikgewas, liggen deze veel hoger.

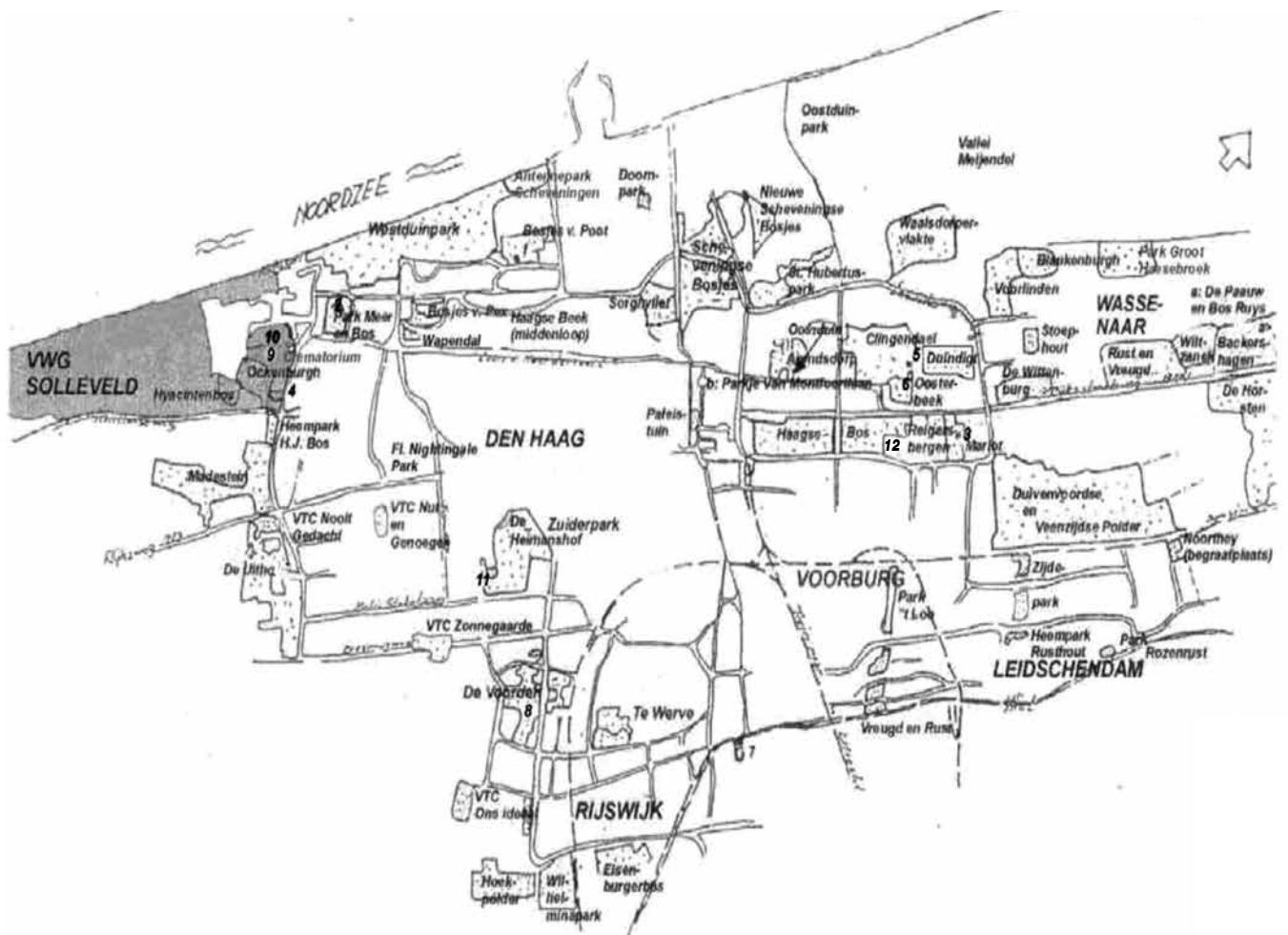
Methoden van onderzoek

Alle inventarisaties zijn op vrijwillige basis verricht in de vrije tijd van de waarnemers. Voorzover mogelijk is de gevolgde methode steeds in de verslagen gemeld. Uitgangspunt bij de tellingen is de volgens de door SOVON uitgewerkte Broedvogel Monitoring Project (BMP)- methode. Door SOVON worden de gegevens ook Benut voor landelijke monitoringdoeleinden.. Alleen in de vogelrustgebieden wordt, vanwege de geringe omvang van de gebieden een iets andere methode toegepast, maar de cijfers blijven goeddeels vergelijkbaar. Veel tellers registreren ook de waargenomen soorten buiten het broedseizoen, maar niet altijd intensief. Dit houdt in, dat in de waarnemingsoverzichten van een aantal parken soms trekvogels en wintergasten kunnen ontbreken. In de waarnemingsoverzichten is een onderscheid

gemaakt tussen territoriumhoudende soorten en tijdelijk verblijvende soorten. Met tijdelijk verblijvende soorten worden die soorten bedoeld die gebiedsbinding vertonen door het te gebruiken als voedselgebied, slaapplek of anderszins. De tellingen van de vogels

per soort zijn verwerkt in tellijsten. De veranderingen in het gebied zoals groot onderhoud of ander menselijk ingrijpen, worden in het verslag vermeld. Tellijst en verslag samen geven een indicatie van de waarde van een gebied voor de vogels.

Overzicht van vogelrustgebieden gedurende de laatste decennia

1. Vogelrustgebied 'Dr. Abraham Schierbeektuin'	7. Vogelrustgebied 'Vredenoord'
2. Vogelrustgebied 'Eilandjes Meer en Bos'	8. Vogelrustgebied Overvoorde
3. Vogelrustgebied Marlot	9. Vogelrustgebied 'André van der Laantuin'
4. Vogelrustgebied Ockenburgh	10. Vogelrustgebied 'Moerasje Ockenburgh'
5. 'Gravin van Bylandt' Vogelrustgebied	11. Eendenkooi Zuiderpark
6. 'Henk van Dongen' Vogelrustgebied	12. Vogelrustgebied het Lithoraal

Vogelrustgebieden

Dr. Abraham Schierbeektuin

Oppervlakte: 0,75 ha

Beheerders: Hetty Mos, Hilde Küpfer

Veel hulp van Judith Baars en Ap Mos

Tellingen via regelmatige waarnemingen 2017

De vogeltuinen bestaan 90 jaar! De oudste vogeltuin van Nederland.

Het buizerdpaar broedt in het voorjaar weer vlak naast de tuin. Ze komen dagelijks buurten. Wegens droogte komen vele vogels bij de drinkbak, met als kersen op de taart een goudvink en een appelvink.

In juni ziet imker Feijen een jonge vos. Hij is dit jaar 40 jaar imker in de vogeltuin.

In de zomerperiode een opvliegende houtsnip. Tevens een zingende nachtegaal. De hele periode regelmatig groenlingzang. De eerste keer sinds ik er werk (1994) Op 21 juli vliegt een buizerd op vanaf het schuurtje. Een uurtje later een boomvalk in de naast gelegen bosjes van Poot. De buizerds zijn vrijwel bij ieder bezoek aanwezig.

Op 4 augustus een vliegshow van 2 jonge buizerds, met als topstuk een landing op de ruïne. Tevens vloog een boomvalk langdurig boven de tuin. Gelukkig had ik mijn foto toestel bij me.

Ap heeft de oude drinkbak weer keurig gerepareerd en vervangende stenen gemetseld.

Op 23 september is het 90 jarig jubileum gevierd. Verslag hierover in de november Wulp 2017.

Eind september: 6 zwarte mezen.

Tijdens snoeiwerkzaamheden 2 Groenlingnesten gevonden, met dank aan Martin van der Reep voor de identificatie. Ook andere soorten. In de helft van de tuin, die bij de inlevering van dit verslag gesnoeid is, rond de 10 nesten. Van de nestkast die aan de beuk hangt, groeide het hengsel in de boom, zodat de nestkast steeds schever ging hangen. Met de draadschaar

nachtegaal

losgeknipt. De ene kant ging goed, maar als ik de andere kant los zou knippen zou het naar beneden vallen en is het waarschijnlijk kapot. Eén kant losgeknipt en van de andere kant kon ik met moeite het ijzerdraad los buigen dat in het ophangoogje zat. Met de nestkast onder de arm naar beneden geklommen en de nieuwe opgehangen. Toen even gekeken of er een vogeltje in gebroed had (ja). Toen ik het deurtje open deed vloog me bijna een koolmees in mijn gezicht. Ik weet niet wie van ons tweeën het meest is geschrokken... Ik was wel heel blij dat ik de nestkast niet had laten vallen.

Op 11 december is het gaan sneeuwen. Op een dusdanige manier dat we niet bij de vogeltuin konden komen om een paar sneeuwfoto's te maken. Hierna zijn we op wat grotere schaal gaan voeren.

De sparren hebben geleden onder de sneeuw. Er zijn een aantal takken afgebroken. We hebben zo wel veel groen voor de houtstapels.

Eilandjes Meer & Bos

Beheerder: Rogier Mos

Telling: BMP-methode 2017

Telgegevens: Geen verslag, alleen tellijst

Vogelrustgebied: Marlot

Oppervlakte: 0,15 ha

Beheerder: Marco Simonis

Telling: BMP-methode 2017

Digitale gegevens zijn aan de SOVON gegeven

Ging erg goed dit jaar!

Mede door de kap van bomen meer licht in het reservaat en deed de meidoorn het heel goed.

Ook was het een goed jaar voor de muizen, wat weer resulteerde in een koppeltje bosuilen in de nestkast.

Helaas belande 1 van de uilskuikens in het vogelasiel, maar is succesvol terug gezet.

Zie de Wulp; 48e jaargang Nr: 4 november 2017. Daar staat een leuk verslagje.

Verder weer leuke gasten als de, sijs, keep, sperwer, buizerd en koperwiek enz.

bosuul

Ockenburgh, zijde crematorium

Oppervlakte: ca. 3,5 ha
 Beheerders: Rick en Marianne Hoeing.
 Telgegevens: Hetty Mos (BMP-methode 2017)
 De gegevens zijn naar SOVON
 gestuurd)

Het vogelrustgebied Ockenburgh is samen met Hetty en Ap Mos beheerd.

Op 8-1 zijn de afgezaagde takken van de grote eik kleingezaagd en in de diverse houtrillen verwerkt. Tevens is door Ap een totaal rotte eik omgezaagd, die in een andere boom hing. Erg spannend, maar goed gelukt.

Tijdens het koffiedrinken zat een glanskop bij het voerhuisje.

In de eerste week van februari zingt de zanglijster volop.

Op 5-2 was er een kekkerende havik in het reservaat ook tijdens 2 volgende tellingen.

De nieuwe sleutels van het crematoriumterrein zijn gestolen. Het wachten is op een nieuwe sleutel. Tot zolang blijft het grote hek van het crematorium open. 31-3 komt een blauwe reiger buurten, maar helaas broeden er geen meer. In de jaren '60 van de vorige eeuw is dat ook eens gebeurd en gelukkig zijn ze jaren later terug gekomen...

14-4 een ontmoeting met de vos gehad. Na elkaar een minuut of drie aangestaard te hebben, wandelde de vos weg.

De meerkoeten hebben in april een nest. Tijdens de ronde een potje bloembollen gevonden dat over het hek van het crematorium is gegooid. Heb ze op het crematoriumterrein in de grond gezet.

In juni voor het eerst sinds jaren een paartje waterhoen gezien.

Tijdens de telling van begin juli, zowel een fitis, een

tuinfluitier, als een groene specht gehoord. Een mooie afsluiting van het tellen. De waterhoentjes hebben twee grote jongen.

Op 9 augustus heeft Hetty het reservaat aan Mirjam Eikelenboom laten zien, het nieuwe assistent regiohoofd van het Zuid-Hollands Landschap. Goed om voeling en contact met elkaar te houden.

In september hebben we een aantal malen de havik gehoord en 2 buizerds. Op 1 oktober hoorden we de havik weer en vonden in de meidoorns het nest van een zwartkop. Op 5 oktober was er een herfststorm. De, door Erik Evers in 1999 geringde, esdoorn is afgeknapt. Zondags de rommel opgeruimd. Veel werk.

In december is de bodem uit het houten voerhuisje gevallen. Er viel niet tegen op te eten door de vogels. Het staat vol met groene sprietten.

Bij de laatste werkdag in december zagen we bij het hek aan de kant van het crematorium ongelooflijk veel rode kaarshouders die over het hek gegooid waren. Ap en Rick troffen bij het schoonmaken van de nestkasten een voorraad eikeltjes in een nestkast.

tuinfluitier

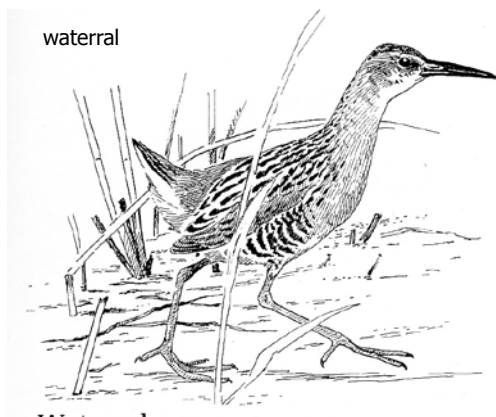
Gravin van Bylandt Vogelrustgebied

Oppervlakte: 0,6 ha
 Beheerders: Boudewijn Schreiner, Ingrid Megens
 Telling: Jaarrond in terrein

De laatste weken van januari verliepen koud. Om de vogels bij gebrek aan sneeuw toch van vocht te voorzien werd er ijs fijngehakt.

Een grote bonte specht viel in die winterperiode ten prooi aan een sperwer of havik, getuige de plukresten die ik aantrof.

Om de vogelstand in het reservaat eens vanuit een ander perspectief te bekijken ben ik in het voorjaar een tijdje op een parkbankje gaan zitten dat zich buiten

watterral

het reservaat bevindt en prachtig zicht geeft op de plas-dras-oever. Zo ontdekte ik op 3 april met enige verbazing een watterral die de oever aan het afstruinen was. Nauwlettend hield hij daarbij de omgeving in de gaten en schoot bij het minste of geringste het reservaat in, om even later zijn speurtocht weer voort te zetten. Altijd leuk om deze schaarse soort dit jaar weer terug te zien.

Op 5 mei werd ik bij binnenkomst verrast door een bosuil die eveneens verrast was en wegvloog in de richting van de uilenkast. Aan de manier van vliegen leek het om een jonge vogel te gaan. Een zanglijster had zijn nest gemaakt in de begroeiing pal naast het toegangshek. Deze ongelukkige plek leidde ertoe dat hij bij elk bezoek verjaagd werd.

Een omgewaaide es zorgde tijdens een zomerstormpje voor lichte schade aan het hekwerk.

Op 6 november trof ik de eerste houtsnip aan die op doortrek het reservaat weer had weten te vinden. De inventarisatie heeft niet volgens de BMP-methode plaatsgevonden, maar is gebaseerd op frequente observaties.

Henk van Dongen Vogelrustgebied

Oppervlakte: 0,32 ha

Beheerder: B.J.N.M. Schreiner

Een flink pak sneeuw in februari zorgde niet alleen voor mooie plaatjes maar gaf ook de aanwezigheid en gedragingen prijs van de bezoekers van het reservaat. Zo kon ik precies zien welke route een vos gelopen had door de sporen in de sneeuw te volgen. Hij bleek netjes op de paadjes te zijn gebleven en had zoals te verwachten viel uitgebreid interesse getoond voor de voederplekken. Veel vogels, maar ook muizen en een rat lieten hun pootafdrukken achter in de sneeuw. Op 16 maart zong de eerste tjtjaf en een fuut toonde

interesse voor een ontwortelde es die vanuit het reservaat in de tankgracht was gevallen. De wirwar van takken zorgde dat niet alleen de fuut maar ook een waterhoen en een meerkoet hun nest er aan konden verankeren.

De mooie grote kluit die op de oever was blijven liggen werd door een winterkoning als nestplaats in gebruik genomen. Omdat er al voorbereidingen werden getroffen om de doorgang voor de kano's vrij te maken, heb ik zekerheidshalve contact opgenomen met de groenbeheerder van de gemeente en kon hierdoor voorkomen dat de stam uit het water zou worden gehaald tijdens het broedseizoen.

De tankgracht langs het reservaat was in juni ook in trek bij een paartje krooneend en een rosse stekelstaart. Op 13 oktober liet de appelvink zich slechts één keer zien. Oktober was ook de maand dat er veel doortrek was van koperwieken. Er waren momenten dat er soms wel zeven tegelijk aan het badderen waren in het poeltje. In die periode lieten goudhaantjes en vuurgoudhaantjes zich dagelijks zien.

De inventarisatie heeft niet volgens de BMP-methode plaatsgevonden, maar is gebaseerd op frequente observaties.

Vredenoord (Rijswijk)

Oppervlakte: ca. 2,4 ha

Beheerder: Wim Borgdorff

Zie tellijst (geen verslag).

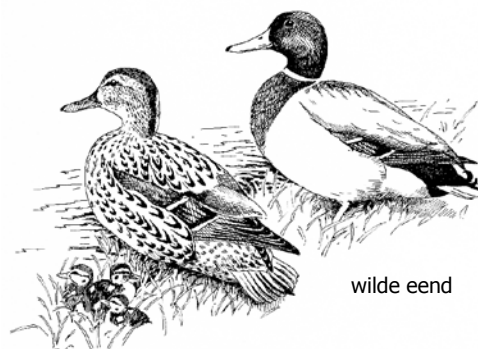
Overvoorde (Rijswijk)

Oppervlakte: 0,5 ha

Beheerders: Conny de Bruijn en Eric Wisse

Telling: Jaarrond in terrein.

In de afgelopen periode met een kritische blik de klimop bekeken. Ideaal voor vogels en hun voedsel, insecten. Bomen die je kwijt wilt kun je laten overwoekeren.

wilde eend

Maar als hij in takken begint te kruipen van waardevolle bomen, wordt het tijd ze af te zagen. Een jongen die dit seizoen op 'therapeutische basis' meehielp vond dit leuk werk.

De Houtsnip blijft blij met dit rustgebied. Want buiten het hek lopen nu overal de honden vrij rond. Buizerd en Sperwer doen hun eigen inventarisaties. We zien ze rondhangen of ontdekken plukplaatsen. De schuwe Groene specht doet er ook boodschappen. De IJsvogel bezoekt vliegenvlug de slootjes rondom.

Een ingewikkeld aanvraagtraject voor een subsidie uit het duurzaamheidsfonds van de gemeente Rijswijk liep helaas op niets uit. Met name aan de slootkanten zou er wel iets mogen worden bijgewerkt, al kan een boom hier veilig omvallen. Aan de kant van de bebouwing zal een populier moeten worden bijgesnoeid uit veiligheidsoverwegingen.

We zorgen er voor dat het een afwisselend gebiedje blijft met etages en voldoende lichtinval. De stinzen flora is ieder jaar overweldigend, de winterakonieten nemen langzaam toe. De vijver ontdoen we in de late herfst voorzichtig van blad. De Japanse duizendknoop blijft gelukkig aan de andere kant van de sloot. Evenals de zwerver, die blijft terugkeren.

André van der Laan Tuin

Oppervlakte: 1,5 ha

Beheerder: Jan Gemmink

Telling: Geen telling. Slechts een tellijst met losse waarnemingen. Geen territoria vaststelling 2017

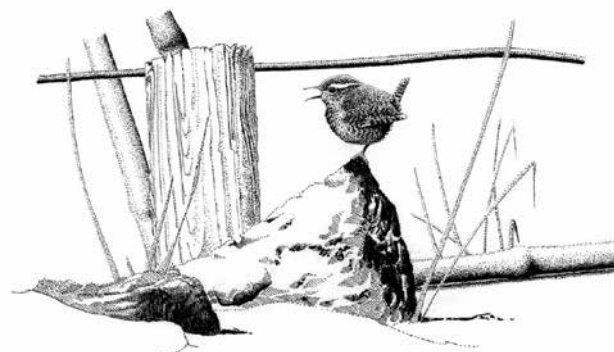
Na herstel van de padenstructuur en het aanbrengen van markeringen voor de nieuwe beplanting heeft de gemeente op aanwijzing van mij 320 nieuwe bomen en struiken neergezet.

Het vernielde hekwerk blijkt ondanks toezeggingen nog steeds niet hersteld.

Het reservaat is hierdoor een groot deel van het jaar voor iedereen toegankelijk geweest en het observatiehutje kon daarom ook nog niet worden neergezet.

Toen tijdens een storm een zware boom precies terechtkwam op de beoogde locatie van het hutje, bleek deze gang van zaken in ons voordeel uit te pakken.

Veel extra zaagwerk, maar wel blij dat het hutje nog ongeschonden in de Boomkruiper lag.

winterkoning

Beheerder Jan Gemmink zag zich vanwege gezondheidsredenen genoodzaakt om zich terug te trekken. Op zijn verzoek is Marco Simonis bereid gevonden om samen met Frank Kremer het beheer over te nemen. André Kommer zal assisteren bij de inventarisatie.

Dank aan alle vrijwilligers die vaak in kleine ploegjes hun bijdrage hebben geleverd aan deze metamorfose.

Boudewijn Schreiner, coördinator veldwerk

Vogelrustgebied Het Litoraal Reigersbergen

Oppervlakte: 0,31 ha

Beheerder: Frederik Hoogerhoud

Telling: 2017 BMP en jaarrond in terrein

Tijdens de realisatie van de Sytwende tunnel in 2001 kwam er een voedselrijk mineraal (zandige klei) grondoverschot vrij. Goedkoopste oplossing was om deze grond te transporteren naar een plek in de directe omgeving. Ophogen van de natte veenweide achter het huidige automobielmuseum in Reigersbergen leek een goede oplossing. Daarmee werd de agrarische kwaliteit van het weiland sterk verbeterd. Jammer was wel dat daarmee de ecologische waarde van het weiland degradeerde omdat de originele venige bodemstructuur aan de oppervlakte verdween. Tegelijk werd er een doodlopende dwarssloot met goede waterkwaliteit gedempt. Volgens een ecooloog en inwoner uit de wijk Mariahoeve functioneerde deze sloot vanwege een aantal bijzondere factoren¹ als kraamkamer voor het groene kikkercomplex. Hij protesteerde tegen de ophoging. Ook de schouwmeester van Delfland had bezwaren. Het is verboden om zomaar een watergang te dempen.

¹ Op deze plek was tijdens de oorlog een V2 raket terecht gekomen, waardoor er een diepe trechter ontstond. Vanwege afkalving in de trechter was het veen rondom drassig en was een eigen ecologische niche ontstaan met een hogere PH-waarde met veenpluis als indicator soort.

Het Hoogheemraadschap trok officieel aan de bel. De beheerders van stadsdeel Haagse Hout nemen het protest serieus. In de winter van 2005/2006 wordt een deel van de belendende paardenwei vergraven en ontstaat er een nieuw natuurgebiedje met veel overgangen tussen nat en droog.

Compensatie

De opzet van deze mitigerende maatregel was om het groene kikkercomplex een nieuwe kans te geven. Verder was het van belang dat er extra waterberging werd gerealiseerd. In een strook van 0,31 hectare werd de helft uitgegraven tot vijver waar in zes eilandjes werden uitgespaard. De andere helft bleef weiland met enkele zwarte elzen en ruwe berken. Voor de amfibieën werden korte doodlopende oeverinsnijdingen gegraven. De vijver werd aangelegd met een verloop van 0 tot 50 cm met in het midden een kom van twee meter diepte. Een kleine beheergroep (Niek van der Worff, Henk van Bilsen en Evert Mutter) zou dit landschap in stand gaan houden en inventariseren. Vanwege dit strandachtig verloop werd het terrein in de wandeling aangeduid als: 'Het Litoraal'.

Het in aanvang kale terrein kwam echter al snel vol pioniervegetatie te staan. In de volgende jaren gevolgd door opslag van els, berk en wilg. Met deze snelgroeiende bomen kwam de natuurlijke successie naar een boslandschap snel op gang. Het beheer bleek te zwaar voor de toenmalige werkgroep van oudere mensen waardoor er binnen 10 jaar een jong elzenbos langs de randen van de nieuwe vijver verrees.

Beheer

Tot teleurstelling van bioloog Henk van Bilsen kwam er van het beheer niets terecht. Het oorspronkelijk open landschap groeide in tien jaar tijd volledig dicht met elzen, wilgen en prachtfraamboos. De sloten vulden zich met blad en stonden bijna droog.

De Haagse Vogelbescherming (HVB) zag hier in 2016 echter potentie voor een vogelrustgebied. Toenmalig HVB secretaris Aletta de Ruiter wist de Dienst Stadsbeheer te overtuigen van de win-win situatie als de HVB dit gebied zou gaan beheren. Winter 2016/17 voerde de gemeente een eerste grote dunning uit. Van de gekapte elzenstammetjes en takken werd een ril aangelegd met een totaal lengte van 115 meter. Voor het bruggetje werd een toegangshek geplaatst. De aangestelde beheerders van de HVB plantten nieuwe struiken en snoeiden een deel van het bos uit. Voor het samenstellen van vogelbosjes is er echter meer licht op de bosbodem

nodig. Er wordt nu gewerkt aan een uitgebreid beheerplan waarin de te nemen maatregelen voor een bestendig beheer worden vastgelegd.

Najaar 2017 kreeg de Haagse Vogelbescherming bericht vanuit enkele actieve inwoners van Mariahoeve dat er tien jaar eerder een totaalinventarisatie was gedaan door Henk van Bilsen, bioloog uit het eerste beheergroepje.

Op 14 september 2017 kwamen vertegenwoordigers van de gemeente (eigenaar), Werkgroep De Tuinen van Mariahoeve, Haagse Vogelbescherming (HVB), De Vlindertuin en Henk van Bilsen bijeen op het stadsdeelnkantoor Haagse Hout. Doel was het kennismaken met de belanghebbenden en geïnteresseerden van het Litoraal en het vaststellen van de huidige situatie ten opzichte van de oorspronkelijke doelstellingen.

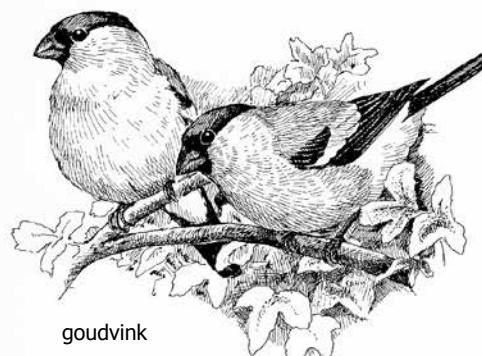
Inventarisatie

De inventarisatie van 2007 heeft als belangrijkste item uiteraard de toestand van het 'groene kikker complex' (GKC).

In de periode juni t/m september werden waargenomen:

1. Middelste groene kikker (tientallen)
2. Kleine groene kikker (9)
3. Bruine kikker (32)
4. Rugstreeppad (2)
5. Gewone pad (13)
6. Kleine watersalamander (1)

In de huidige situatie is niet specifiek geïnventariseerd op het GKC. Waarnemers meldden predatie van ijsvogel en blauwe reiger op de kleine watersalamander. De beheerder heeft tientallen waarnemingen van de bruine kikker en enkele waarnemingen van de gewone pad. In hoeverre de huidige situatie nog de oorspronkelijke doelstelling benadert is nog niet vast te stellen. Streven is nu een gecombineerde doelstelling: in zoveel mogelijk instandhouding GKC en opwaardering als vogelrustgebied.

goudvink

Van Bilsen heeft in 2007 in en om het Litoraal 42 vogelsoorten waargenomen. Deze waarnemingen zijn gedaan in de broedtijd (maart, april, mei). 12 Waarnemingen van de steenuil zijn een indicatie voor een broedgeval. De presentie van braamsluiper en fitis wijzen op de dan nog open structuur van het gebied. In zijn verslag wordt geen onderscheid gemaakt in broedgevallen/biotoopbinding of overvliegend. De huidige beheerder heeft dat wel gedaan.

1. Broedvogels. (16)
2. Biotoopbinding met het gebied (23)
3. Overvliegend (15)

Totaal waargenomen soorten, 54.

Fitis en braamsluiper zijn niet meer waargenomen, de zwartkop is met 4 territoria nu de meest voorkomende broedvogel. Waarnemingen van maart t/m oktober 2017. In de winter, voorjaar en herfst wordt er continue gevoerd om de vogels naar het gebied te lokken. Het gebrek aan natuurlijke holten wordt ondervangen door 3 nestkasten. Alleen de boomkruiper heeft een natuurlijke holte gevonden in een els met vorstschade. Bilsen determineerde 80 planten, riet en gele lis ontbreken dan nog op de lijst. Zijn verdere lijst bevat inventarisaties van insecten, zoogdieren en, buiten de 80, 11 grassoorten. Verder slakken en paddenstoelen. Voor zover niet vermeld, lopen de inventarisaties van 2007 t/m 2009.

Toekomst

Om de oorspronkelijke situatie zoveel mogelijk terug te brengen, wordt er in de winter van '17/'18 nog een aantal elzen verwijderd om de struiken in het bos meer licht te geven. Ook worden de jonge elzen op de eilandjes 'op stopbe gezet'. Het beheerplan heeft als uitgangspunt een zo groot mogelijke biodiversiteit met speciale aandacht voor kikkers, salamanders en padden. Uiteraard worden de vogels bevoordeeld door het creëren van broedgelegenheden en extra foerageerfaciliteiten.

Vogelrustgebied Eendenkooi Zuiderpark

Oppervlakte: 1,2 ha

Beheerder: Ruud van der Waard

Telling: Jaarrond in het terrein 2017 volgens de BMP-methode.

Zoals elk jaar begin ik altijd met de inventarisatie van de reiger kolonie. Nesten tellen en bijhouden welke er bezet zijn. Deze vroege vogels beginnen al medio januari met

hun activiteiten, zoals nest claimen en daar ruzie met de buurman over maken, nestherstel, baltsgedrag, paring, enz. en dan eindeloos af en aanvliegen om voedsel voor de jongen aan te dragen. Dit seizoen heb ik in zes telrondes alles weer op een reiger-rijtje gezet en weer is de kolonie gedegradeerd. Vorig seizoen waren er nog 30 nestbouswels, waarvan 19 bezet. Dit jaar waren er nog maar 20 nestbouswels, waarvan 11 bezet. Geen idee hoe het komt, maar het wordt steeds minder.

Donderdag 19 jan. 2017 was mijn eerste wandeling door mijn reservaat. Al aardig wat activiteit gezien, nl. 3 x Vlaamse gaai, 1 x grote bonte specht, 1 x boomkruiper, Enkele vinken vrouwtjes, 1 x ijsvogeltje in de struiken langs de oever van de vijver. Er is van de winter in dec. '16 en jan. '17 veel onderhoud gedaan en gesnoeid in de eendenkooi.

Eind 2016 is de vos gezien in de eendenkooi door een Omnigroen medewerker. Nog nooit had ik enig spoor gevonden of gezien van de vos in mijn kooi, maar wist wel dat hij door het Zuiderpark liep.

Op 10-08-2017 vond ik het eerste spoor van de aanwezigheid van de vos in mijn kooi. Op de ophaalbrug lag een drol van de vos. Vers, nat en nog glimmend. (is fotografisch vastgelegd)

Op de zondagen van 12 en 26 februari heb ik weer rondleidingen verzorgd in de eendenkooi. Op 26 februari had ik en mijn publiek het geluk om allemaal de ijsvogel te zien in de struiken langs de oever van de vijver. Iedereen was enthousiast over deze zeldzame waarneming.

Op 14-3-2017 deed ik mijn eerste zonsopkomst telronde, aanvang om 06.10 uur. Volop vogelactiviteit want erg donker was het niet. De volle maan stond in WWZ. Onder een hoek van ca. 20° met de horizon en overgoot de omgeving van strijklicht. Was indrukwekkend om te zien, vond ik. Maar niet alleen de vogels waren actief, ook de plantenwereld was aan het ontluiken. Narcissen, krokussen en winterakoniet in bloei en de sneeuwkllokjes waren alweer aan het verpieteren.

Op 24-3-2017 om 07.20 uur kwam de buizerd weer overvliegen. Direct paniek in de tent. Kraaien en kauwen gingen allemaal de lucht in om de rover weg te jagen. In de vijver ook voortdurend spektakel, want een Canadees ganzenpaar had het eiland als hun bouwlocatie uitgekozen, terwijl een nijlganzenpaar het zelfde idee had. Dit werd niet geduld door de Canadees en leidde tot het steeds

weer moeten verjagen van de nijlgansjes. Later bleek dat twee lege blauwe reigernesten in gebruik waren genomen door nijlganzen om te broeden. Dit jaar heb ik nog twee andere exoten in mijn domijn gehad. Op 7-4-2017 spotte ik twee stuks geelwang schildpadden langs de oever van het eilandje. Flinker jongens van ca. 40 cm. lengte. (geschat)

Op 20-4-2017 om circa 6.30 uur bij zonsopkomst trad nog even de nachtvorst op. Het koudste moment van de dag deed plots en dun ijsvliesje ontstaan op de vijver.

Vanaf telling 8 op 14-05-2017 gonsde het van de zwartkopzang. Met het uitgebreide onderhoud van de kooi in afgelopen winter is er het een en ander veranderd. Al het hout wat is vrijgekomen met die snoei is verwerkt in ellen lange houtrillen, rondom langs de oevers van mijn eiland, vaak een meter hoog. De vogeltjes die daar het meest bij gebaat zijn hebben hun slag geslagen dit seizoen. Er is echt een toename te zien van de territorium bezetting. De roodborsten, de heggemussen, de winterkoningen en de zwartkoppen hebben het goed gedaan. Een afname viel er juist te zien bij de houtduiven. Ook de holenduif is er maar even geweest, maar heeft niet gebroed. De zanglijster is juist weer meer aanwezig geweest.

Het is woensdag 24-5-2017 er klinkt weer een kakofonie van vogelzang. De zwartkoppen en de zanglijster laten zich uitbundig horen. Zo ook de winterkoningen en de roodborsten. De vijver leek op het eerste gezicht vol te liggen met kroos, maar dat was toch niet het geval. Het bleek een dikke soeplaag te zijn geworden van zaden, pluus en pollen van de wilgen en essenbomen rondom de vijver. Het fluitenkruid staat inmiddels manshoog tot wel bijna 2 meter, ook de brandnetels staan al 1½ meter en de zuring vaak al tot kniehoogte. Wat een biomassa!

Tijdens mijn telronde op 16-6-2017 moest ik mij op diver-

se plaatsen een weg banen door het gevallen hout. Door de storm welke woedde op 24 en 25 mei waren er heel wat takken gebroken en naar beneden gekomen. Sommigen versperden het looppad en deze heb ik voorzichtig opgeruimd.

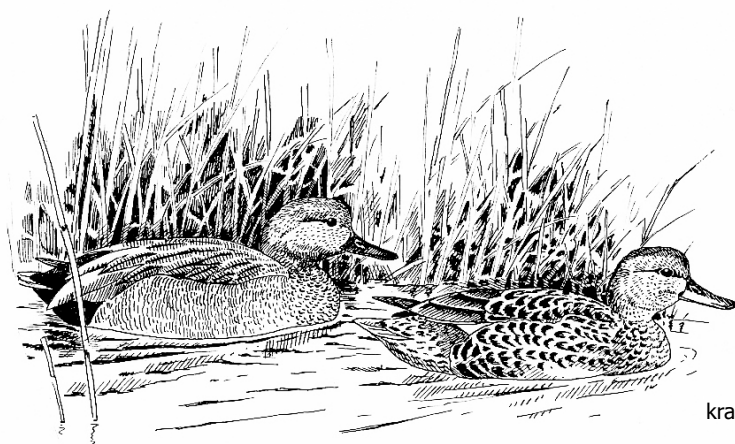
Op donderdag 10 augustus had ik afgesproken met groenbeheerder, dhr. P van Kan, om een onderhoudsbeurt inventarisatie ronde te lopen in de eendenkooi. Samen met dhr. R. Helleman van de Haeghe Groep is een werkplan gemaakt. De paden zullen weer worden geschoond, de kruittlaag aan de zijanten van de paden een meter teruggesnoeid, al het snoeisel op het terrein houden en verwerken in takken en houtrillen, alle esdoorn-opschot verwijderen, nieuwe palen en nieuwe rieten coulissen (schermen) plaatsen. Het eiland en de twee strandjes weer kaal maaien. Ook is besloten om te beginnen met renovatie van de eerste twee kelen (vangarmen) De werkzaamheden daarvan zijn gedaan door twee medewerkers van Meeuwisse in week 41/42. Alles ziet er weer netjes uit. In 2018 waarschijnlijk de andere twee kelen laten renoveren, maar dat is nog niet bekend bij mij.

Op 17-10-2017 heb ik alle nestkasten geïnspecteerd en gereinigd. Het leverde weer een goed resultaat op van 83% bezetting.

De vleermuis slaapkast is dit jaar niet door vogels, zoals de pimpelmees, gebruikt. De kast was helemaal schoon van binnen.

17-10-2017. De dag dat de zon de hele dag enigszins verduisterd werd door de combinatie van de storm Ophelia, Sahara stofzand en de rook en stofdeeltjes van de bosbranden in Portugal en Spanje. Het leek net als of de heldere maan midden op de dag scheen in een witte waas van sluier bewolking, maar het was de zon.

Zon op: 8.08 uur zon onder: 18.41 uur

krakeend

Inventarisatie van vogelrustgebieden in 2017										
	Dr. Abraham Schierbeektuin	Marlot Vogelrustgebied	Ockenburgh Vogelrustgebied	Gravin van Bylandt Vogelrustgebied	Henk van Dongen Vogelrustgebied	Vredenoord Vogelrustgebied	Overvoorde Vogelrustgebied	André van der Laantuin	Eendenkooi Zuiderpark	Litoraal Reigersbergen
Dodaars	-	-	-	tijd	tijd	-	-	-	-	-
Fuut	-	-	tijd	tijd	1	-	-	-	-	-
Aalscholver	-	-	-	tijd	tijd	tijd	-	-	tijd	-
Grote Zilverreiger	-	-	-	-	-	-	-	-	-	tijd
Blauwe Reiger	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	-	11	tijd
Ooievaar	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-
Knobbelzwaan	-	tijd	tijd	tijd	tijd	-	-	-	-	-
Grauwe Gans	-	-	tijd	tijd	tijd	-	-	-	-	tijd
Canadese Gans	-	-	tijd	tijd	-	1	-	-	3	-
Nijlgans	-	-	tijd	tijd	tijd	1	tijd	-	3	-
Krakeend	-	-	-	tijd	tijd	-	-	-	1	tijd
Wintertaling	-	-	-	tijd	tijd	-	-	-	-	tijd
Wilde Eend	-	1	tijd	1	1	2	tijd	-	7	tijd
Slobeend	-	-	-	tijd	tijd	-	-	-	-	-
Krooneend	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-	-
Kuifeend	-	-	-	tijd	tijd	1	-	-	-	-
Rosse Stekelstaart	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-	-
Havik	-	-	tijd	-	tijd	-	tijd	-	-	tijd
Sperwer	-	tijd	-	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	-	tijd
Buizerd	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	1	tijd
Boomvalk	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fazant	-	-	-	-	-	1	tijd	-	-	-
Waterral	-	-	-	tijd	-	-	-	-	-	tijd
Waterhoen	-	tijd	1	1	1	-	1	-	1	1
Meerkoet	-	-	1	2	1	2	tijd	-	3	1
Scholekster	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Houtsnip	1	tijd	-	tijd	tijd	-	tijd	-	tijd	tijd
Holenduif	1	tijd	1	tijd	tijd	1	tijd	-	tijd	tijd
Houtduif	2	tijd	1	2	2	1	2	-	3	1
Turkse Tortel	-	-	-	-	-	-	-	-	tijd	-
Halsbandparkiet	1	tijd	1	tijd	tijd	1	1	-	2	tijd
Bosuil	tijd	1	-	tijd	tijd	1	tijd	-	-	tijd
IJsvogel	-	-	-	tijd	tijd	tijd	tijd	-	1	tijd
Groene Specht	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	1	tijd	tijd	-	tijd
Grote Bonte Specht	1	tijd	4	tijd	1	2	tijd	tijd	1	tijd
Kleine Bonte Specht	-	-	-	-	-	-	-	-	-	tijd
Winterkoning	5	1	17	4	4	7	2	tijd	8	3
Heggenmus	4	1	tijd	4	3	2	1	tijd	3	3
Roodborst	3	3	5	5	6	2	1	tijd	6	2
Nachtegaal	1	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-
Merel	5	1	7	7	6	5	3	tijd	7	1
Kramsvogel	tijd	-	tijd	tijd	-	-	-	tijd	-	-
Zanglijster	2	1	5	2	2	1	1	tijd	4	1
Koperwiek	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	-	tijd	tijd	tijd	-
Braamsluiper	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-
Tuinfluit	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Zwartkop	4	1	5	5	4	2	1	-	7	4
Tjiftjaf	5	1	5	2	3	1	1	-	2	1

Inventarisatie van vogelrustgebieden in 2017 (vervolg)										
	Dr. Abraham Schierbeektuin	Marlot Vogelrustgebied	Ockenburgh Vogelrustgebied	Gravin van Bylandt Vogelrustgebied	Henk van Dongen Vogelrustgebied	Vredenoord Vogelrustgebied	Overvoorde Vogelrustgebied	André van der Laantuin	Eendenkooi Zuiderpark	Litoraal Reigersbergen
Fitis	-	-	1	-	-	-	tijd	-	-	-
Goudhaantje	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	-	tijd
Vuurgoudhaantje	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	-	-	tijd	-	-
Staartmees	1	tijd	tijd	2	1	1	1	tijd	3	tijd
Glanskop	-	tijd	1	3	3	-	tijd	-	-	1
Kuifmees	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Zwarte Mees	tijd	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Pimpelmees	6	2	8	5	4	5	2	tijd	5	1
Koolmees	10	5	8	8	6	5	3	tijd	6	2
Boomklever	1	tijd	1	1	1	1	tijd	tijd	2	tijd
Boomkruiper	2	tijd	4	1	1	3	1	tijd	4	1
Gaai	1	tijd	1	1	1	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd
Ekster	tijd	tijd	tijd	1	tijd	tijd	tijd	tijd	1	tijd
Kauw	tijd	tijd	1	tijd	tijd	2	1	-	2	-
Zwarte Kraai	tijd	tijd	-	tijd	tijd	1	tijd	tijd	2	tijd
Spreeuw	-	tijd	-	-	-	tijd	tijd	-	-	tijd
Vink	1	tijd	1	2	2	1	tijd	-	2	1
Keep	-	tijd	-	tijd	tijd	-	-	-	-	-
Groenling	2	-	-	-	-	1	1	-	tijd	tijd
Putter	-	-	-	tijd	tijd	tijd	tijd	-	-	tijd
Sijs	-	tijd	-	tijd	tijd	-	-	-	tijd	tijd
Appelvink	tijd	-	-	-	tijd	-	-	-	-	-
Goudvink	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Totaal territoria	59	18	80	59	54	55	23	0	102	25
Totaal soorten	36	37	39	51	52	40	43	22	37	44
w.v. met territoria	21	11	22	20	21	28	16	0	29	16
w.v. tijd. verblijvend	15	26	17	31	31	12	27	22	8	28
Waargenomen, maar niet meegenomen in bovenstaande inventarisatie!										
Soepeend	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-

tijd = tijdelijk verblijvend
+ = wel territoria, aantal onbekend
- = niet waargenomen

Andere telgebieden

Haagse Bos

Oppervlakte: 85 ha.

Contactpersonen: Wim Kooij, Frederik Hoogerhoud

Telling: BMP-telling

Het bos is voor het eerst in een kwart eeuw weer integraal volgens BMP geteld. In 2016 gold dat al voor het zuidwestgedeelte, door Casper Zuyderduyn van Staatsbosheer. In 2017 is het noordoostgedeelte onder handen genomen door ondergetekende. De dwars door het bos lopende Laan van Nieuw Oost Indië vormt de voor de hand liggende grens van de twee gedeelten. De verzamelde gegevens lenen zich voor interessante vergelijkingen met de periode 1988-1992. In die jaren werd eerstgenoemd deel 5 jaar op rij door Frederik Hoogerhoud en mij onderzocht. Daarna is door Frederik alleen in 1993 nog het zuidwestdeel volledig uitgekamd.

Doordat er ook tussentijds, zij het minder gestandaardiseerd, monitoring heeft plaatsgevonden leiden de cijfers niet tot verrassingen plaats waarvan iemand van zijn stoel is gevallen. Enkele beelden die al bestonden zijn wel nog scherper geworden. Hier volgen enkele impressies.

Het ouder worden van het bos zie je terug in hoe bewoners er gebruik van maken. Destijds broedde het overgrote deel van de mezen in de ongeveer 100 aanwezige nestkasten. Nu is nog slechts de helft van het nestkastenbestand van toen over, maar is het totaal aantal territoria ongeveer gelijk gebleven. Er wordt tegenwoordig veel meer gebruik gemaakt van natuurlijke nestholten en wel om de eenvoudige reden dat er daar nu veel meer van zijn.

houtsnip

Het vertrek als broedvogel van de ooit zo algemene spreeuw en de komst van de halsbandparkiet laat zich eenvoudig aflezen uit de gegevens wanneer 25 jaar terug in de tijd gaan. Het beeld bij de hollenbroeders is sowieso divers. De kauw zit in de lift naar beneden en de grauwe vliegenvanger broedt de laatste jaren nog incidenteel. De grote bonte specht neemt flink in aantal toe en boomklever en boomkruiper zijn licht vooruit gegaan. De wederom zachte winter zal hebben meegespeeld bij het in de daarop volgende lente met zekerheid kunnen vaststellen van een broedgeval van de ijsvogel. Er werden als levend bewijs meerdere malen jongen gezien vlakbij de Bosvijver. Mogelijk was er zelfs een tweede territorium in het – afgelopen jaar niet getelde-zuidwestelijke deel.

Een verrassing was het territorium van een houtsnip. De kans dat er ook daadwerkelijk is gebroed kan als klein worden beschouwd. Tweemaal werd in de vroege ochtend een vliegend exemplaar vastgesteld dat zijn territorium afbakende. Als je in de schemering een wat nerveuzig 'tssrrr tssrrr' hoort kun je slechts vertwijfeld om je heen kijken. Het geluid van de mini-helicopter heeft zich dan, voor je goed en wel erg hebt in wat er gebeurt, al weer een eind verplaatst. Het is een duivels lastig te inventariseren soort. Ze hebben immers baltsvluchten over gebieden van vele tientallen hectaren. De kans dat er daadwerkelijk een broedgeval in het hondrijke Haagse Bos heeft plaatsgevonden is niet zo groot. Het naburige en besloten landgoed Duindigt leent zich daarvoor aanzienlijk beter. En mogelijk ook het groen rondom het koninklijk paleis.

Volgens de criteria 'scoorde' ook de appelvink een territorium. Toch is hij in dit bos vooral een wintervogel. Buiten de periode eind oktober- eind maart wordt hij zelden of nooit waargenomen. Zo'n maartwaarneming was echter genoeg om mee te tellen. Wat verder in de lente gold iets soortgelijks voor de bonte vliegenvanger. Op basis van slechts één waarneming van een zingende doortrekker telt deze al mee als territorium. Iets dergelijks zou in principe ook gelden voor de krakeend. Uit de vorige eeuw is er geen enkele waarneming bekend van een verblijvende krakeend, maar nu zijn er dagen dat er meer dan 130 in de bosvijver zwemmen. Ook in het voorjaar blijven ze steeds langer hangen, vertonen ook baltsgedrag maar een juveniel heb ik nog nooit gezien. Strikt volgens SOVON criteria had ik

tenminste 6 territoria moeten noteren, maar ik heb – net als voor kuifeend (4) en slobbeend (3), waarvoor iets soortgelijks geldt, besloten om deze niet in de cijfers te laten doortellen.

Voor de broedvogels verwijs ik verder naar het afzonderlijke rapport dat hierover dit voorjaar verschijnt. Ook buiten het seizoen blijft er van alles te zien in het Haagse Bos. De vuurgoudhaan werd meerdere keren aangetroffen, niet verrassend was dat vooral in het naaldhout nabij Huis ten Bosch. Een heel andere vogel was de zwarte roodstaart, die verbleef tussen 11 en 31 oktober langs de Bezuidenhoutse weg.

Dat het water ook jaarrond veel kijkplezier biedt voor vogelaars zal de frequente bezoeker niet zijn ontgaan. Ondanks de (terechte) zorgen die er worden geuit over de vogelvrije smient in onze regio wordt hij in het Haagse Bos veel vaker gezien dan in voorbije jaren. Op 20 december verbleven er totaal 38 exemplaren in de Bosvijver. Op dezelfde dag waren er van de al eerder genoemde krakeend 114 en van de kuifeend 68 aanwezig. Krooneenden worden steeds vaker waargenomen, tevens in maanden dat je ze meer in hun broedgebied en in ieder geval niet hier verwacht. Zo verbleven er medio mei 2 paartjes in en rond de Bosvijver. Diverse watervogels voelden zich comfortabel onder en rond wat overhangende bomen en struiken aan de rand van het water in de buurt van de Laan van Nieuw Oost Indië. Hier zaten ook enkele malen dodaarzen en op 26 oktober werd er een wat rond sluipende waterral gesignaleerd. Een idyllisch plaatje. Maar ook verleden tijd.

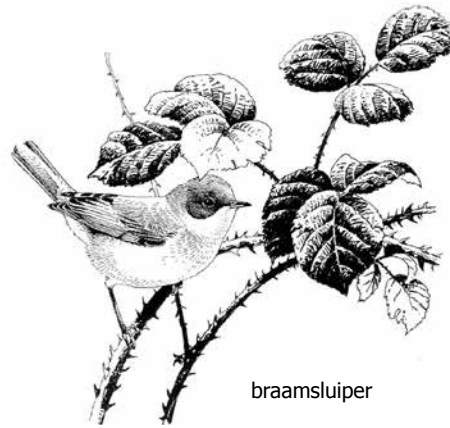
Want tijdens forse kap- en uitdunningswerkzaamheden die deze winter door Staatsbosbeheer worden uitgevoerd, een als zodanig te billijken ingreep is ook het overhangende groen drastisch verwijderd. Esthetisch bepaald geen verrijking en sommige vogels zijn er zeker niet blij mee. Jammer.

<https://bezuidenhout.nl/blog/2018/04/17/broedvogels-in-het-haagse-bos-in-2016-en-2017/>

Hubertuspark

Oppervlakte: 17 ha
Contactpersoon: Wim Kooij
Telling: eenalige BMP-telling

Precies 35 jaar nadat Reinoud van Bemmelen een uitgebreid en fraai rapport schreef over de vogelwaarnemingen in 1982 heb ik er (eenmalig) een inventarisatie verricht. Uiteraard een aardige

braamsluiper

aanleiding om wat resultaten te vergelijken. Het is nog steeds een relatief rustig park, al is de recreatiedruk gaandeweg iets toegenomen. Reinoud karakteriseerde het park destijds nog als een 'relatief jong duinbos, jong omdat er bijna nergens echt oude bomen staan'. Die constatering blijft uiteraard voor een deel overeind, al zijn veel bomen die er toen al enige tijd stonden inmiddels bijna twee keer zo oud. In de aantallen holenbroeders zien we dat overigens nauwelijks terug. Weliswaar is de grote bonte specht, na in 1989 voor het eerst als broedvogel te zijn vastgesteld inmiddels een vaste bewoner en zijn later ook de halsbandparkiet (4) en boomklever (2) tot het broedmeubilair gaan behoren. Daar tegenover staat weer het wegvallen van de spreeuw en is ook de grauwe vliegenvanger verdwenen. De kauw was begin jaren '80 nog geen broedvogel, vestigde zich in de jaren daarna, maar is recent weer zeer achteruit gegaan. Nog 2 broedpaartjes zijn over. Bij de mezen schommelen de aantallen door de jaren heen. Er hangen geen nestkasten meer in het terrein, behoudens een paar in villatuinen aan de Hubertusweg. In 1982 wordt al gemeld 'de koolmees maakt veel gebruik van natuurlijke nestholten ook al bevinden deze zich soms dichtbij de grond'. Dat jaar was er sprake van 25 territoria, dat waren er nu 22.

Enkele fameuze zangers laten zich nu beduidend minder horen. De 6 nachtegaal territoria van toen zijn gaandeweg afgebrokkeld, er is er nu nog 1 overgebleven. Ook de merel heeft fors ingeleverd. In de eerste helft van de jaren '80 een hele rij van hoge 'dertigers', nu nog 18 territoria. Van de fitis werd in 1982 al melding gemaakt van achteruitgang (van 15 het jaar ervoor naar 12) en nu zijn er nog 2 over. Nieuw ten opzichte van toen zijn de roofvogels die hun intrede hebben gedaan, buizerd en de sperwer werden toen wel waargenomen maar broedden nog niet. In de vele tussenliggende jaren dat Boudewijn Schreiner hier tellingen verrichte broedden beide soorten trouwens

ook al vaak en veelal ook allebei. In de jaren '80 was wel de boomvalk nog een trouwe verschijning, nu is hij slechts 1 keer waargenomen als doortrekker begin september. Daarentegen wordt nu wel zo nu en dan een jagende slechtvalk waargenomen en in de zomer waren er enkele waarnemingen van de wespandief.

Broedend werden dit jaar verder ook vastgesteld de goudhaan en de braamsluiper. Op basis van overigens slechts twee waarnemingen voldoet ook de bonte vliegenvanger aan de criteria van een territorium.

En dan zijn er soorten die verrassend overeenkomstig in aantal zijn, zoals de roodborst. De winterkoning komt zelfs op exact hetzelfde aantal uit (13), al moet daarbij worden opgemerkt dat het broedvogelseizoen van '82, anders dan nu, volgde op een tamelijk koude winter. Dat leidde toen tot een (kleine) terugval.

De goudvink was begin jaren '80 geen broedvogel en ook nu niet. Boudewijn stelde in de tussenliggende tijd wel in meerdere jaren territoria vast, soms zelfs 2. Dat was nu niet het geval maar er werden wel enkele waarnemingen gedaan in het vroege voorjaar, onder andere een fraai mannetje in een tuin aan de Hubertusweg. De appelvink werd juist enige malen gesignaleerd aan het einde van het jaar, meestal overvliegend maar ook tenminste één keer verblijvend, op 22 november. Vinken hebben het altijd goed naar hun zin in het duinpark in de herfst- en wintermaanden. Dat geldt traditioneel voor veel 'gewone' vinken, kepen, groenlingen en midden in de winter ook sijzen. De kruisbek werd juist in de zomer enige malen als overvlieger geconstateerd en op 26 oktober in 'het hoge dennenbos' bij de het panorama gezien en gehoord. In de directe omgeving broedde bij de aangrenzende kwekerij de ijsvogel. Daar zwom in juni ook een dodaars met jongen.

Clingendael/Oosterbeek (Wassenaar)

Oppervlakte: 55 ha

Contactpersoon: Wim Kooij

Telling: Losse waarnemingen 2017

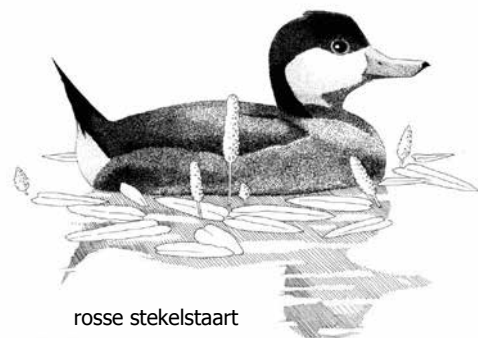
Er is geen (Excel)-tellijst gemaakt

Toen Philip Doubleth (de derde) de 17^e eeuw het landhuis Clingendael liet bouwen zal hij niet vermoed hebben dat het bijna 400 jaar lang een grote internationale aantrekkingskracht zou uitoefenen. Niet alleen op diplomaten die daar tegenwoordig een instituut hebben gevestigd maar ook op vele bruiden van doorgaans buitenlandse origine die bij het

landhuis vereeuwigd willen worden. Het verschijnsel van trouwauto's met gevolg, die illegaal de oprijlaan oprijden begon zodanig omvangrijke vormen aan te nemen, dat er tegenwoordig door handhaving regelmaat bij de hoofdingang gepost wordt. Het verbieden tot het maken van foto's is uiteraard niet aan de orde, maar aan verkeer in het park wordt een halt toegeroepen.. Verder staat er op de populaire verboden fietsroute door het bos, die in het verlengde van de oprijlaan richting Ruychrocklaan voert, nog wel eens een handhaver achter een boom. Die dan plotseling met bonboekje te voorschijn komt zodra er iemand op een draadezel passeert. Voor het overige is van handhaving weinig te melden. Met als nauwelijks verrassend gevolg dat het aantal loslopende honden op plekken waar dat niet is toegestaan weer gestaag toeneemt.

Ook honden te water zijn geen zeldzaam verschijnsel. Maar gelukkig zijn eenden daar nog steeds algemener. Soms ook 'vreemde eenden'. Een paartje krooneend was op meerdere momenten in het jaar enige tijd present. Opvallend genoeg was dat deze keer ook in de maanden mei en juni, maar van enige nesteldrang was geen sprake.

Het aantal krakeenden begint raadselachtig hoge vormen aan te nemen. Bovendien zijn ze steeds meer jaarrond aanwezig, ofschoon de piek in herfst en winter blijft liggen. Op 15 december liep de totaal telling op tot 220 verspreid over het gehele terrein, steeds meer ook terug te vinden in allerlei kleine slootjes. De aantallen blijven in de lente toenemen, al is er nog geen enkele aanwijzing geweest voor een broedgeval. Wat is dan de verklaring van die aanhoudende aantallentoeename? In het dichtstbijzijnde gebied waar zeker wél wordt gebroed. Meijendel, nam het aantal vastgestelde territoria af tot 33. Dit is het laagste van deze eeuw (en het hoogste daar was 72 in 2009). Blijkbaar moet de oorzaak van de stijging van de in het Haags groen steeds aanwezige krakeenden verder weg worden gezocht.

rosse stekelstaart

Ook voor de slobbeend geldt, weliswaar in mindere mate dan de kraakeend, dat dit het gehele jaar door nu een zeer vertrouwde verschijning is in het terrein. Maar gebroed wordt er nooit. Landelijk is de slobbeend een vogel waarover juist zorgen bestaan, want hij is niet voor niets aan de rode lijst toegevoegd.

Wel werd een broedgeval vastgesteld van de rosse stekelstaart. Een 2-tal adulten was het gehele jaar aanwezig en werd vier maal met (max. 3) juvenielen waargenomen. Het park trekt steeds meer de aandacht van exotische eenden. De mandarijneend (tot 9 exemplaren) werd vooral in het najaar gezien en ook een paartje van de minstens zo exotische peposaka-eend was een groot deel van het jaar aanwezig. Tot laat in het voorjaar werd ook enige tijd een vrouwtje brilduiker gezien, hoogstwaarschijnlijk gaat het hier om een ontsnapt exemplaar.

De kleine 'kolonie' blauwe reigers viel terug in aantal van 5 naar 4 paar. De torenvalk is nu een vaste bewoner geworden in Oosterbeek en de sperwer werd eind juni met jongen aangetroffen in het Sterrenbos. Van de ijsvogel aanzienlijk minder waarnemingen dan voorgaande jaren, de dichtstbijzijnde broedgevallen waren waarschijnlijk die in het Haagse Bos en Duindigt. Veel waarnemingen van putters en ook tenminste 2 territoria, eentje bij de Oud Hollandse tuin en 1 in Oosterbeek vlakbij Nebo. De nachtegaal gaf eind april enkele concerten op verschillende plekken op het landgoed maar vervolgde de tournee elders. Tenminste 2 territoria zijn wel vastgesteld op de aangrenzende Amonsvlakke.

Bijzonder was de waarneming op 6 mei van een mannetje paapje. Die had ik graag zelf willen zien. Enige jaloezie ook richting Boudewijn Schreiner die, middenin het broedseizoen, getuige was van een waterral die langs de kant struinde in het water tussen de Grote Speelweide en het Van Bylandreservaat. Zowel de Canadese gans als de brandgans zijn spectaculair toegenomen de laatste decennia. Er is echter, vooral bij de brandgans, een relatief groot deel van de populatie waarbij geen enkele neiging tot broedgedrag is te bemerken. Interessant was des te meer dat er een gemengd koppel ontstond dat hiertoe wel was genegen. Op 20 juni werden voor het eerst hybride jongen op het veld achter het ANWB hoofdkantoor gesignaleerd.

Voor het eerst sinds jaren zag ik in november weer eens een groepje huismussen binnen de grenzen van het landgoed. De ontmoeting vond plaats helemaal aan het begin van de oprijlaan. Dit zijn met zekerheid

exemplaren die horen bij de laatste enclave (in december bleef de teller steken op 19) van deze soort die zich nog in het Benoordenhout bevindt, in de Poorterstraat, zo'n 200 meter van het trefpunt. Van de 18 nestkasten in Clingendael waren er 10 bezet door koolmees en 6 door pimpelmees. 89% Van de 3 nestkasten in Oosterbeek waren er 2 bezet door koolmees en 1 door pimpelmees. 100%

zwarte roodstaart

Arendsdorp-Oostduin

Oppervlakte: 17 ha

Contactpersoon: Wim Kooij

Telling: Losse waarnemingen 2018

Er is geen (Excel)-tellijst gemaakt

Een zwarte roodstaart had gedurende het gehele voorjaar een territorium bij de nieuwbouw aan de Oostduinlaan. Dit is niet bepaald als goed nieuws aan te merken, maar heeft alles te maken met de bouwwerkzaamheden. Een tot voor kort klein gebouwtje wordt momenteel tot een flinke toren getransformeerd. Op de vijvers is er aan variatie geen gebrek. Net als in het voorgaande jaar werden nu ook weer regelmatig tot 9 exemplaren van de mandarijneend gezien. Ze zwerven een beetje door de hele buurt, maar zijn relatief vaak aanwezig in en rond de Grote Vijver in Arendsdorp. Van de knobbelzwaan kwamen 2 paar tot broeden evenals van de nijlgans. In het bunkerparkje begon een paartje Canadese gans aan een nest. Maar dit werd verstoord. Wellicht door een hond, want er lopen hier nog wel eens wat doldrieste exemplaren rond die ook te water gaan, maar laat ik oppassen met het doen van beschuldigingen waarvan ik het bewijs niet rond krijg. Het lijkt ook wat beter te gaan met het waterhoentje: tijdens een screening op 27 mei werden op 5 plekken in het bos ouders met pulli waargenomen. Verder –maar dat is niet nieuw meer- maak ik toch nog maar een keer

melding van de steeds meer dominerende aanwezigheid van de kraakeend op het water. In het winterhalfjaar steekt hij de wilde eend naar de kroon als het gaat om de vraag wat 'de gewone eend' is. Op 28 december waren er in het gehele park (tenminste) 94 kraakeenden aanwezig en bleef de teller voor de wilde eend staan op 77.

Goudhaantjes worden gedurende het gehele jaar waargenomen, op 15 januari bleef de teller steken op 12 exemplaren. Het vuurgoudhaantje is aanzienlijk schaarser. Maar je kunt het soms treffen. Een totaal niet schuw exemplaar liet zich bewonderen bij het scoutinggebouw op 10 oktober. In november volgden nog een paar waarnemingen bij de tuin van flat Arendsdorp.

Het aantal bewoonde nestholten van de kauw is stabiel gebleven op zeer laag niveau: 3 in totaal. Of hij de ooit ook zo talrijke spreeuw achterna gaat en weldra de status 'voormalige broedvogel' verwerft blijft onzeker. Spreeuwen worden eigenlijk alleen nog in het winterhalfjaar gezien. Al kan het dan om forse aantallen gaan. Op 15 november ging het om wel 500 verblijvende exemplaren die met het aanbod in de besrijke 'moestuin' goed raad wisten.

De ijsvogel is enige tijd uit beeld geweest. Tot er weer eentje opdook tussen kerst en oudjaar. Die liet zich enkele keren op verschillende plaatsen op het landgoed kort maar goed bekijken, terwijl hij in volle vaart voorbij vloog. En gaf daarmee letterlijk kleur aan deze donkere dagen.

Van de 10 nestkasten in Arendsdorp/Oostduin waren er 6 bezet door koolmees en 3 door pimpelmees. 90%

Scheveningse Bosjes

Oppervlakte: 60 ha

Contactpersoon: Wim Kooij

Telling: AVN heeft BMP-telling laten verrichten

Het was het laatste voorjaar dat mijn werklocatie zich vlak naast de qua natuurschoon onderschatte Scheveningse Bosjes bevond. Te meer reden om extra vaak vooraf of in de lunchpauze daar wat rond te struinen. Een van de eerste enigszins tot de verbeelding sprekende waarnemingen was die van een kleine bonte specht, vlakbij de Aletta Jacobsweg. Er zouden er nog veel volgen. Op dezelfde plek als vorig jaar is ook weer gebroed. Aan het einde van het jaar werden meer waarnemingen verspreid over het terrein gedaan. Eind april en begin mei werden opvallend veel

braamsluiper waargenomen. Vermoedelijk ging het daarbij telkens om doortrekkers. Merel en winterkoning zijn en blijven de algemeenste soorten en lijken allebei vooruit te gaan in aantal. Bij de winterkoning zal bovendien het wederom optreden van een zachte winter een rol spelen.

Ook kool- en pimpelmees lijken gestaag in aantal vooruit te gaan. In zoverre een parallelle ontwikkeling met het Haagse Bos dat ook hier het aantal nestkasten in aantal terugloopt, maar de veroudering van het bos zichtbaar is door het feit dat het aanbod van natuurlijke nestholten toeneemt.

De bosjes zijn zich meer en meer aan het ontwikkelen tot een zwartkoppensbos. Deze beleving had ik vooral tijdens een lange speurtocht eind juni. Waar de meeste vogels zich stil hielden, alleen hier en daar een kwetterende halsbandparkiet, zongen op een oppervlakte van nog geen 10 ha. even zo vele mannetjes uit volle borst. Met name in de oksel van de Kerkhoflaan en de Scheveningse weg vinden ze het blijkbaar goed vertoeven.

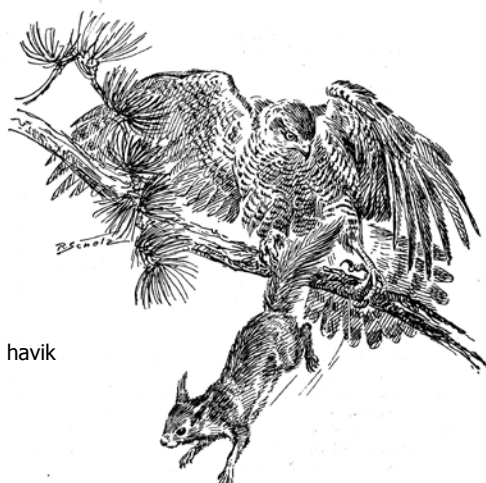
De sperwer wordt vooral is in de donkere maanden veelvuldig waargenomen maar is het gehele jaar aanwezig. In juli werden jongen gezien die ook werden waargenomen bij de aangrenzende begraafplaatsen. Een aantal soorten verdween als broedvogel, zo keerden de gekraagde roodstaart en kuifmees die in 2016 werden vastgesteld niet terug en zijn van beide soorten ook geen waarnemingen bekend.

Opvallend veel meldingen werden gedaan van vuurgoudhaantjes in het najaar. Op 11 november verbleven er tenminste 3 exemplaren (en ongeveer 15 'gewone' goudhaantjes). De bladkoning is gesignaleerd op 7 oktober en twee dagen later nog een keer, bij de laatste gelegenheid behalve gehoord ook gezien.

De megalomane plannen rond herontwikkeling van

kleine bonte specht

havik

de Scheveningse Bosjes en omstreken zijn voorlopig wat tot rust gekomen. Ook de brutale aanval van Madurodam op het achterliggende bosgedeelte van 4 ha. is voor een groot deel afgeslagen. Deze blijft gelukkig beperkt tot minder dan 1 ha. De AVN heeft een uitgebreid broedvogelonderzoek laten doen dat zich ook uitstrekt tot buiten het gebied dat ook in 2016 volgens BMP is geteld. Het betreft tevens de Belvédère, de Waterpartij en het Madurodambos. De resultaten zijn fraai vastgelegd en toegelicht in een rapport en te vinden via onderstaande link. Hier en daar leidt dat tot onthutsende conclusies. Erik Evers, die in 1989 een goeddeels vergelijkbaar gebied inventariseerde telde toen bijvoorbeeld 29 territoria van de nachtegaal. Nu bleef de teller steken op..... 2.

<https://www.avn.nl/upload/documents/nieuws/BMP%20Schev.%20bosjes%20def%20klein.pdf>

Park Sorghvliet

Oppervlakte: 22,5 ha
 Contactpersonen: Erik Evers, Hetty Mos
 Telling: BMP-methode
 Gegevens 2017 naar SOVON gestuurd

De hele winterperiode leefde een lichte buizerd in de omgeving. Hij was niet schuw en zeer fotogeniek. Af en toe stonden er een stuk of 10 mensen bij de fietsenstalling, waar de buizerd op een meter of 5 afstand zat om zich te laten bewonderen. Eind maart was een paartje staartmees druk bezig om een nest te maken in de heg bij Klein Domeinen (het gebouwtje), maar na een week gaven ze het op, omdat het toch teveel geloof was naast de heg. Jammer. Eind maart heeft een eend een nest gemaakt in een ingerotte boomstomp bij de trekker stalling.

Helaas heeft de vos het 8 dagen later gevonden en leeg gegeten.

18 maart 2 paren nijlgans, aan weerszijden van het park + houtsnip

Door Erik bosuilen jong gezien. Tevens een wielewaal gehoord. Het was helaas geen blijvertje.

Op 28 maart een zingend goudhaantje, zijde Catslaan/ Joh. de Wittlaan en een paar buizerds.

Op 30 maart zingend goudhaantje in taxus bij huize Evers
 In april werd een krakeend in de Beek waargenomen.
 De holle kastanje heeft weer een broedende eend.
 Op koningsdag een paar nijlgans met 5 jongen. Op de muur zat al een kraai te wachten om er een te pakken te nemen. Later geen een over.

Tijdens de ronde op 11 mei 4 grote bonte spechten met luidruchtige jongen.

Bij avondtelling op 10 juni een vos zien muizen.

Op 26 juni een bedelende juveniele havik
 5-7 vogelaar Pim meldt 2 juveniele haviken, man en vrouw en idem buizerd 5 meter op Catshuisterrein.

Begin december vliegt een kerkuil vlak langs Erik.

De sneeuw van half december heeft zwaar op de bomen gerust, zodat een aantal takken af is gebroken.

Crematorium Ockenburgh

Oppervlakte: 2,6 ha
 Contactpersoon: Hetty Mos
 Telling: volgens BMP-methode 2017

Het crematorium is van naam veranderd, maar aangezien het nog steeds een crematorium is blijf ik het bij de oude naam noemen.

De grote bonte specht was al vroeg in het jaar aan het roffelen en op 19 maart kon ik 'mijn' eerste vink tellen. Weer sleutelleed, dit jaar. De bus van de sleutelmaker is opengebroken en de sleutels zijn gestolen. Dan maar zonder de poort op slot. Bij het einde van het broedseizoen waren er nog geen nieuwe. Op 10 mei zongen 6 merels. Dat is wel erg veel voor zo'n gebiedje, dus ik neem aan dat één van de burens even zijn stem liet horen. Daarna is het bij maximaal 5 gebleven. Nog een aanzienlijk aantal.

Verder niet veel uitzonderlijks. Ik heb dit jaar wel een meerkoet kunnen tellen. Meestal is het doodstil in de sloot.

Op 17 juni zag ik nog een paring van 2 zanglijsters. Dat zie ik niet vaak. Mooie waarneming.

P.S. In 2017 is de naam veranderd. Het heet nu: Yardenhuis Ockenburgh

Landgoed Meer en Bos

Oppervlakte: 21 ha
Contactpersoon: Rogier Mos
Telling: BMP-methode
Zie tellijst, geen verslag

Landgoederen De Voorden (Rijswijk)

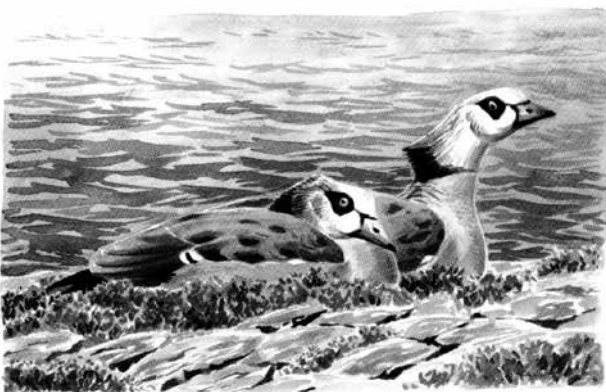
Oppervlakte: 49,4 ha
Contactpersoon: Theo Hortensius
Telling: BMP-methode

De landgoederen Overvoorde, Steenvoorde en De Voorde vormen een samenhangend geheel en liggen op de grens van Den Haag en Rijswijk en zijn onderdeel van de landgoederenzone van Rijswijk. In een hoek van Overvoorde ligt een vogelrustgebied. Hiervan wordt elders verslag gedaan.

In 2017 zijn de 3 landgoederen wederom integraal geteld volgens de BMP-methode. Er is in de broedperiode 10 keer geteld. Hierbij is dit jaar gebruik gemaakt van het Sovon-programma Avibase. De gegevens zijn na autoclustering doorgestuurd. De telgegevens hebben uitsluitend betrekking op de periode februari t/m juni.

De kolonie blauwe reigers ligt verspreid over alle 3 de parken waarbij wel een zekere clustervorming optreedt. De kolonie is apart geïnventariseerd. Totaal werden 52 nesten geteld waarbij van 46 nesten kon worden vastgesteld dat deze bezet waren. Dat is een lichte daling ten opzichte van 2016 toen 49 nesten bezet waren.

In De Voorde heeft opnieuw een ooievaarspaar in de reigerkolonie gebroed.

nijlgans

Vóór het broedseizoen is op veel plaatsen de ondergroei verwijderd.

Het terrein van de voormalige school aan de Guntersteinweg is in het broedseizoen onbebouwd gebleven.

Van een oude boom die een verblijfplaats van de bosuil vormde, resteert slechts een stomp. Maar de bewoners van landhuis Overvoorde horen de bosuil nog.

Ook in 2017 sneuvelden als gevolg van harde wind weer enkele oude bomen.

De gemeente Rijswijk heeft besloten landhuis De Voorde in de Landgoederenzone te verkopen. Er is een kandidaat-koper die De Voorde als een hotel-restaurant in het hoger segment wil exploiteren. Hiervoor is een aanpassing nodig van het vigerende bestemmingsplan. De procedure hiervoor, evenals de procedure voor de omgevingsvergunning is gestart. De gemeente staat positief tegenover deze ontwikkeling. De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en de Monumentencommissie adviseren in deze procedure. De buurt wordt meegenomen in deze ontwikkeling.

Een aantal hondenbezitters die de staat van het park ter harte gaat verzamelt trouw iedere dag tijdens hun ronde veel verspreid liggende troep en informeert de autoriteiten over vernield parkmeubilair en achtergelaten groot vuil. Helaas duurt het vaak lang voordat de gemeente actie onderneemt.

Landgoed Voorlinden (Wassenaar)

Oppervlakte: 39 ha
Contactpersonen: Aenne Jaarsveld
Telling: BMP-methode

Inderdaad: het museum is een enorme publiekstrekker, zoals al direct na de opening blijkt. In ieder geval kunnen er heel verrassende voorstellingen zijn, zoals hardlopers door de gang: zij renden (tijdelijk) 'als levend onderdeel van kunst' door het uitzicht van bezoekers op de 'natuur' buiten. Of objecten als een kleurige 'iglo' buiten, gemaakt van allerlei maten fleurige jerrycans. De berg grond die vrijkwam bij het uitgraven voor de fundering heeft een functie gekregen: een heuvel, vanwaar een prima uitzicht op de vijver ervoor. Dat is mooi meegenomen.

kleine karekiet

Het duingebied heeft duidelijk te lijden onder erosie door de grote aantallen bezoekers, al dan niet met (heel vaak) loslopende honden. Een bezoeker met 3 grote honden is het duidelijk niet met mij eens als ik hem erop wijs, dat hij geacht wordt op de paden te blijven en zijn honden aan te lijnen. Volstrekt zinloos. Of dat één van de oorzaken is, dat de fitis zich tijdens mijn bezoeken niet meer in Voorlinden, maar bij de burens laat horen? Maar natuurlijk zijn er gelukkig ook goede uitzonderingen... Op de duinboshellingen zijn 3 MB-paden uitgesleten. Dat gebied wordt ook nog eens regelmatig gebruikt voor club-looptrainingen, zoals mij tijdens een avondbezoek verteld wordt.

In januari jaagt een buizerd een groep van 22 koperwieken op. Een groep staartmezen laat zich horen en zien en een kuifmees meldt zich kort. Een witgat verkiest het natuurgebiedje van Dunea. Dit gebied blijkt ook aantrekkelijk te zijn voor o.a. de grote zilverreiger en allerlei ganzen, al groeit het oorspronkelijk tot op het zand uitgegraven vroegere weiland intussen al weer aardig dicht.

In februari foerageren 2 zilvermeeuwen op het weiland en in de loop van maart slinken de grote aantallen krakeenden al weer tot zo'n 32 ex. 2 Kramsvogels laten zich zien en 2 boomklevers hebben ruzie, evenals later 2 halsbandparkieten. De 'kraakvilla' wordt met veel lawaai gerenoveerd en de grond eromheen vakkundig gestript. Wèg ondergroei en schuilplaatsen.

In april een jagende torenvalk; ook een havik en een overvliegende sperwer worden nu en dan gesignaleerd. Reeën grazen vaker gewoon overdag op het weiland; ook konijn en eekhoorn zijn nu en dan in de loop van het jaar te zien.

En dan de verrassing op 6 mei: niet alleen een oeverloper laat zich (weer) zien, maar nu zelfs een man krooneend! Op 16 mei is dat een paartje geworden en

dus een officieel broedgeval, maar daarna zijn ze helaas niet meer gesignaleerd...

In mei vliegen er weer boeren-, huis- en gierzwaluwen boven het gebied; in juni 2 ijsvogels achter elkaar aan over de vijver. De eerste keer, dat ik ze dit seizoen ook zie! Een paar nijlganzen heeft 2 jongen; bij de grauwe ganzen zijn er 3 paren met in totaal 12 jongen en deze bewaken ze meestal gezamenlijk.

Tussen BMP en de eerste wintertelling in wordt er op 30-07 een foeragerende raaf gezien, op 21-08 een vuurgoudhaan en op 24-08 door Adri Remeus een jonge purperreiger, die opvliegt uit het riet!

In september 3 roodbruine lakenvelder-runderen op het weiland. In oktober laat een waterral zich horen, in het duingebied trekken vinken, een keep en een boomleeuwerik over.

In november zijn alle ganzen verdwenen. De watervogels liggen verscholen in het riet van de oever; hoeveel van welke soort zijn al dan niet te zien/te horen? (ik hoor bv. meer wintertalingen dan ik kan zien) Verder 3 groepen houtduiven, een opvliegende houtsnip, 2 spreeuwen, 2 kepen, een rietgors en een dodaars.

En dan december! Het begint met een grote gele kwikstaart in de sloot langs het bos. Dan landt er iets verderop een ijsvogel roepend op een takje langs dezelfde sloot, en vliegt weer door. Vlak daarna zie ik hem/haar op een boomstomp langs de oever een visje doodslaan, inslikken en nog even nagenieten. Dan weer weg! 2 Uur later kijk ik vanaf een bruggetje over dezelfde sloot en daar zit wéér een ijsvogel, nu onderin een afgebroken, afhangende tak. Hij duikt wel 16 keer snel achter elkaar, zonder duidelijk resultaat. Ik sluip iets dichterbij. Een 2e ex. komt dichterbij mij zitten. Samen vliegen ze even rond, landen in dezelfde afhangende tak, blijven even op verschillende hoogte zitten en vliegen dan apart weg.

Wat een uitsmijter voor 2017!

Groot Haesebroek (Wassenaar)

Oppervlakte: 11 ha

Contactpersoon: Arris Jan van Ekris

Telling: BMP-methode 2017

Van 24 februari tot en met 19 mei is er 9 keer geteld volgens de BMP instructie.

Buiten de broedperiode is het landgoed ook een paar keer bezocht. Op 18 oktober zijn de nestkasten geïnventariseerd, geïnspecteerd en schoongemaakt.

Een aantal nestkasten is bijgeverfd en gerepareerd. Vijf versleten nestkasten zijn vervangen door nieuwe; 3 koolmees, 1 pimpelmees en 1 boomkruiperkast. Het broedvogel bezettingspercentage van de nestkasten is er 81%. Hoog in een loofboom zit het tamelijk grote nest van de buizerd. Meerdere keren zijn de beide jongen op het nest waargenomen. Een aantal keer is de ijsvogel waargenomen en steeds weer wordt de raaf gehoord en gezien. Ook waargenomen een marterachtig dier en aan de zijkant van een slootje een gat met daarnaast klauwensporen. Ook moet ik toch nog even kwijt, dat ik op 12 januari 2018 in de top van een nog kale loofboom er drie appelvinken waarnam. Appelvinken zijn erg schuwe vogels. Een aantal jaren geleden zijn ze daar ook al waargenomen. Mogelijk dus jaarvogels. Voor de zwartkop zijn dit jaar 2 territoria meer genoteerden 1 territorium meer voor de glanskop, tjiftjaf, boomklever en voor de grote lijster helaas geen territorium. Ook een territorium minder voor de merel, zanglijster, roodborst, Canadese gans, nijlgans en houtduif. Een groepje staartmezen heb ik als nieuw tijdelijk mogen noteren. Een roodborstpaartje heeft ook dit jaar weer een nest gemaakt in een lantaarn naast de hoofdingang en met succes gebroed en jongen groot gebracht. Meer dan 50 houtduiven zijn er vaak te zien op het landgoed en ook vaak bosuilen.

Landgoed Marlot

Oppervlakte:

Contactpersoon: Marco Simonis

Telling: BMP-methode 2017. Digitale gegevens zijn aan de SOVON gegeven

Normaal gesproken pak ik een stukje Reigersbergen mee, op mijn tellingen. Maar door dat het gebied wat ik mee telde, een eigen reservaat en beheerder kreeg met ingang van 2017, ben ik gestopt met tellen van het

groene specht

moerasgebiedje, dit is nu aan de beheerder, Frederik Hoogerhoud. Het nieuwe gebiedje heet: Het Litoraal Reigersbergen.

Ook om dubbele tellingen te voorkomen van vogels met een hoge fusie waarden, zoals een groene specht of bosuil.

Door de vele kap van oude bomen, zijn er 7 nestkasten opgehangen rond het reservaat; 1x boomkruiper, 3x pimpel en 3x koolmees. De mezenkasten waren bezet en is vraag naar meer nestkasten.

Landgoederen zone Backershagen, Wiltzanck, Hartenkamp (Wassenaar)

Van d.d. 27-2-2017 t/m 20-5-2017 is er 7 keer geteld volgens de BMP instructies.

Buiten die bezoekperiode zijn de landgoederen ook nog een paar keer bezocht. Paroussia, wat tot voor kort een met een hekwerk omgeven HVB vogelrustgebied was, is nu openbaar toegankelijk terrein en behoort sinds dit jaar 2017 tot het telgebied van Backershagen. Teveel hekwerk was eerder vernield door omgevallen bomen en de gemeente Wassenaar vond reparatie niet meer nodig. Een aantal bomen zijn gekapt en er worden nieuwe wandelpaden, slootjes en een kleine vijver aangelegd. Het aantal nestkasten daar is in tact gebleven, het bezettingspercentage is 60% De nestkast inspectie, inventarisatie en schoonmaak vond plaats op d.d. 26-10-2017.

Het paar knobbelzwaan heeft met succes 6 juvenielen grootgebracht. Ten opzichte van 2016 heeft de pimpelmees(-6), de winterkoning(-3), de merel(-2), de zwartkop(-2), de roodborst(-2) territoria en(-1) voor de zanglijster, tjiftjaf, goudhaan, kauw, wilde eend, mandarijneend en boerengans. Voor de laatste twee zijn geen territoria vastgesteld. Voor de in 2016 nieuwe soorten te weten: groenling(+3) en de putter(+1) zijn dit jaar geen territoria vastgesteld. Ten opzichte van het jaar 2015 zijn er dit jaar 30 territoria minder gevonden. Nieuwe territoria zijn er voor de heggemus(+1) de tuinfluiter(+1) de glanskop(+1) de koolmees(+1) de fuut(+1) de krakeend(+1) de meerkoet(+1) en de grauwe gans(+1) Van de Raaf waarneming op 26 maart en 20 mei heb ik een heel bijzonder klinkende zang gehoord. Het doet me denken aan een xylofoon en staat op de vogelgeluid website Xeno-Canto.org omschreven als "klankhoutzang" (Amerikaanse opname).

Nieuw in de landgoederengebied is een territorium van de krakeend. Binnen de datumgrenzen een geldige

grote lijster

waarneming van de kleine bonte specht gedaan en mag het spechtje dus als territorium houdende vogel noteren, maar aangezien de vogel daarna niet een keer meer is waargenomen, heb ik mijn twijfels over het territorium houderschap. Steeds meer mensen laten de hond los lopen i.p.v. aangelijnd tijdens het broedseizoen. Het is verontrustend en weinig bemoedigend voor de broedvogels, als gevolg van het steeds meer gedogen en dus niet nakomen van het A.P.V. aanlijngebod. Als laatste een flinke vogelhoeveelheid op de grote weide op 26 september, t.w. 44 Canadese ganzen en 61 krakeenden.

De Paauw en Bos Ruys (Wassenaar)

Oppervlakte: 12 ha.

Contactpersoon: Arris Jan van Ekris

Telling: BMP-methode 2017

Allereerst mijn dank aan de heer J. van Gogh voor het mede vaststellen van de broedvogel territoria. Van 5 maart t/m 25 mei 2017 is er 7 maal geteld volgens de BMP-instructies. De nestkast inspecties en inventarisaties zijn gedaan op 17 oktober 2017. Onderhoud is gepleegd aan diverse kasten. Het nestkastbezettingspercentage was op 5 na van alle kasten 100%.

Ten opzichte van het jaar 2016 zijn er opvallend minder territoria van de insecten etende boomvogels. Te weten voor de boomkruiper (-5) en de tjiftjaf (-2) Voor de in de broedtijd voornamelijk insecten etende vink waren in 2016 nog 3 territoria, dit seizoen was er geen enkel territorium. Ook voor de zanglijster, waarvoor alleen in de herfst ook bessen en vruchten op het menu staan, waren twee territoria minder. De andere vogels met territoria verlies zijn: merel (-3), koolmees (-2), roodborst (-1), waterhoen (-1), meerkoet (-1), houtduif (-2), De grote lijster in 2012 met 1 territorium was

er dit jaar met 2 territoria. Meer territoria ook voor de heggemus (+1), boomklever (+1), mandarijneend (+1), grote bonte specht (+3), zwarte kraai (+1), wilde eend (+2). Tijdelijk nieuw op het landgoed waren de krakeend, parkeend, wielewaal en de sperwer. Van de ijsvogel is dit jaar wel weer een broedgeval vastgesteld. De wielewaal heb ik maar een keer kort gehoord en d.i. m.i. te weinig voor een territorium vaststelling. De laatste dag van september zijn 24 wilde eenden, 3 boeren eenden, en 6 buizerds gezien. Voor het eerst sinds ik tel heb ik meer territoria van de grote bonte specht in de Paauw, 5, dan in Backerhagen, Wiltzanck en Hertenkamp,2, vastgesteld.

Leidschendammerhout (Leidschendam)

Contactpersoon: Frans Hooijmans

Telling: BMP-methode in overzicht

Geen verslag

Vogelplas Starrevaart (Leidschendam)

Contactpersoon: Frans Hooijmans

Telling: BMP-methode in overzicht

Geen verslag

Vogelwerkgroep Solleveld

Contactpersoon: Ton van Schie

Telling: BMP-methode

Opvallend is dat na de aalscholver, waarvan de kolonie 276 paar telt de winterkoning met 113 de meest algemene broedsoort is. In de lijst van broedvogels zijn dit jaar ook de cetti's zanger en de roerdomp te vinden. Waar wij al voor vreesden, namelijk dat de glanskop niet meer als soort en broedvogel zou worden waargenomen. is helaas uitgekomen. Dit is weer een typische soort die het veld ruimt.

De geconstateerde toename van territoria komt voornamelijk op het conto van toch al algemene

gekraagde roodstaart

soorten. Het beheer van het Natura2000 gebied komt voornamelijk niet ten goede aan typische en kritische soorten wat oorspronkelijk wel de bedoeling is van N2000 habitatbescherming.

Met lede ogen moeten wij aanzien dat andere doelen zoals het te werk stellen van vrijwilligersgroepen ten behoeve van de groene motor prioriteit krijgt. Werken in de broedtijd leidt tot verwijderen van ondergroei terwijl er vogels in broeden kan tegenwoordig maar de opdrachtgever wil dat nu eenmaal.

Staan en liggend dood hout verdwijnt steeds meer en is voor de handel, opbrengst weliswaar gering.

Drukbe grazing met schapen in de broedtijd is ook zoets, in 14 dagen tijd is het habitat volledig gestript. De wetenschap dat een groot deel van de niet holenbroeders in de onderste meter van de vegetatie hun nest maken doet er blijkbaar niet toe. Dat die vegetatie ook voedsel moet opleveren voor de vogels is menig beheerder onbekend.

Dit alles behoort tot de ongemakkelijke waarheid.

Park Rozenrust (Leidschendam)

Oppervlak: ca. 2,1 ha
Contactpersoon: Ria Hoogstraat
Telling: BMP-methode en digitale gegevens naar SOVON
Beheerder: gemeente Leidschendam-Voorburg

Nestcontrole in het vroege voorjaar gedaan, geen nesten ontdekt.

Het nieuwe speelplaatsje wordt overdag druk bezocht.

Er loopt regelmatig een kat in het park rond.

Op 2 mei zagen we vleermuizen.

Volgens een visser zit er een eekhoorn in het park en hij heeft ook diverse malen een ijsvogel gezien langs de Vlietoever.

In de periode tussen 14-3 en 31-5 hebben we 11 bezoeken aan het park gebracht, te weten: in de vroege ochtend 3 x in maart, 2 x in april en 5 x in mei. vroege avondtelling 1 x op 25 april, er kwamen een paar jongens met een aangeliende hond uit het park. Op 14 maart telden we de eerste Tjiftjaf, op 28 maart de eerste zwartkop.

Er wonen groepjes halsbandparkieten in het park, moeilijk te tellen want ze staan laat op en gaan vroeg slapen. Of ze er broeden is ook niet na te gaan.

Op 21 maart zagen we 4 Gaaien aan de rand van het park, waarschijnlijk broeden ze daar buiten, want we horen ze zelden in het park.

zwarte kraai

Koolmezenkastjes: 1, is stuk en niet gebruikt, verwijderd van de boom.

Pimpelmezenkastjes: 2, beide niet gebruikt

Gezien het gebruik van de nestkastjes hebben we niet de indruk dat dit wat toevoegt: de mezen broeden meer buiten de kastjes dan erin.

De telgegevens zijn digitaal doorgegeven aan Sovon door Louise.

ATV Zonnegaarde

Teller: Yvonne Vermazen
Zie tellijst (geen verslag)

Vogelwerkgroep Meijndel

Contactpersoon: Frans Hooijmans
Telling: BMP-methode in apart overzicht

In 2017 zijn in Meijndel 7590 territoria vastgesteld, verdeeld over 90 soorten. Afgaande op het totale aantal territoria was 2017 geen geweldig jaar voor de broedvogels van Meijndel. Ten opzichte van de voorgaande drie jaar met wat hogere aantallen viel het aantal in 2017 weer terug naar het lage niveau van dat van de zes jaar ervoor.

Het meest in het oog springend waren de in 2017 verdergaande negatieve ontwikkelingen bij fuut, geoorde fuut, krakeend (die het in het stedelijk gebied juist zo goed doet), kuifeend, rietgors, nachtegaal, fitis en ekster. Gelukkig zijn er ook enkele soorten met een negatieve ontwikkeling die in 2017 een opleving te zien gaven, zoals blauwborst, goudvink en kuifmees. En er zijn zelfs soorten - vooral bossoorten - met in 2017 een verdergaande positieve ontwikkeling, zoals putter, grote lijster, vink, appelvink en boerenzwaluw.

Zie cijfers op de volgende pagina's en voor uitgebreide rapportage

<https://www.dunea.nl/duinen/magazine-hollands-duinen>

Tabel 1. Territoria-aantallen, vóór en na correctie voor dubbeltellingen, in Meijndel in 2017 (met ernaast de trendmatige ontwikkelingen in Meijndel resp. in heel Nederland)

Ecologische groep	Soort ¹	Aantal territoria		Percentage dubbel-tellingen	Meijndel		2017 t.o.v. trend 2007-2016 ⁵	Nederland	
		voor correctie	na correctie		Trend ² 1990-2016 ³	Trend ² 2007-2016 ³		Trend ² 1990-2016 ⁴	Trend ² 2007-2016 ⁴
Soorten van open water	Dodaars	43	30	30%	↓	→		↑	↓
	Fuut	26	13	50%	↓	→	↓	↓	→
	Geoorde fuut	1	1	0%	↓	↓		↑	?
	Knobbelzwaan	16	9	44%	→	→		↑	↓
	Grauwe gans	63	37	41%	↑	→		↑	↑
	Soepgans	1	1	0%	→	→		?	→
	Canadese gans	15	9	40%	↑	→		↑	↑
	Nijlgans	18	12	33%	↑	↓		↑	↑
	Bergeend	2	1	50%	↓	→		↑	↑
	Krakeend	33	19	42%	→	↓		↑	↑
	Wilde eend	76	44	42%	↓	→		↓	↓
	Soepeend	2	2	0%	→	↓		?	↓
	Slobeend	1	1	0%	↓	↑		↓	→
	Krooneend	55	28	49%	↑	↑		↑	↑
	Tafeleend	41	21	49%	↓	↓		→	↑
	Kuifeend	68	36	47%	↓	↓		↑	↑
	Meerkoet	183	127	31%	↓	→		↓	→
	Ijsvogel	4	4	0%	↑	→		↑	↑
	Totaal	648	395	39%	↓	→		?	?
Soorten van riet en andere verlandings-vegetaties	Roerdomp	8	4	50%	↑	↑		↑	↑
	Waterral	4	4	0%	→	→		↑	↑
	Waterhoen	13	13	0%	↓	→		↓	↓
	Blauwborst	17	15	12%	→	↓	↑	↑	↑
	Rietzanger	15	14	7%	→	→		↑	↑
	Kleine karekiet	171	162	5%	↓	→		↑	↑
	Rietgors	16	15	6%	↓	→		↑	→
	Totaal	244	227	7%	↓	→		?	?
Soorten van pionier-vegetaties en ruigten	Scholekster	2	2	0%	↓	→		↓	↓
	Kleine plevier	6	3	50%	↑	→		↑	↑
	Kleine mantelmeeuw	1	1	0%	↓	→		↑	→
	Zilvermeeuw	1	1	0%	↓	→	↑	↓	↓
	Witte kwikstaart	10	10	0%	↑	↑		↓	↑
	Totaal	20	17	15%	→	→		?	?
Soorten van grazige vegetaties	Kievit	19	12	37%	→	→		↓	↓
	Graspieper	32	27	16%	→	→		↓	→
	Totaal	51	39	24%	→	→		?	?
Soorten van struiken en struwen	Winterkoning	369	311	16%	→	→		↑	→
	Heggenmus	414	349	16%	↓	→		↓	→
	Roodborst	255	223	13%	↓	→		↑	↓
	Nachtegaal	380	321	16%	↓	→	↓	→	↓
	Roodborsttapuit	49	45	8%	↑	↑	↓	↑	↑
	Merel	474	402	15%	↑	→		↑	→
	Zanglijster	163	130	20%	↑	↑		↑	↑
	Sprinkhaanzanger	39	36	8%	→	↓		↑	↑
	Bosrietzanger	24	23	4%	↓	→		→	→
	Braamsluiper	124	97	22%	→	→		↓	↑
	Grasmus	491	413	16%	→	→		↑	↑
	Tuinfluitier	148	131	11%	↑	↑		↓	↓
	Zwartkop	395	338	14%	↑	↑		↑	↑
	Fitis	760	704	7%	↓	↓		↓	↓
	Staartmees	77	50	35%	↓	→		↓	↓
	Kneu	42	30	29%	↓	→		↓	↑
	Goudvink	22	17	23%	↓	↓		↑	↑
	Totaal	4226	3620	14%	↓	→		?	?

Tabel 1 (vervolg)

Ecologische groep	Soort ¹	Aantal territoria		Percentage dubbel-tellingen	Meijndel		2017 t.o.v. trend 2007-2016 ⁵	Nederland	
		voor correctie	na correctie		Trend ² 1990-2016 ³	Trend ² 2007-2016 ³		Trend ² 1990-2016 ⁴	Trend ² 2007-2016 ⁴
Soorten van boomgroepen, open bos en bosranden	Aalscholver	738	738	0%	↑	↑	↓	↑	→
	Groene specht	22	13	41%	↓	→		↑	→
	Boomleeuwerik	151	120	21%	↑	↑		↑	↑
	Boompieper	90	81	10%	↑	↑		↑	↑
	Gekraagde roodstaart	188	165	12%	→	↑		↑	↑
	Ekster	24	22	8%	↓	→		↓	↑
	Zwarte kraai	68	57	16%	→	↓		→	↓
	Groenling	11	10	9%	→	↑		↑	↑
	Putter	20	16	20%	→	↑		↑	↑
	Totaal	1312	1222	7%	↑	↑	↓	?	?
Soorten van opgaand, gesloten bos	Havik	4	3	25%	↑	→		↑	→
	Sperwer	3	3	0%	→	→		↓	↓
	Buizerd	19	12	37%	↑	→		↑	↑
	Torenvalk	1	1	0%	↓	→		↓	↓
	Boomvalk	1	1	0%	↓	→		↓	↓
	Houtsnip	2	2	0%	↓	→		↑	↑
	Holenduif	20	19	5%	→	→		↑	↑
	Houtduif	74	63	15%	↓	↓		↓	↓
	Halsbandparkiet	8	8	0%	↑	→		↑	↑
	Bosuil	10	10	0%	↓	→		↓	→
	Ransuil	2	2	0%	→	→		↓	↓
	Grote bonte specht	141	99	30%	↑	→		↑	↑
	Kleine bonte specht	21	18	14%	↑	↑		↑	↑
	Grote lijster	8	6	25%	↑	→		↓	→
	Tijftjaf	475	405	15%	→	→		↑	↑
	Goudhaan	18	18	0%	↑	→		↑	↑
	Grauwe vliegenvanger	13	12	8%	→	↑		↓	→
	Glanskop	71	59	17%	↑	→		→	→
	Kuifmees	9	7	22%	→	↓	↑	↓	↓
	Zwarte mees	5	5	0%	→	→		↓	↓
	Pimpelmees	277	221	20%	→	→		↑	↑
	Koolmees	491	382	22%	↓	→		↑	↓
	Boomklever	23	21	9%	→	→		↑	↑
	Boomkruiper	109	99	9%	↑	→		↑	↑
	Wielewaal	2	2	0%	↓	→		↓	→
	Gaai	86	57	34%	→	↓		→	→
	Kauw	22	22	0%	↓	↓		→	↑
	Spreeuw	12	12	0%	↓	→		↓	↓
Vink	524	445	15%	↑	↑		↑	↓	
Appelvink	15	15	0%	↑	↑		↑	↑	
Totaal	2466	2029	18%	→	→		?	?	
Soorten van bebouwing en overige	Koekoek ⁶	22	9	59%	↓	→		↓	↑
	Kerkuil	1	1	0%	→	→		↑	→
	Boerenzwaluw	22	22	0%	→	↑		→	→
	Huismus	9	9	0%	↓	→		↓	↑
Totaal	54	41	24%	↓	→	↑	?	?	
Alle groepen	Totaal	9021	7590	16%	↓	→	↑	?	?

¹ In rood de Rode Lijst-soorten (Van Kleunen e.a. 2017).

² ↑ = significante toename, ↓ = significante afname, ⇔ = stabiel.

³ Significantie ($p < 0,05$) van toe- of afname in Meijndel op basis van een rangcorrelatietoets (Spearman 1904) tussen de tijd en de jaarlijkse territoriumaantallen.

⁴ Landelijke trend zoals door Sovon vastgesteld (Sovon 2017)

⁵ Meijndel-aantal in 2017 ligt boven (↑) resp. onder (↓) het 95%-waarschijnlijkheidsinterval rond de lineaire trendterm over de periode 2007-2016.

⁶ Extra correctie op het aantal territoria (excl. dubbel-tellingen) i.v.m. de beschikbaarheid van waardvogels (Hooijmans 2006).

Inventarisatie van andere gebieden in 2017												
	Haagse Bos (NO)	Landgoed Marlot	St. Hubertuspark	Park Sorghvliet	Crematorium Ockenburgh	ATV Zonnegaarde	Landgoed De Voorden	Voorlinden	Park Groot Haesebroek	Backershagen, Wiltzanck, Hartenkamp	De Paauw en Bos Ruys	Park Rozenrust
Dodaars	tijd	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Fuut	3	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-
Aalscholver	tijd	-	-	tijd	-	-	tijd	tijd	-	tijd	tijd	-
Blaauwe Reiger	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	46	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd
Purperreiger	-	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Ooievaar	tijd	tijd	-	-	-	-	1	tijd	-	-	-	-
Knobbelzwaan	1	tijd	-	-	-	-	1	-	-	1	tijd	-
Grauwe Gans	tijd	-	-	-	-	-	-	9	-	1	tijd	-
Canadese Gans	1	-	-	tijd	-	-	1	-	-	1	-	-
Kleine Canadese Gans	-	-	-	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-
Brandgans	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nijlgans	2	tijd	-	2	-	tijd	7	3	1	4	2	1
Mandarijneend	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	tijd	-
Smient	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Krakeend	tijd	1	-	tijd	-	-	2	1	-	1	tijd	-
Zomertaling	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-	-	-	-
Wintertaling	tijd	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Wilde Eend	8	1	tijd	1	-	3	8	6	2	4	4	1
Slobeend	tijd	-	-	-	-	-	-	tijd	-	tijd	-	-
Krooneend	tijd	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Tafeleend	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuifeend	tijd	-	-	-	-	-	1	2	-	tijd	tijd	-
Wespendief	tijd	-	tijd	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-
Blaauwe Kiekendief	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Havik	-	-	-	1	-	-	-	tijd	tijd	-	-	-
Sperwer	tijd	tijd	1	tijd	-	tijd	-	tijd	-	tijd	tijd	-
Buizerd	1	tijd	1	1	tijd	tijd	tijd	1	1	tijd	tijd	-
Torenvalk	tijd	-	tijd	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Boomvalk	-	-	tijd	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-
Slechtvalk	tijd	-	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fazant	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Waterral	tijd	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Waterhoen	7	1	tijd	-	-	1	6	tijd	-	1	tijd	1
Meerkoet	11	1	-	2	1	3	20	7	-	3	1	tijd
Scholekster	tijd	-	-	-	-	-	tijd	tijd	-	tijd	-	-
Watersnip	-	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Houtsnip	1	tijd	-	tijd	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Witgatje	-	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Oeverloper	tijd	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-

tijd = tijdelijk verblijvend

+ = wel territoria, aantal onbekend

- = niet waargenomen ('niet bijgehouden' geldt voor de kolommen waar bij het totaal voor tijdelijk verblijvend '0' staat)

Inventarisatie van andere gebieden in 2017 (vervolg)												
	Haagse Bos (NO)	Landgoed Marlot	St. Hubertuspark	Park Sorghvliet	Crematorium Ockenburgh	ATV Zonnegaarde	Landgoed De Voorden	Voorlinden	Park Groot Haesebroek	Backershagen, Wiltzanck, Hartenkamp	De Paauw en Bos Ruys	Park Rozenrust
Kokmeeuw	-	-	tijd	-	-	tijd	-	-	-	-	-	-
Kleine Mantelmeeuw	tijd	-	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zilvermeeuw	tijd	-	tijd	-	-	tijd	-	tijd	-	-	-	-
Grote Mantelmeeuw	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Holenduif	2	tijd	1	5	-	-	6	3	-	-	1	-
Houtduif	10	2	5	4	1	5	14	6	1	1	1	3
Turkse Tortel	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Halsbandparkiet	3	1	4	3	tijd	2	15	3	tijd	1	tijd	tijd
Kerkuil	-	-	-	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-
Bosuil	1	1	1	1	-	-	tijd	1	1	1	1	-
Gierzwaluw	tijd	-	tijd	tijd	-	-	-	tijd	-	-	-	-
IJsvogel	1	tijd	-	tijd	-	tijd	tijd	1	tijd	tijd	1	tijd
Groene Specht	tijd	1	tijd	1	-	tijd	3	2	2	1	1	-
Grote Bonte Specht	6	5	4	9	1	1	10	6	2	2	5	2
Kleine Bonte Specht	-	-	tijd	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Boomleeuwerik	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Boerenzwaluw	tijd	-	tijd	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Huiszwaluw	tijd	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Boompieper	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Grote Gele Kwikstaart	tijd	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Witte Kwikstaart	tijd	-	tijd	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Winterkoning	30	10	13	32	7	4	42	14	5	12	10	5
Heggenmus	6	1	7	1	1	3	1	3	1	2	3	tijd
Roodborst	25	3	8	19	5	2	18	10	6	14	7	7
Nachtegaal	tijd	-	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-
Zwarte Roodstaart	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gekraagde Roodstaart	-	-	tijd	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-
Merel	27	8	18	29	5	5	20	17	4	16	9	6
Kramsvogel	-	-	tijd	tijd	tijd	-	-	tijd	tijd	tijd	tijd	-
Zanglijster	12	5	7	9	2	1	8	5	1	5	2	3
Koperwiek	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	tijd	-	tijd	tijd	tijd	tijd	-
Grote Lijster	-	-	-	tijd	-	-	-	-	-	2	2	-
Kleine Karekiet	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-
Braamsluiper	tijd	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Grasmus	-	-	tijd	-	-	-	-	4	-	-	-	-
Tuinfluit	2	-	tijd	2	-	-	2	1	-	1	-	tijd
Zwartkop	11	5	9	13	2	1	16	9	3	6	4	3
Tjiftjaf	10	4	6	12	3	1	25	9	2	5	2	3
Fitis	2	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-

tijd = tijdelijk verblijvend

+ = wel territoria, aantal onbekend

- = niet waargenomen ('niet bijgehouden' geldt voor de kolommen waar bij het totaal voor tijdelijk verblijvend '0' staat)

Inventarisatie van andere gebieden in 2017 (vervolg)												
	Haagse Bos (NO)	Landgoed Marlot	St. Hubertuspark	Park Sorghvliet	Crematorium Ockenburgh	ATV Zonnegaarde	Landgoed De Voorden	Voorlinden	Park Groot Haesebroek	Backershagen, Wiltzanck, Hartenkamp	De Paauw en Bos Ruys	Park Rozenrust
Goudhaantje	1	tijd	1	tijd	-	tijd	-	4	4	4	2	-
Vuurgoudhaantje	tijd	tijd	tijd	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Grauwe Vliegenvanger	-	-	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Staartmees	2	tijd	1	3	tijd	1	-	1	tijd	1	-	-
Glanskop	3	4	2	-	-	-	-	3	1	2	-	-
Kuifmees	-	-	tijd	tijd	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Zwarte Mees	-	-	tijd	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-
Pimpelmees	20	11	8	18	3	5	13	16	9	7	9	6
Koolmees	30	14	22	15	4	8	20	13	5	11	6	3
Boomklever	3	6	2	7	tijd	-	-	8	3	5	3	-
Boomkruiper	9	1	3	9	3	-	12	10	3	7	3	tijd
Wielewaal	-	-	-	tijd	-	-	-	-	-	-	tijd	-
Gaai	3	1	2	1	1	tijd	2	1	-	1	1	tijd
Ekster	3	1	1	-	tijd	3	3	-	-	tijd	-	1
Kauw	7	tijd	2	2	tijd	tijd	9	9	-	-	1	2
Zwarte Kraai	2	tijd	1	-	-	2	10	3	1	1	2	2
Raaf	-	-	-	-	-	-	-	-	tijd	1	tijd	-
Spreeuw	tijd	-	tijd	tijd	-	tijd	-	tijd	-	-	-	-
Huismus	-	-	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	tijd
Vink	8	tijd	4	6	1	tijd	8	10	1	5	tijd	1
Keep	tijd	tijd	tijd	-	-	tijd	-	tijd	-	-	-	-
Groenling	tijd	-	tijd	tijd	-	2	1	1	-	tijd	tijd	-
Putter	tijd	-	tijd	-	-	tijd	-	3	-	-	-	-
Sijs	tijd	tijd	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kneu	-	-	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Barmsijs	tijd	-	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Appelvink	tijd	-	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kruisbek	-	-	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Goudvink	tijd	-	tijd	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rietgors	-	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-	-	-
Totaal territoria	275	88	139	210	40	53	355	216	59	132	84	50
Totaal soorten	80	41	65	50	25	35	39	71	30	48	43	26
w.v. met territoria	37	23	30	29	15	19	34	42	22	35	26	17
w.v. tijd. verblijvend	43	18	35	21	10	16	5	29	8	13	17	9
Waargenomen, maar niet meegenomen in bovenstaande inventarisatie!												
Soepeend	-	-	-	-	-	-	-	-	-	tijd	tijd	-
Soepgans	-	-	-	-	-	-	-	-	-	tijd	-	-

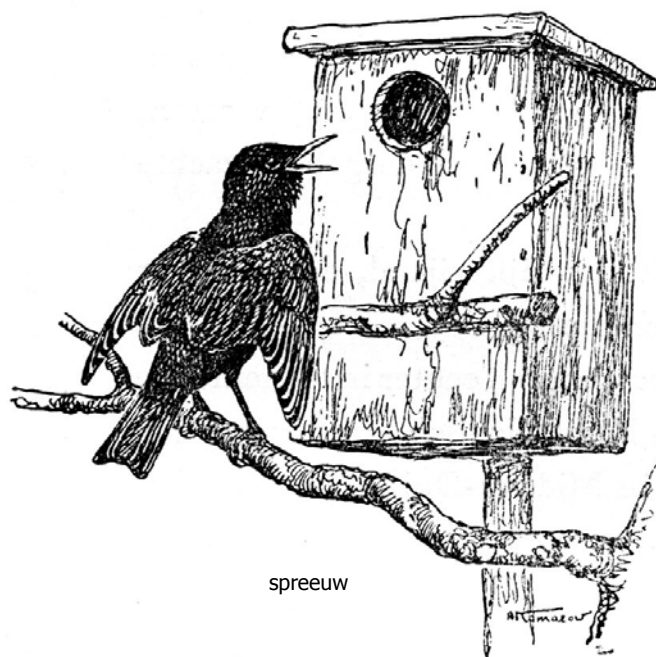
tijd = tijdelijk verblijvend

+ = wel territoria, aantal onbekend

- = niet waargenomen ('niet bijgehouden' geldt voor de kolommen waar bij het totaal voor tijdelijk verblijvend '0' staat)

Inventarisatie van nestkastgebieden in 2017

	Dr. Abraham Schierbeektuin	Marlot Vogelrustgebied	Ockenburgh Vogelrustgebied	Gravin van Bylandt Vogelrustgebied	Henk van Dongen Vogelrustgebied	Vredenoord Vogelrustgebied	André van der Laantuin	Eendenkooi Zuiderpark	Litoraal Reigersbergen	Haagse Bos (NO)	Landgoed Marlot	Clingendael	Oosterbeek	Arendsdorp, Oostduin	St. Hubertuspark	ATV Zonnegaarde	Backershagen, Wiltzandk, Hartenkamp	De Paauw en Bos Ruys
Totaal nestkasten	24	11	39	20	12	14	12	12	3	47	7	18	3	10	2	11	10	9
totaal bezet	18	8	29	15	9	11	11	10	3	45	6	16	3	9	2	6	6	9
w.v.																		
Holenduif	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bosuil	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Glanskop	-	-	1	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pimpelmees	6	2	11	5	4	5	4	3	1	13	3	6	1	3	1	0	5	5
Koolmees	10	5	16	8	4	5	6	5	2	32	3	10	2	6	1	6	1	3
Boomklever	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boomkruiper	1	-	1	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Anders dan vogel	1	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bezettings %	75	73	74	75	75	79	92	83	100	96	86	89	100	90	100	55	60	100

spreeuw

Vogelreservaat Ockenburgh - Resultaten van de broedkastenschoonmaakactie									
	kastnr	kastsoort	2012	2013	2014	2015	2016	2017	opmerking
1	1	pimpel	bebroed	bebroed+3 ei	leeg	bebroed	bebroed	bebroed	
2	2	kool	bebroed+poep	slaapkast	leeg cijfer weg	leeg	bebroed	bebroed	gl.
3	3	kool	leeg	bebroed, gras	bebroed	leeg	leeg	bebroed	
4	4	pimpel	bebroed+2ei	leeg	bebroed	bebroed	bebroed	leeg	
5	5	kool	leeg	bebroed	bebroed	bebroed	leeg	bebroed	
6	6	pimpel	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	
7	7	kool	leeg	leeg	leeg deurtje stuk	bebroed	bebroed	bebroed	2x
8	8	kool	leeg	bebroed	bebroed	BKR	bebroed	leeg	
9	9	pimpel	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed 6 ei	bebroed	bebroed	
10	10	pimpel	bebroed+2ei	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	
11	11	pimpel	bebroed+2ei	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	
12	12	kool	bebroed	bebroed	leeg	bebroed	leeg	bebroed	
13	13	kool	bebroed	bebroed	bebroed+bosmuis	bebroed	bebroed	bebroed	2x
14	14	kool	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	leeg	
15	15	kool	bebroed	bebroed	bebroed	BKR	bebroed	bebroed	
16	16	kool	bebroed	2x bebroed	bebroed	bebroed	bebroed 2x	bebroed	
17	17	kool	BKR+kool	leeg	bebroed	bebroed	bebroed 2x gl	bebroed	
18	18	kool	bebroed	slaapkast	bebroed	leeg	leeg	leeg	slaap
19	19	kool	bebroed	bebroed	bebroed	BKL	bebroed	bebroed	
20	20	pimpel	leeg	leeg	bebroed	bebroed	leeg	leeg	slaap
21	21	pimpel	bebroed	bebroed	leeg	slaap	bebroed	bebroed	
22	22	kool	bebroed	leeg	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	
23	23	pimpel	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	leeg	bebroed	
24	24	pimpel	bebroed	bebroed1 ei	bladeren	bebroed	leeg	leeg	
25	25	pimpel	bebroed	bebroed	leeg	bebroed	bebroed	bebroed	
26	26	kool	bebroed	leeg	bebroed	bebroed	bebroed	leeg	
27	28	kool			bebroed	bebroed	leeg	nieuw	
28	29	kool	8 eitjes	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	
29	30	pimpel	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	nieuw	
30	31	kool	bebroed	leeg	leeg	leeg	bebroed	bebroed	
31	32	kool	bebroed	leeg	bebroed	slaap	bebroed	leeg	
32	33	pimpel	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	
33	34	kool	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	
34	36	kool	bebroed	bebroed	leeg	bebroed	leeg	leeg	
35	37	pimpel	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	bebroed	
36	39	kool	BKL deurtje stuk	b+ vlermuis	bebroed	bebroed	leeg	leeg	
37	40	halfopen	leeg	leeg	leeg	leeg	leeg	leeg	
38	46	mees	leeg	bebroed	slaap	bebroed	leeg	leeg	
39	51	uilenkast hut	kauw	kauw	bebroed	bebroed	bebroed	leeg	
40	52	uilenkast bos	stuk	stuk	stuk			leeg	
	38 kasten	38 kasten	38 kasten	39 kasten	39 kasten	39 kasten	39 kasten	39 kasten	
bebroed	32	32	28	28	32	29	26		
broedsucces	84%	84 %	74%	72%	82%	74%	67%		
berekening broedsucces: bebroed/kasten*100									

Nestkasten Haagse Bos over vier decennia

Frederik Hoogerhoud controleert al nestkasten vanaf het moment dat hij als vogelwachter in 1963 voor de Haagse Vogelbescherming actief is. Sinds 1979, op verzoek van toenmalig bosbeheerder Jan Kleinjan, is hij zich ook gaan inzetten voor het beheer van kasten in het Haagse Bos. Een terugblik op die periode deelde hij al in het inventarisatierapport van 2016.

In het recent verschenen broedvogelrapport over het Haagse Bos wordt een vergelijking getrokken met vogelinventarisaties van 30 jaar geleden.

De nestkastgegevens kennen dus een nog langere reeks. Voor Randstedelijke begrippen is de lengte zelfs uniek, rekening houdend met de omvang van het bestand die lange tijd boven de 100 was. Daarin heeft Frederik bij uitvoering en verslaglegging telkens als spil gefungeerd.

Het aantal is inmiddels gehalveerd omdat voormalig boswachter Peter van Osch een jaar of tien terug voorstelde om het nestkastbestand in het oude bos langs het Filosofenpad te laten uitsterven. Mezen, de grootste 'afnemers', blijken genoeg alternatieve nestgelegenheden te kunnen vinden, zo wijzen de totale

monitoringgegevens uit. Wat Staatsbosbeheer betreft zou ook de rest van het nestkastenbestand nu verder geleidelijk mogen uitsterven. Dat wil zeggen dat kapotte kasten niet meer worden vervangen. De vereniging heeft hierover nog geen standpunt ingenomen.

Bijgaand het nestkastoverzicht over de volledige periode dat door Frederik is vervaardigd ten behoeve van het genoemde broedvogelrapport (zie ook verslag Haagse Bos en in zijn geheel te vinden via haagsevogels.nl

grauwe vliegenvanger

Nestkasten bezetting Haagse Bos vanaf 1980 t/m 1989										
Het jaartal	1989	1988	1987	1986	1985	1984	1983	1982	1981	1980
Totaal aantal nestkasten	106	103	103	101	105	105	99	90	71	
Totaal aantal bezet	95	94	93	82	86	88	89	67	51	
Eekhoorn	1	3	3	2	8	8	3	3	6	
Glanskop				1	2		2	2		
Pimpelmees	22	26	18	16	16	23	17	15	7	
Koolmees	67	63	68	60	58	55	63	47	34	
Boomklever	3			1					1	
Boomkruiper							1		1	
Kauw										
Spreeuw		1	1			1	3			
bosmuis	1	1			1					
Grauwe vliegenvager		1	1							
Merel				1						
Ringmus	1		2			1			2	
Winterkoning										
Zanglijster					1					
Bezettingspercentage %	90 %	92 %	90 %	82 %	82 %	84 %	90 %	75 %	72 %	

Nestkasten bezetting Haagse Bos vanaf 1990 t/m 1999										
Het jaartal	1999	1998	1997	1996	1995	1994	1993	1992	1991	1990
Totaal aantal nestkasten	77	84	*	89	102	99	98	100	105	105
Totaal aantal bezet	63	57		83	83	92	90	82	97	94
Eekhoorn							1	2	5	3
Glanskop		6		2	1	4	1	1	3	1
Pimpelmees	17	23		23	21	27	28	20	35	28
Koolmees	46	27		58	61	61	59	53	53	58
Boomklever										
Boomkruiper										2
Kauw										1
Spreeuw								1		
bosmuis								1	1	
Grauwe vliegenvager										
Merel										
Ringmus							1	1		1
Winterkoning		1						1		
Zanglijster										
Bezettingspercentage %	82 %	68 %	*	93 %	81 %	93 %	92 %	82 %	92 %	90 %

* Gegevens onvolledig en onbruikbaar (door SBB beperkt gecontroleerd)

Nestkasten bezetting Haagse Bos vanaf 2000 t/m 2009										
Het jaartal	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000
Totaal aantal nestkasten	45	69	67	67	83	73	91	84	88	91
Totaal aantal bezet	38	64	62	63	75	58	71	54	74	68
Roodborst					1					
Glanskop	1	2	1	1	1	2		1	1	2
Pimpelmees	15	18	25	27	33	21	26	13	24	16
Koolmees	21	40	33	33	37	32	42	40	46	50
Boomklever		2	2		2	2	2		2	
Boomkruiper				1						
Kauw				1						
Spreeuw	1	1				1			1	
bosmuis		1	1		1					
Grauwe vliegenvager							1			
Bezettingspercentage %	84 %	93 %	92,5 %	94 %	90,4 %	79 %	78 %	64 %	84 %	75 %

Nestkasten bezetting Haagse Bos vanaf 2010 t/m 2017								
Het jaartal	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Totaal aantal nestkasten	47	46	50	49	56	63	72	37
Totaal aantal bezet	45	42	49	44	54	59	31	31
Roodborst								
Glanskop		3	1	3	2		2	1
Pimpelmees	13	14	18	13	17	27	13	9
Koolmees	32	25	29	27	34	32	15	21
Boomklever				1	1			
Boomkruiper							1	
Kauw								
Spreeuw			1					
bosmuis								
Grauwe vliegenvager								
Bezettingspercentage %	95,7 %	91,3 %	98 %	89,8 %	96,4 %	93,7 %	43,1 %	84 %

Weidevogels

Monitoring weidevogels Duivenvoordse-Veenzijdse polder 2017

Ook in 2017 werd het deel van de polder, dat door Staatsbosbeheer wordt beheerd, weer op de groep 'Sovon-weidevogels' geïnventariseerd. Dat het vijf voor twaalf is voor de weidevogels in onze regio wordt meer en meer duidelijk, zoals ook uit onderstaande tabel blijkt. In overleg met Staatsbosbeheer wordt onderzocht

hoe de omstandigheden voor de weidevogels kunnen worden verbeterd. Zo is inmiddels een start gemaakt met het ophogen van de grondwaterstand.

In onderstaande tabel zijn de resultaten over de afgelopen 13 jaar uitgezet.

Soort	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Knobbelzwaan	5	6	4	4	5	1	1	5	5	1	1	1	0
Bergeend	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	2	1	1
Krakeend	11	15	13	18	21	32	27	31	30	27	28	17	20
Zomertaling	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0
Slobeend	7	3	2	3	4	3	3	1	2	6	2	1	0
Kuifeend	8	7	10	9	6	11	9	10	20	12	10	6	6
Tafeleend	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Scholekster	23	21	17	17	14	23	22	14	15	11	6	4	3
Kievit	40	39	38	35	39	32	41	32	28	31	44	35	11
Grutto	9	10	9	8	11	6	8	6	9	14	11	10	2
Wulp	3	2	3	3	2	4	1	2	6	5	3	3	1
Tureluur	16	11	12	10	13	17	16	10	9	25	12	8	6
Graspieper	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1

Enkele opmerkingen per soort.

Knobbelzwaan

Voor het eerst geen broedgeval (i.h.a. zijn nesten van Knobbelzwanen makkelijk te vinden). Wel zwommen hier en daar enkele sub adulte vogels rond.

Bergeend

De Bergeend lijkt zich wat vaster te vestigen in de polder, maar het gaat voornamelijk om territoriaal gedrag (een echt broedgeval is nog niet vastgesteld). Deze soort vertoont een voorkeur voor de nabijheid van opstallen.

Krakeend

De terugval in 2016, die haaks stond op de landelijke trend, lijkt dit seizoen weer te worden omgebogen. Het is opmerkelijk dat landelijk de Wilde Eend achteruitgaat, terwijl de Krakeend (die dezelfde ecologische eisen heeft, juist toeneemt (ook in stedelijk gebied).

Zomertaling

Dit blijft een incidentele broedvogel, Begin april bevond

zich een paartje op de Plas van König, maar deze vogels bleven niet.

Slobeend

De Slobeend, die ook landelijk afneemt, bleef dit jaar voor het eerst niet als broedvogel achter. Wel bevonden zich in het voorjaar groepjes doortrekkers in het terrein, vooral rond de Plas van König.

Kuifeend

De afname gedurende de afgelopen vijf jaar ligt in lijn met de landelijke trend. In de polder bleef het aantal territoriale paartjes op zes steken.

Tafeleend

Incidentele broedvogel, met één paar in 2016.

Scholekster

Deze soort lijkt het agrarische landschap steeds meer te ontvolken. De Scholekster kan erg oud worden (en broedparen zijn erg trouw aan hun broedgebied), maar langzamerhand lijkt er een negatief kantelpunt te ontstaan. Soms jarenlang bezette territoria vallen leeg.

Kievit

Ook deze soort heeft het landelijk lastig; de wel heel abrupte afname in onze polder dit jaar, komt wel erg hard aan. Naar de oorzaak kan slechts gegist worden, maar dat enerzijds intensivering van de agrarische bedrijfstak en anderzijds weersomstandigheden (ook in 2017 weer een koude aprilmaand) een rol spelen, lijkt langzamerhand een feit. Door beide omstandigheden neemt het voedselaanbod sterk af. De jongenproductie is vrijwel nihil.

Grutto

Voor de Grutto was landelijk 2017 (net als 2015 en 2016!) een rampjaar. Veel broedparen verlieten voortijdig hun territoria. Ook in onze polder werden enkele territoria vroegtijdig verlaten (al eind april!). Uiteindelijk bleven er twee paartjes achter; er zijn geen jongen uitgevlogen.

Wulp

In maart waren drie Paartjes aanwezig, maar het is tekenend dat twee daarvan al in april het terrein verlieten. Een paar bleef achter en gelet op alarmgedrag eind mei hadden zij toen jongen.

Tureluur

De gegevens van 2014 t/m 2017 met elkaar vergelijkend, is het ook voor de Tureluur vijf voor twaalf. Het aantal paartjes Tureluur liep terug van 25 in 2014 naar 6 in 2017.

Graspieper

Tussen de Sovon-datumgrenzen voor deze soort werd nabij de Plas van König een baltsende Graspieper waargenomen. Dit levert een territorium op (en een nieuwe soort voor het terrein).

Oorzaken achteruitgang

Sovon en andere organisaties onderzoeken intensief. Dat de intensivering van de landbouw een grote rol speelt, mag langzamerhand als feit worden beschouwd. Maar wat zeker ook zorgelijk is, is de vaststelling van Duitse onderzoekers dat het totale insectenaanbod (in Duitsland) de afgelopen decennia met ongeveer 80% is afgenomen. Ook insecten en rupsen etende zangvogels komen dan meer en meer in de knel.

Adri Remeeus

wulp

Ooievaarsringproject 2017

Door Caroline Walta

Om onderzoek te doen te doen naar de Haagse ooievaarspopulatie, startte de HVB in 2012 een ooievaarsringproject gefinancierd en uitgevoerd vanuit de vereniging. Doel is meer inzicht verkrijgen in o.a. de grootte van de regionale ooievaarspopulatie, herkomst, broedsucces, foerageergebied, trekbewegingen en overleving.

Al gauw ontdekken we een welkom neveneffect: geringde jongen die in het vogelasiel worden binnengebracht,

kunnen na herstel worden teruggeplaatst bij het juiste nest en dus in een voor hen veilig territorium.

In de loop van de tijd wordt het project breder: we organiseren *excursies*, geven *lezingen*, werken mee aan de *weblog* van www.beleefdelente.nl en er is *contact* met ons bij overlast door bijvoeren of problemen met nest op schoorstenen.

Met elkaar in gesprek gaan, juichen we toe. Weet ons te vinden via info@haagsevogels.nl.

Ooievaars seizoen 2017	bezetting nest	aantal uitgevlogen jongen
Den Haag Smaragdhorst 258-276	ja	2*
Den Haag Suzannaland blok 3	ja	2*
Den Haag Suzannaland blok 2	ja	geen
Den Haag Suzannaland blok 1	ja	geen
Den Haag Britse School	verlaten	geen
Den Haag Manege Berestein	ja	2
Voorburg Molen de Vlieger	ja	4*
Leidschendam Oostvlietweg	ja	3
Leidschendam Stompwijkseweg	ja	1
Leidschendam Kniplaan	ja	1
Leidschendam Schakenbosch/HHK	ja	2*
Rijswijk Don Bosco	ja	2*
Rijswijk Park te Voorde	ja	onbekend
Wassenaar Kasteel Oud	ja	geen
Wassenaar Acacialaan	nee	geen
TOTAAL	Bezet: 13	Uitgevlogen jongen: 19 *) waarvan geringd: 12

Toelichting seizoen 2017

- veel donsjongen hebben het koude voorjaar met veel gure wind niet overleefd. Door deze weersomstandigheden leek er ook minder voedsel beschikbaar voor de kleine kuikens.
- nieuwe nesten: Leidschendam De Tol (nestpoging op gsm-mast), Leidschendam Stompwijkseweg (nestpaal die al langer is bezet en waarvan wij in 2017 op de

hoogte werden gesteld), Voorburg Klaverweide (deze herfst ontvingen we bericht dat hier mogelijk een paar ooievaars heeft gebroed)

- verlaten nesten: Wassenaar Acacialaan, Den Haag Britse School, Leidschendam Noortheylaan (maar deze zouden een volgend seizoen weer in gebruik genomen kunnen worden)

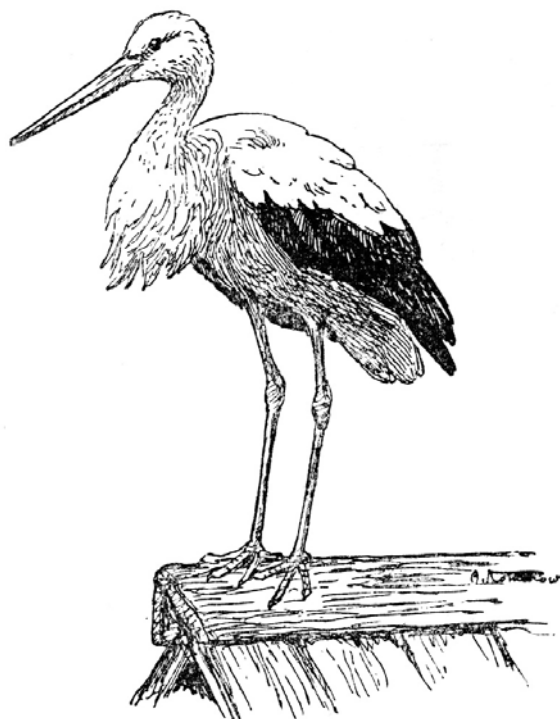
- ongebruikte nestlocaties: o.a. nestpalen op het Hofzichtlaanveld, bij volkstuinten ATV Eigen Arbeid, Kasteel Duivenvoorde en de oude hooischuur in Duivenvoordse polder. De ooievaarsparen laten zich niet 'dwingen' en zoeken hun eigen nestplek uit (zie hieronder).
- Den Haag Suzannaland blok 1: de nestpoging wordt gedurende het broedseizoen door bewoners ontmoedigd, de vogels blijven materiaal aanslepen en paren. De HVB heeft de VvE erop geattendeerd dat het verstoren van het ooievaarsnest een overtreding is van de Wet Natuurbescherming. De HVB heeft al in 2016 oplossingen aangedragen: a) het aanbrengen van nestwerende maatregelen (inmiddels een gepasseerd station, omdat er sprake is van een bezet nest), b) het aanbrengen van een nestconstructie (zoals succesvol is gebeurd op blok 2 en gepland staat voor blok 3). De HVB probeert het overleg vóór het komende broedseizoen weer vlot te trekken.
- publiciteit: Omroep West maakte een reportage over het ringproject van de HVB (<https://www.omroepwest.nl/nieuws/3438792/Aantal-ooievaars-in-Den-Haag-blijft-gelijk>) en onze persberichten over het ringen zijn opgenomen in diverse lokale huis-aan-huisbladen. Verder was er aandacht voor (de observaties van) het nest bij Manege Berestein (<http://haagwonen.nl/over-haag-wonen/de-organisatie/nieuws/archief/bewoners-lozerlaan-in-de-ban-van-ooievaars>)
- niet-voeren: de HVB blijft samen met STORK oproepen geen voerplaatsen voor ooievaars te laten ontstaan. We roepen dringend op de ooievaars niet te voeren, de vogels worden ziek en verleren het zelf zoeken naar voedsel. Etensoverblijfselen trekken ook meeuwen en ratten aan. Voeren in de stad veroorzaakt (dodelijke) slachtoffers door botsingen met gebouwen en verkeer. In de polders rondom Den Haag is voldoende natuurlijk voedsel voor de ooievaars en zelfstandige vogels houden een populatie gezond en levensvatbaar.
- Vogelopvang De Wulp: in juni wordt een verzwakte ooievaar binnengebracht. De vogel is geringd als jong, uit de gegevens blijkt een respectabele leeftijd van 29 jaar en een verblijfplaats in de omgeving van Alphen a/d Rijn. De HVB regelt dat de vogel na herstel wordt vrijgelaten in de beschermde omgeving van Vogelpark Avifauna. De vogel verlaat zelf het park na enkele dagen.

Ringtermeldingen

- 4E679 (Smaragdhorst 2017) op 6 aug 2017 in België Poperinge (ZO van Duinkerke)
- 5E266 (Schakenbosch/HHK 2017) op 9 aug 2017 in Schipluiden
- 3E846 (Suzannaland blok 2 2015) op 28 aug 2017 in Leidschendammerhout
- 3E847 (Suzannaland blok 2 2015) op 8 dec 2016 Spanje Toledo (ZW van Madrid) (melding uit 2016 in 2017 ontvangen)
- 4E675 (Schakenbosch/HHK 2016) op 7 sep 2017 in Leidschendammerhout en op 15 okt 2017 op het Hofzichtlaanveld

Dankwoord

Onze dank gaat uit naar o.a. medewerking van nesteigenaren en beheerders van gebouwen, oefeningen van Brandweer Haaglanden, inzet van de ringers en trouwe aflezers, expertise van Peter Waenink, gedrevenheid van Martin van de Reep en alle advies van Stichting Ooievaars Research & Knowhow. Een schat aan informatie over het ooievaarsnest bij Manege Berestein is beschikbaar door observaties vanuit de naastgelegen flat door An Blonk, met hulp van Wim en Harriet Kolber.

ooievaar

Blauwe reiger kolonies in onze Haagse regio

De ooievaar geldt als de Haagse reigâh en voor de hand liggende dat de parmantige vogel, die niet voor niets het wapen van de stad siert, op speciale aandacht van de Haagse Vogelbescherming kan rekenen. Maar ook de 'gewone' blauwe reiger (de Britten beschouwen hem trouwens als grijs, de 'grey heron') hoort echt bij Den Haag en de directe omgeving. Daarnaast is recent ook de grote zilverreiger (eigenlijk is hij wit) tegenwoordig een steeds meer vertrouwde verschijning in onze contreien. Daarom in deze editie van het inventarisatierapport specifiek aandacht voor deze vogels.

Blauwe reiger

Door Wim Kooij

Onze eigen Blauwe Reiger is al lang een vertrouwde verschijning in de stad. Ooit een schuwe vogel, maar net als bijvoorbeeld de aalscholver blijkt het aanpassingsvermogen groot te zijn.

Wie kent het beeld niet? Een solitair exemplaar dat verstijfd als een mime clown roerloos langs een visrijke sloot of vijver staat te wachten. Wachten tot dat moment dat de grootst denkbare lekkernij langs zwemt om dan onverbiddelijk toe te slaan.

Den Haag (en omgeving) verkeert in de tamelijk unieke omstandigheid dat er al meer dan 55 jaar gegevens van broedende blauwe reigers worden bijgehouden. Aanvankelijk door Rob Bolle en de laatste jaren door Rinse van der Vliet.

Rob schreef al een mooi verslag over de ontwikkelingen tijdens twee decennia in de Wulp, het periodiek orgaan van de vereniging, in 1982 (13. 3 pag. 16/17). Hierin en ook uit latere updates van hem komt duidelijk naar voren dat blauwe reigers aardig te lijden hebben van wintersterfte. .

De grootste aantallen in kolonies worden bereikt na een reeks zachte winters. Zo zijn 1978, 1995 en 2008, telkens de laatste van een serie zachte winters, piekjaren.

Door de eeuwen heen

De reigâh heeft net als de aujevaâh (de echte Hagenees gebruikt beide namen voor beide soorten...) in Den Haag door de eeuwen heen goede en slechte tijden gekend. De naam 'Reigersbergen' is niet toevallig gekozen. In de aanloop naar het ontstaan van dit landgoed, al in het midden van de 16^e eeuw, bevond zich hier een forse reigerkolonie.

Een gespannen verhouding tussen de blauwe reiger en de mens is dan ook niet van vandaag of gisteren. Er is

de rivaliteit met de beroepsvisser en de gewoonte om met uitwerpselen bomen wit te kalken of bladerloos te maken wordt nog wel eens als hinderlijk ervaren. En dan is er ook nog de stank van over de nstrand gevallen visresten.

Vele reigerkolonies werden daarom uitgehaald, weggeschoten of er werd anderszins een hardhandig einde aan gemaakt. Zo verging het ook de kolonie in Sorghvliet die nog 103 nesten telde in 1936. De Duitsers hadden in de Tweede Wereldoorlog even wat te veel hinder van de 'Fischreier' (of 'Graureier'). De reigers capituleerden in de jaren '40 niet alleen voor de Duitsers maar ook voor de vele heftige winters in die tijd. Die eisten een flinke tol. Na de strengste winter van de vorige eeuw, die van 1963, kreeg de stand opnieuw een enorme klap. Vanaf dat moment werd de soort gelukkig beschermd verklaard. Duivenvoorde was in onze regio lange tijd de grootste kolonie. Op de top in de jaren '70 bevonden zich daar zo'n 250 nesten.

Typerend is het beeld dat we in Vredenoord aantreffen. In 1978 wordt daar na een serie zachte winters een piek bereikt met maar liefst 112 nesten. Daarna volgen er 5 koude winters binnen een periode van 9 jaar. De teller blijft in 1987 op 25 nesten staan, een terugval met maar liefst 78%.

Met name tijdens het broedseizoen van 1986 ontstaat in kolonies op grote schaal leegstand. Het was een winter die zacht begon. Tot eind januari was het bewolkt en druilerig. Het waren de dagen dat mensen tevergeefs naar de hemel keken om de komeet van Halley te zien (waar we nu weer tot 2061 op moeten wachten...). In de laatste dagen van januari meldden de kwartiermakers zich al weer in diverse kolonies. Kort daarna volgde echter een extreem koude (en

onbewolkte....) periode die tot in maart aanhield. Nogal wat reigers, die zo voortvarend aan het broedseizoen waren begonnen, hebben daaraan geen vervolg kunnen geven. Veel schrijnende taferelen van exemplaren die vastgevroren waren aan het ijs.

Een decennium later, na weer een reeks zachte winters, hakt de strenge winter van 1996 er flink in op Ockenburgh en Te Werve. De kleine kolonie van Sorghvliet is sinds dat jaar zelfs geheel ter ziele. De gevolgen van de latere wat koudere winters zijn ook terug te zien, al zijn die minder ingrijpend. In Clingendael, waar nogal verspreid reigers broeden in vooral dennenkruinen valt het aantal broedparen in enkele jaren terug van 17 naar 5 paar.

Het fenomeen van de dennenkruinbroeders is vooral iets dat de laatste 20 jaar in opmars kwam. Al gaat het om kleine aantallen. Tot na de laatste eeuwwisseling broedden blauwe reigers in en om Den Haag vooral

een aantal omvangrijke kolonies, Naast de grote kolonies, zoals Vreugd en Rust (Voorburg), bij Duivenvoorde, op Duindigt en Vredenoord, waren er altijd wel wat kleine plukjes. Het ging dan om hooguit een handjevol nesten van gelijkgestemde reigers die wat minder herrie en smurrie in de nabijheid blijkbaar wel zo prettig vonden.

Uit het overzicht van de laatste jaren, dat door Rinse is bijgehouden, komt al met al een wat zorgelijk beeld naar voren. Ondanks de milde winters van de laatste jaren herstellen de aantallen zich niet of nauwelijks. In voormalige bolwerken als de Voorden en Vreugd en Rust –hierover zometeen meer - is de laatste 5 jaar zelfs sprake van een halvering. En de zo hoopvolle ontwikkeling bij de eendenkooi in het Zuiderpark, waar de eerste honderd-plusser in 2015 werd genoteerd is ook gestuit. Met 80 nesten is dit nu wel veruit de grootste kolonie in onze omgeving.

Flashback: de hoogtijdagen van de blauwe reigers in Vreugd en Rust

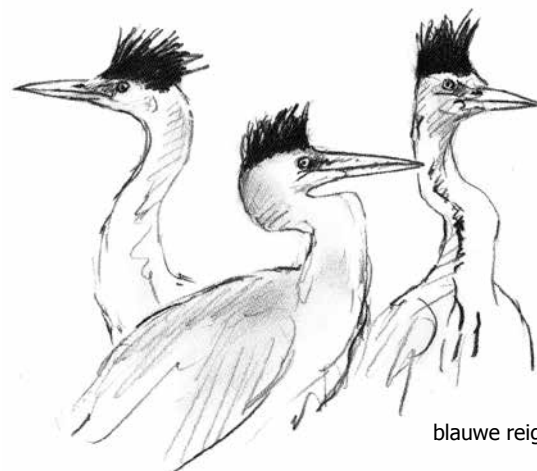
Door Tom Loorij

De meest bekende (of beroemde of beruchte) reigerkolonie is wel die in Park Vreugd en Rust in Voorburg. De kolonie werd gesticht in 1983 en is sindsdien onafgebroken geteld door Tom Loorij. De kolonie kreeg landelijke bekendheid toen in 1987 de gemeente Voorburg ingreep en tijdens het broedseizoen een aantal nesten in de strijd met de Wet verwijderde waarbij eieren verloren gingen. Jarenlange juridische procedures volgden waarbij het echter nooit tot een veroordeling kwam. De geschapen jurisprudentie heeft gelukkig later wel landelijk verstrekkende positieve gevolgen gehad bij incidenten betreffende werkzaamheden in het broedseizoen.

De reigers zouden volgens de gemeente schade aan de bomen (beuken) veroorzaken. Het aantal nesten daalde door de ingreep van 26 naar 21. In 1993 telde de kolonie met 56 nesten haar maximale aantal. De gemeente greep in december opnieuw in (buiten het broedseizoen en volgens de toenmalige jurisprudentie niet strafbaar) en het aantal nesten daalde tot 47. Daarna bleef de kolonie ongemoeid. Na 2008 zat weer de klad in het aantal nesten. Nu niet zo zeer door strenge winters, maar vooral door de sterk

verslechterende kwaliteit van de beuken door ouderdom en gebrek aan onderhoud. Een fenomeen dat ook al in 1987 speelde en de reigers kregen toen ten onrechte de schuld. Vele bomen waar ook reigers in broeden vielen in de loop der jaren om door stormen of werden preventief gekapt omdat ze gevaar opleverden voor wandelaars.

Tegenwoordig zitten bijna alle nesten in een dennenboom die echter ook bijna aan het eind van zijn leven is.

blauwe reiger

Overzicht kolonies Blauwe Reiger

Met dank aan Rinse van Vliet, welke de inventarisatiegegevens van meerdere tellers heeft verzameld en in deze tabel heeft ondergebracht.

	Soort	Kolonie nummer	Hoofd teller	Kolonienaam	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Blauwe Reiger	10629	Wim Kooij	Klein Zwitserland	0	ng	0	0	2	0
2	Blauwe Reiger	8159	Rinse van der Vliet	Clingendael	6	5	4	5	5	4
3	Blauwe Reiger	3571	Wim Kooij	Bos van Jochems, Duindigt Wassenaar	ng	ng	ng	13	10	8
4	Blauwe Reiger	8347	Kees Mostert	Marlot, Den Haag	8	0	2	2	4	6
5	Blauwe Reiger	2402	Rinse van der Vliet	Scheveningse bosjes, Den Haag	7	4	6	ng	9	5
6	Blauwe Reiger	3664	Rinse van der Vliet	Duivenvoorde, Voorschoten (eiland v. Ome Nick)	15	15	ng	5	4	10
7	Blauwe Reiger	3474	Ton van Schie	Ockenburgh, Den Haag	7	4	4	2	1	0
8	Blauwe Reiger	11164	Rinse van der Vliet	Zuiderpark, totaal (incl. Eendenkooi)	78	50	84	110	106	80
9	Blauwe Reiger	467	Rinse van der Vliet	Vreugd en Rust en 't Loo, Voorburg	26	20	27	15	10	11
10	Blauwe Reiger	16051	Rinse van der Vliet	Sonneburgh					5	3
11	Blauwe Reiger	468	Kees Mostert	Huis Te Werve, Rijswijk	8	ng	4	3	6	2
12	Blauwe Reiger	11166	Kees Mostert	Rijswijkse Bos	18	20	20	19	25	26
13	Blauwe Reiger	3572	THRS02 (?)	De Voorden, Rijswijk	85	53	62	62	49	46

De Grote Zilverreiger, een Kerstcadeau

Tot diep in de vorige eeuw was de grote zilverreiger een dwaalgast in onze contreien. Maar zo rond 1970 begon dat te veranderen. Voor mij is de eerste Kerstdag van 1988 een dag die ik mij nog goed herinner. Ik fietste door de Duivenvoordse-Veenzijdse polder en ja hoor: daar stond er eentje, fraai wit afgetekend in een grauw gekleurd weidelandschap. Na nog enkele losse waarnemingen in het laatste decennium van de vorige eeuw kwam de soort met ingang van de eeuwwisseling steeds vaker voor in de omgeving van Den Haag.

Reden om nog eens in de historie te duiken en ook zaken als doortrek, voedsel en slaappleatsen te belichten.

Vestiging in Nederland

Na 1970 begint het aantal meldingen in ons land toe te nemen, synchroon met de uitbreiding in centraal Europa, vooral in de Hongaarse en Oostenrijkse steppemeren (Neusiedlersee). Hoogstwaarschijnlijk is dat gebied dan ook de bron geweest van de westwaartse uitbreiding over Europa.

De droogleggingen in het IJsselmeer zijn een stimulans geweest voor de grote zilverreiger. De Oostvaardersplassen, bekend van de film 'De Nieuwe Wildernis', worden geleidelijk een mekka. Vanaf 1976 wordt hij er jaarlijks waargenomen, maar van succesvol broeden is dan nog geen sprake. Waarnemingen buiten de Oostvaardersplassen blijven zeldzaam.

Broedpopulatie versus winterpopulatie

Het eerste geslaagde broedgeval vindt plaats in 1978, in de Oostvaardersplassen. Broedgevallen blijven echter spaarzaam (niet jaarlijks) tot 1990. Maar dat verandert daarna! De geleidelijke verhoging van het waterpeil in de Oostvaardersplassen na 1990 resulteert in een jaarlijks broedbestand daar van een tot vijf paartjes. Dit gebied weet deze populatie niet alleen vast te houden, maar ook te versterken. Inmiddels broeden er in Nederland zo'n 180 paren. Naast de Oostvaardersplassen zijn er kleine kolonies in de Lepelaarsplassen en in de Wieden in Overijssel.

Tellingen

In het voorgaande zijn al enkele losse opmerkingen gevallen over zwerftochten en trek van de grote zilverreiger. Na de broedtijd ondernemen de grote zilverers ruime zwerftochten: 180 broedparen betekent 360 individuen. Stel dat elk paar drie jongen grootbrengt dan zwerven er vlak na de broedtijd ca 1080 individuen rond in ons land. Dat getal verbleekt echter bij de aantallen die in najaar en winter in ons land verblijven. De grote zilverreiger is erg mobiel en trekt over grote afstanden.

Via de watervogeltellingen, die maandelijks worden georganiseerd door weten wij nu dat zich jaarlijks tussen de 7000 en 10.000 grote zilverreigers binnen onze landsgrenzen ophouden. De aantallen wisselen van jaar op jaar enigszins, hetgeen verband houdt met broedresultaten en het karakter van de winter in midden Europa. Overigens lijkt streng winterweer in Nederland weinig invloed te hebben op de waar te nemen aantallen.

Inderdaad blijkt een substantieel deel van de winteraantallen afkomstig te zijn uit Polen, de Baltische staten, Hongarije en Oekraïne. Ook weten wij dat een deel van onze wintergasten afkomstig is uit Frankrijk. Maar, sinds enkele jaren is er ook sprake van een nieuw fenomeen dat vooral langs de kust zichtbaar is. We waren er al aan gewend om in oktober/november af en toe een groepje grote zilverreigers naar het zuidwesten te zien trekken; die groepjes waren meestal niet groter dan zo'n vijf exemplaren. De laatste paar jaar groeiden de aantallen doortrekkers sterk. Het jaar 2017 spande wat dat betreft de kroon: van 15 t/m 18 oktober trokken liefst 321 exemplaren langs de Vulkaan, vaak over zee; de topdag was 19 oktober (204!). Het valt niet aan te geven of dat (nakomelingen van) onze eigen broedvogels zijn dan wel vogels van Oost-Europese origine.

Waar en wanneer kunt u de grote zilverreiger aantreffen?

De grootste kans heeft u tussen juli en april. Vooral de Duivenvoordse-Veenzijdse polder en Starrevaart

bieden goede mogelijkheden. Daar struint hij ondiepe poldersloten af op zoek naar visjes, amfibieën, muizen en mollen en wat hem nog meer 'voor de voeten' komt. Ik heb hem zelfs een keer een wezel zien verorberen. Koud winterweer lijkt hem niet te deren; mijn indruk is zelfs dat de blauwe reiger daar gevoeliger voor is.

Slaapplaatsen

Naast de maandelijkse watervogeltelling is er ook een methodiek, die een iets exacter beeld geeft van de aantallen. Ook deze methode wordt georganiseerd door Sovon en het betreft de zogenaamde tellingen van slaapplaatsen. In tegenstelling tot de blauwe reiger heeft de grote zilverreiger namelijk de gewoonte om is soms grote groepen gezamenlijk de nacht door te brengen. Deze groepen kunnen enkele honderden vogels bevatten. De slaapplaatsen worden drie keer per jaar geteld (oktober, december, februari). De landelijke telling van oktober 2017 leverde liefst 7300

exemplaren op. Er zijn echter altijd eigenwijzen die toch liever alleen of met zijn tweeën slapen, ver buiten de slaapplaatsen. Als die worden meegenomen, komt het totaal tegen de 9500.

Ook in Wassenaar, aan de rand van de polder, bevindt zich op particulier terrein een slaapplaats die ik jaarlijks tel. Na een bescheiden begin enkele jaren geleden (17) staat de teller inmiddels op 59, geteld op 19 oktober 2017. Het is genieten om ze in de diepe schemer te zien landen op het eiland in de vijver.

Ik begon dit stukje met een Kerstcadeau. Ik eindig met een evergreen van de Moody Blues: 'Nights in white satin'. Dat laatste gevoel bekriipt mij als ik in het duister wegfiets van hun slaapplaats, nog even omkijk en bomen gehuld in wit satijn zie.
Casmerodius albus is here to stay!

Adrie Remeus

grote zilverreiger

MUS-project 2017 (samenvatting)

Contactpersoon: Tom Loorij, coördinator Sovon voor de Haagse regio

Sovon startte i.s.m. Vogelbescherming Nederland in 2007 het MUS-project (Meetnet Urbane Soorten). Het doel was om meer inzicht te krijgen in de ontwikkelingen in de aantallen stadsvogels. Acht jaar geleden, in 2010, werd in de Haagse regio een actie opgestart om zoveel mogelijk tellers voor het MUS-project te werven. Voor die tijd werd slechts een tiental postcodegebieden (PC-gebieden) voor MUS geteld. In onderstaand artikel worden de resultaten van het MUS-project in 2017 gepresenteerd en waar mogelijk vergeleken met die uit de eerdere jaren en de landelijke uitkomsten van MUS.

Dit artikel is een samenvatting van het volledige rapport "MUS-rapportage 2017", dat geplaatst is op de website van de Haagse Vogelbescherming: <http://www.haagsevogels.nl/inventarisatie/> met meer conclusies en uitgebreider cijfermateriaal. Het is daar in te zien of evt. van te downloaden (28 blz.).

1. Respons en tellers

Van de 66 gebieden waarvoor zich een teller had aangemeld, vielen er 7 door verschillende oorzaken uit. We mochten 4 nieuwe tellers in 2017 begroeten, waarvan één oudgediende die de draad weer oppakte in een ander telgebied. Eén PC-gebied werd voor het eerst in de Haagse MUS-tellingen opgenomen.

Er waren in 2017 maar liefst 9 tellers die twee gebieden voor hun rekening namen. De 59 gebieden hadden dus in totaal 50 tellers.

Van deze 50 tellers waren er 44 (88%) lid van de Haagse Vogelbescherming (HVB), ongeveer even veel als in 2016.

Verheugend was dat de stadsdelen Haagse Hout en Segbroek integraal werden geteld. Hetzelfde geldt voor Leidschendam en Voorburg. Veel van de niet getelde gebieden liggen helaas in wijken in sterk verstedelijkt gebied waarvoor het lastig is tellers te motiveren om juist daar te gaan tellen. Dit zijn echter wel juist wijken die voor het MUS-project van groot belang zijn.

In 27 van de 59 gebieden (46%) werd op het maximale aantal van 12 telpunten geteld. Op 80% van de routes bedroeg het aantal telpunten minimaal 10.

2. Resultaten algemeen (tabel 1)

In totaal werden er in 2017 bijna 22.000 vogels geteld met een gemiddelde van 372 per PC-gebied, een fractie meer dan in 2016 en een record gemiddelde sinds 2010.

Ondanks dat er in vier gebieden minder werd geteld dan in 2016 werden er toch drie soorten meer waargenomen. Geheel nieuw voor de Haagse regio waren krooneend, rouwkwikstaart en een nieuwe exoot: de treurmaina. De laatste vliegt in de Bomenbuurt rond

zwarte zwaan

en is de eerste MUS-waarneming in Nederland. De vijf soorten die in 2016 voor het eerst werden gezien, houtsnip, witgat, valkparkiet, oeverzwaluw en barmsijs gingen in 2017 niet op herhaling. Krenten in de pap waren bergeend en ringmus die slechts in één eerder jaar werden gezien. Ook de drie lepelaars in de Plaspoelpolder zijn het vermelden waard.

Exoten waren in de Haagse regio ook in 2017 weer sterk vertegenwoordigd ten opzichte van de landelijke totalen in MUS. Van de drie meest voorkomende namen nijlgans en halsbandparkiet in alle drie telronden tussen de 30 en 40% van de landelijke totalen voor hun rekening en de Canadese gans zelfs tussen de 40 en 50%. Ook het overgrote deel van de zwarte zwanen, Carolina-eenden en mandarijneenden kwam uit de Haagse regio.

De kauw, weliswaar met stip nog steeds onveranderd de meest geteld soort, kende wel een terugval naar het gemiddelde niveau van de jaren voor 2016 en kwam derhalve aanzienlijk lager uit dan de piek in 2016. Dat komt omdat de enorme groep van meer dan 400 stuks

Tabel 1. Totaal aantal waargenomen exemplaren per soort (alleen soorten waarvan in totaal meer dan 10 stuks zijn waargenomen).

		Aantal exemplaren 2017	Aantal exemplaren per PC-gebied					
			2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Kauw	2539	50,1	41,6	52,8	46,2	58,7	43,0
2	Gierzwaluw	1602	23,8	26,6	28,1	35,6	27,4	31,4
3	Houtduif	1457	32,3	22,9	22,3	22,6	22,6	24,7
4	Kleine Mantelmeeuw	1380	22,1	25,4	23,3	30,0	29,8	26,5
5	Zilvermeeuw	1353	23,8	24,2	28,7	26,5	28,1	23,3
6	Halsbandparkiet	1252	23,6	14,6	21,0	19,7	20,4	22,8
7	Merel	1117	19,5	18,8	19,5	19,3	19,2	18,9
8	Zwarte Kraai	930	12,4	11,4	14,8	14,2	13,8	16,0
9	Stadsduif	896	20,6	16,9	23,8	20,8	31,3	24,2
10	Koolmees	892	13,5	14,6	15,1	14,9	14,9	15,6
11	Canadese Gans	725	23,3	16,9	18,6	15,5	26,8	24,2
12	Nijlgans	639	8,3	7,4	8,3	9,5	8,8	11,4
13	Spreeuw	597	7,6	8,8	7,7	9,3	5,8	13,9
14	Wilde Eend	594	16,5	14,9	12,1	13,0	11,5	12,4
15	Meerkoet	547	13,1	10,4	9,5	11,9	12,1	10,7
16	Ekster	547	9,3	9,8	10,7	9,7	8,3	9,3
17	Winterkoning	496	7,0	7,5	9,2	8,6	9,1	9,9
18	Pimpelmees	470	7,1	7,9	9,7	10,0	9,3	9,8
19	Huismus	343	8,5	10,8	15,2	11,1	10,6	12,7
20	Tjiftjaf	310	5,4	5,9	6,7	6,9	6,5	6,5
21	Roodborst	283	3,5	4,2	4,2	4,9	5,2	6,0
22	Heggenmus	215	4,1	5,3	4,7	4,5	4,1	4,3
23	Zwartkop	193	4,3	4,2	5,1	4,9	4,9	5,1
24	Soepeend	161	5,0	4,7	3,6	7,3	6,9	7,3
25	Waterhoen	157	4,4	4,5	4,0	4,7	4,9	3,8
26	Zanglijster	150	3,3	3,8	3,2	3,7	3,7	3,9
27	Scholekster	138	3,2	3,5	3,9	4,0	4,3	3,9
28	Vink	132	2,9	3,9	3,1	3,7	3,2	3,9
29	Turkse Tortel	122	4,0	4,6	3,6	3,8	3,9	4,1
30	Gaai	115	3,5	3,4	2,5	2,8	2,9	2,8
31	Grote Bonte Specht	113	2,5	2,3	2,6	2,9	2,9	3,4
32	Grauwe Gans	108	4,5	5,5	12,7	8,2	8,6	7,2
33	Groenling	108	3,9	3,2	3,6	4,8	3,6	3,9
34	Blauwe Reiger	103	3,0	2,7	3,3	2,4	2,5	2,7
35	Knobbelzwaan	98	3,7	5,9	3,4	3,8	3,9	4,1
36	Boomkruiper	87	2,7	3,0	3,1	2,8	3,2	3,0
37	Fuut	84	3,8	2,9	3,6	3,9	3,3	3,5
38	Grote Canadese Gans	75	6,5	3,5	28,0	7,0	6,1	15,1
39	Kuifeend	75	8,2	3,7	5,4	4,5	6,4	4,4
40	Kokmeeuw	68	17,4	9,9	7,0	6,3	4,2	4,0
41	Putter	63	3,4	3,7	4,4	4,7	3,6	3,3
42	Boerenzwaluw	59	4,4	9,6	5,6	4,4	9,1	5,4
43	Aalscholver	54	2,3	2,6	3,9	2,9	2,3	2,7
44	Kievit	44	3,1	5,4	8,5	2,6	8,0	10,9
45	Soepgans	34	1,5	3,5	5,4	4,5	3,9	5,7
46	Visdief	32	4,1	8,3	2,8	3,1	2,7	3,6
47	Staartmees	29	4,7	4,6	3,9	3,8	3,8	3,6
48	Krakeend	28	3,5	3,2	2,2	3,0	4,6	2,3
49	Kleine Karekiet	26	2,2	2,1	2,1	2,7	2,0	2,0
50	Fitis	26	2,9	2,7	2,2	3,1	3,4	2,2
51	Nachtegaal	22	5,1	3,9	3,4	2,8	4,1	4,3
52	Ooievaar	18	2,7	2,7	2,8	3,1	4,6	3,0
53	Holenduif	18	2,5	1,6	2,2	2,1	2,0	1,8
54	Fazant	17	2,6	2,1	5,4	3,7	2,2	2,4
55	Tuinfluitier	15	1,7	1,3	1,6	1,4	1,4	1,2
56	Groene Specht	14	1,5	2,2	1,8	1,7	1,8	1,3
57	Grasmus	13	1,3	1,3	1,7	1,6	2,4	2,2
58	Boomklever	13	0,8	1,7	1,4	2,0	1,9	2,2
59	Stormmeeuw	12	4,6	4,1	2,1	2,5	1,2	3,0
60	Zwarte Roodstaart	10	1,0	1,7	2,5	1,4	2,2	1,4

in één gebied niet werd gezien, maar ook omdat een paar kauwenrijke PC-gebieden in 2017 niet en in 2016 wel geteld zijn.

Beide meeuwensoorten, kleine mantelmeeuw en zilvermeeuw, handhaafden zich weliswaar in de top-vijf, maar zakten wel van resp. de 2de en 3de plaats naar de 5de en 4de plaats. Ze werden voorbij gestreefd door de gierzwaluw (plaats 2), die een uitzonderlijk goed jaar kende en de houtduif (plaats 3), waarvan er iets meer werden geturfd.

De top-10 bleef verder met slechts kleine onderlinge verschuivingen qua soorten hetzelfde.

Opvallende grote stijgers waren de nijlgans (van plaats 17 naar plaats 12) en de spreeuw (van 20 naar 13).

De enorme toename bij de spreeuw van 5,8 naar 13,9 exemplaren per PC-gebied had enerzijds te maken met de enorme dip in 2016 en anderzijds met een groep van 270 exemplaren die in Ypenburg werd gezien. Maar ook als deze groep niet wordt meegenomen is er toch een herstel waarneembaar tot ongeveer het oude niveau van voor 2016.

Kauw, houtduif, merel en ekster werden in alle PC-gebieden gezien. Zilvermeeuw en zwarte kraai werden in slechts één gebied gemist.

Vergeleken met 2012 kenden de gierzwaluw en de kleine mantelmeeuw de grootste toename in verspreiding van ca. 75% tot ca. 87% van de onderzochte gebieden. Ook zwarte kraai en grauwe gans verspreidden zich steeds verder over het bebouwd gebied.

Die 270 spreeuwen was de enige groep vogels van meer dan 200 exemplaren. Verder waren er nog 13 groepen van tussen de 100 en 200 vogels. Ze betroffen 9 verschillende soorten.

In totaal zijn de aantallen in de Haagse gebieden goed voor ca. 13% van het landelijk totaal. Voor vijf soorten die in de Haagse regio in de top-10 staan is het aandeel in iedere telronde ten minste 30% tot soms bijna 50% van de landelijke totalen: Canadese gans, nijlgans, kleine mantelmeeuw, zilvermeeuw en halsbandparkiet. En ook voor de stadsduif nog altijd ca. 25%. Evenals in 2016 behoorden Turkse tortel, ekster, spreeuw en huismus landelijk wederom tot de top-tien op resp. de 9de, 10de, 7de en 5de plaats maar waren ze dat niet in de Haagse regio: met resp. plaats 29, 16, 13 en 19. Aan de andere kant waren er vier soorten die in de Haagse regio met gemak de top-10 haalden, maar dit landelijk gezien totaal niet deden. Dat

turkse tortel

betreft zilvermeeuw op plek 5 (landelijk 18), kleine mantelmeeuw op 4 (landelijk 16), halsbandparkiet op 6 (landelijk 23) en stadsduif op 9 (landelijk 17).

De meeste kleine zangvogels in de Haagse regio scoren (soms veel) lager dan het landelijk gemiddelde, uitgezonderd de nachtegaal waarvan er in de 1ste en 2de telronde resp. 63% en 45% in het Haagse werd geteld.

3. Resultaten per telronde

Vrijwel alle tellers hebben in 2017 alle drie de tellingen gedaan. Slechts twee tellers misten de tweede en twee andere tellers de derde telling.

In de eerste en tweede ronde werden nagenoeg evenveel vogels geteld, resp. ca. 12.640 in de eerste en ca. 12.450 in de tweede. In de 3de telronde lag het aantal lager met ca. 10.370 vogels.

Het aantal soorten dat per telronde werd gezien verschilde nauwelijks: resp. 82, 81 en 78.

In elke telronde werden gemiddeld per gebied iets meer exemplaren gezien dan in 2016: in de 1ste ronde gemiddeld 249 en in de laatste gemiddeld 196.

Acht soorten behoorden in alle drie telronden tot de top-tien: kleine mantelmeeuw, zilvermeeuw, stadsduif, houtduif, halsbandparkiet, merel, zwarte kraai en kauw. De kauw was de soort met de hoogste aantallen in de eerste en tweede telronde, de gierzwaluw scoorde, zoals te verwachten was, in de 3de ronde het hoogste aantal.

De halsbandparkiet liet zich vooral in de derde ronde zien; vermoedelijk omdat ze in min of meer grote groepen naar hun gezamenlijke slaapplekken gaan. Dat Canadese gans, wilde eend en soepeend ook in deze ronde hun hoogste aantal bereikten komt vooral omdat er veel oude vogels met jongen werden gezien.

Tabel 2. Aantal vogels en meest getelde soort per PC-gebied, 2017

	Aantal soorten	Aantal exemplaren	Meest getelde soort	
			naam	aantal
DEN HAAG				
Centrum				
Centrum	19	284	Stadsduif	125
Centrum zuid	20	484	Stadsduif	122
Zeeheldenkwartier oost	22	167	Halsbandparkiet	21
Willemspark	20	249	Stadsduif	69
Zeeheldenkwartier west	20	398	Gierzwaluw	69
Schilderswijk zuid	22	285	Houtduif	44
Schilderswijk noord	17	332	Stadsduif	100
Archipelbuurt	27	329	Kauw	39
Escamp				
Moerwijk west	36	784	Nijlgans	141
Bouwlust oost	31	397	Kleine Mantelmeeuw	83
Morgenstond west	30	530	Kleine Mantelmeeuw	59
Leyenburg oost	30	412	Kauw	70
Leyenburg west	36	511	Gierzwaluw	81
Wateringse Veld	37	230	Wilde Eend	39
Rustenburg	21	420	Kleine Mantelmeeuw	84
Haagse Hout				
Mariahoeve noord	37	448	Kauw	78
Mariahoeve midden	29	234	Kleine Mantelmeeuw	42
Bezuidenhout oost	36	259	Kauw	43
Marlot	27	185	Houtduif	40
Bezuidenhout midden/west	23	282	Kauw	61
Benoordenhout	28	298	Gierzwaluw	50
Duttendel	56	436	Gierzwaluw	70
Laak				
Molenwijk	33	366	Halsbandparkiet	92
Leidschenveen-Ypenburg				
Leidschenveen	25	264	Canadese Gans	53
Leidschenveen Lanen	29	258	Canadese Gans	48
Ypenburg noord	52	542	Kauw	80
Ypenburg Singels/Waterwijk	39	714	Spreeuw	270
Loosduinen				
Waldeck	32	472	Kauw	44
Kijkduin	35	310	Kauw	49
Bohemien	30	405	Kauw	59
Scheveningen				
Statenkwartier	21	289	Gierzwaluw	54
Duindorp	27	252	Zilvermeeuw	92
Oud-Scheveningen	44	672	Zilvermeeuw	104
Scheveningen Badplaats	19	167	Kauw	50
Belgisch Park	13	179	Zilvermeeuw	67
Segbroek				
Regentessekwartier	16	377	Zilvermeeuw	128
Valkenboskwartier zuid	22	281	Houtduif	58
Vruchtenbuurt	33	360	Zilvermeeuw	61
Bomenbuurt	48	602	Gierzwaluw	55
Vogelwijk	49	738	Gierzwaluw	138
WASSENAAR				
Deyleroord	42	442	Kauw	163
Oostdorp	26	279	Kauw	134
Nieuw Wassenaar	26	291	Merel	60
Kerkehout	29	204	Zwarte Kraai	37
LEIDSCHENDAM				
De Zijde	41	263	Kauw	45
De Heuvel	33	355	Kauw	64
Prinsenhof	29	257	Zilvermeeuw	24
Raadhuiskwartier	29	322	Gierzwaluw	94
De Rietvink	50	533	Gierzwaluw	57
VOORBURG				
Voorburg Oost	33	254	Kauw	53
Essesteijn/Damsigt	44	490	Canadese Gans	83
Voorburg noord/'t Loo	36	415	Gierzwaluw	91
Voorburg oud	34	420	Gierzwaluw	164
Voorburg west	29	197	Kauw	43
RIJSWIJK				
Te Werve	31	346	Kauw	64
De Put e.o.	47	494	Canadese Gans	53
De Strijp	32	412	Kauw	46
Steenvoorde zuidwest	36	250	Grote Canadese Gans	31
Plaspoelpolder	58	517	Kauw	51

De zomervogels onder de kleine zangvogels, zoals boerenzwaluw, kleine karekiet, grasmus en tuinfluiter, bereikten alle hun top in de tweede ronde. De nachtegaal liet zich alleen in de eerste en de tweede ronde horen. De tjiftjaf werd vooral in de eerste ronde gehoord en gezien.

4. Resultaten per PC-gebied (tabel 2)

Sinds de start van het MUS-project in 2007 zijn nu 70 PC-gebieden van de in totaal 81 in aanmerking komende in ten minste één jaar geteld (ruim 86%). Hiervan werd één gebied in 2017 voor het eerst geteld, Rustenburg in het stadsdeel Escamp. Elf gebieden zijn in 2017 niet geteld, maar wel in één of meer eerdere jaren. Gemiddeld werden er 372 exemplaren per PC-gebied waargenomen. Hiervan scoorden 26 gebieden (59%) boven het gemiddelde en 33 (41%) onder het gemiddelde. Telervaring lijkt van invloed op het aantal, want 62% van die bovengemiddelde gebieden werd door een ervaren waarnemer geteld. Van de 33 gebieden die onder het gemiddelde zaten werd 67% door een teller met een gemiddelde of weinig ervaring geteld. Ervaren tellers kwamen dan ook op gemiddeld 416 exemplaren per gebied uit, tellers met een gemiddelde of weinig ervaring op gemiddeld 327 exemplaren.

Ten opzichte van 2016 deden zich over het algemeen geen grote verschillen in de aantallen voor. Er werden in 7 gebieden 25% of meer exemplaren geteld dan in 2016. Slechts in drie gevallen werden er t.o.v. 2016 25% of minder vogels geteld.

In Moerwijk west werden de meeste vogels geteld, 784; hierbij zij wel aangetekend dat er hier twee groepen van meer dan 100 exemplaren bij zaten van resp. nijlgans en halsbandparkiet. De Vogelwijk (738), Ypenburg Singels/Waterwijk (714), Oud Scheveningen (672) en de Bomenbuurt (702) maken de top-5 vol. Het kleinste aantal vogels werd geteld in Scheveningen Badplaats en het Zeeheldenkwartier oost (beide 167 stuks). Zij werden gevolgd door Belgisch Park (179), Marlot (185) en Voorburg west (197).

In Leidschendam werden de hoogste aantallen gescoord in De Rietvink (533), in Voorburg in Essesteijn/Damsigt (490), in Rijswijk in de Plaspoelpolder (517) en in Wassenaar Deijleroord (442).

Het gemiddeld aantal soorten per PC-gebied bedroeg 32. Den Haag als geheel zat met 30 soorten per gebied iets onder het gemiddelde, evenals Wassenaar met

31. Leidschendam (36), Voorburg (35) en Rijswijk (41) zaten flink boven het gemiddelde.

In 2017 werd het hoogste aantal soorten waargenomen in het PC-gebied Plaspoelpolder in Rijswijk met 58 soorten, op de voet gevolgd door het Haagse Duttendel met 56, Ypenburg noord (52), De Rietvink in Leidschendam (50) en de Vogelwijk (49). Soortenarmst waren Belgisch Park (13 soorten), de wijk Centrum zelf (16), het Regentessekwartier (16), de Schilderswijk noord (17) en Scheveningen Badplaats (19).

De kauw was in 2017 in 19 PC-gebieden de meest getelde soort. In de Archipelbuurt en in Bohemen was de kauw voor het achtste opeenvolgende jaar de meest getelde soort.

De gierzwaluw, die in 2016 maar in 5 gebieden de meest getelde soort was, was dat in 2017 in maar liefst 11 gebieden. De toename zat vooral in Leidschendam en Voorburg met 4 nieuwe gebieden (in 2016 in geen één).

Beide meeuwensoorten, in 2016 nog samen in 14 gebieden het meest geteld, waren dat in 2017 nog maar in 10 gebieden. In de randgemeenten alleen in de Prinsenhof in Leidschendam (zilvermeeuw).

De Canadese gans was in vijf PC-gebieden de meest getelde soort, twee in beide gebieden in Leidschenveen, twee in Rijswijk en één in Voorburg; in de wijk Leidschenveen voor het achtste opeenvolgende jaar. De stadsduif werd, bijna vanzelfsprekend, alleen in vier gebieden in het stadsdeel Centrum als meest getelde soort opgegeven.

5. Resultaten per soortgroep

a. watervogels

In 2017 werden er in totaal 3.530 exemplaren van 22 verschillende soorten watervogels waargenomen. Hiervan waren er 10 'wilde' soorten; de overige 12 waren exoten, soepeend en soepgans. Elk van beide soortengroepen was goed voor precies 50% van het totaal aan watervogels. Van de wilde soorten bestond 65% uit wilde eend en meerkoet, van de exoten bestond 82% uit Canadese ganzen. Het gaat daarbij om groepen van ca. 40 tot 50 exemplaren, in Voorburg zelfs om 70 tot 80 stuks. Hij staat op de 11de plaats van meest waargenomen soorten (landelijk slechts op plaats 32).

De nijlgans (12de plaats, landelijk plaats 31) nam ten opzichte van 2016 iets toe, zowel qua exemplaren per gebied als qua percentage gebieden.

Van de meest algemene wilde soorten watervogels

nam de wilde eend en het waterhoen ten opzichte van 2016 iets in aantal toe en de meerkoet iets af. De sterke toename van de kraakeend van de laatste paar jaar kreeg in 2017 geen vervolg, het aantal per PC-gebied nam zelfs af. De overige soorten watervogels bleven redelijk constant. Van de aalscholver, blauwe reiger en ooievaar werden relatief meer exemplaren waargenomen dan het landelijke gemiddelde van MUS. Watervogels maken al jaren ca.15 tot 16% van het totaal aantal exemplaren in MUS uit. Wassenaar en de Haagse stadsdelen Centrum en Segbroek zijn het armst aan watervogels (ca. 7%). Het stadsdeel Leidschenveen/Ypenburg is veruit het rijkst aan watervogels door de aanwezigheid van de Canadese ganzen met 36%, op afstand gevolgd door Rijswijk (27%) en het stadsdeel Loosduinen (24%). PC-gebied Wateringse Veld scoorde vooral goed op watervogels door de aanwezigheid van wilde eenden; hier zelfs de meest getelde soort.

Watervogelarme wijken waren onder meer het Regentessekwartier (slechts 2 nijlganzen), Scheveningen Badplaats (1 knobbelzwaan en 1 brandgans) en Zeeheldenkwartier west (3 nijlganzen).

b. zangvogels

In 2017 zijn in totaal 4.781 exemplaren aan zangvogels (excl. kraaiachtigen en gebouwbroeders) in MUS waargenomen van 34 soorten, evenveel als in 2016. Per PC-gebied waren dat er 81,0, een lichte stijging ten opzichte van 2016 (77,4). De oeverzwaluw, beflijster en barmsijs (in 2016 nieuw in de Haagse MUS-tellingen) gingen in 2017 helaas niet op herhaling. De bosrietzanger ontbrak voor het eerst na een lange reeks van jaren. Leuk waren waarnemingen van ringmus en kneu, die sporadisch in slechts één eerder jaar, resp. twee eerdere jaren waren gezien. De 2 rouwkwikstaarten uit de 1ste ronde waren er 2 van landelijk drie. De 17 en 16 nachtegalen in de 1ste en 2de telronde maakten een substantieel deel uit van het landelijk totaal (27 en 35).

Merel (1.117) en koolmees (892) zijn met stip weer nummer 1 en 2 qua waargenomen zangvogels en maakten 42% van het totaal uit. Het zijn de enige twee soorten in de top-10 van meest getelde soorten zangvogels in de Haagse regio. Winterkoning, pimpelmees en tiftjaf bezetten plaats 3, 4 en 5 met resp. 496, 470 en 310 exemplaren. Van de roodborst worden sinds 2012 ieder jaar meer vogels per PC-gebied gezien; hetzelfde geldt voor de winterkoning vanaf 2015, van de staartmees juist steeds minder;

kauw

desondanks doet deze soort het beter dan landelijk; hij staat in de Haagse regio op de 47ste plaats en landelijk op de 62ste.

In totaal maken zangvogels jaarlijks zo'n 21% van het totaal aantal uit. De stadsdelen Loosduinen en Haagse Hout waren het meest rijk aan zangvogels, stadsdelen Centrum en Scheveningen het armst. De randgemeenten waren rijker aan zangvogels (27 tot 33%) dan Den Haag zelf met slechts 19%.

De wijk die het rijkst was aan soorten zangvogels was Duttendel waar er 25 van werden gezien. Zeven van de acht wijken in het stadsdeel Centrum behoorden tot de 15 wijken die het armst waren aan soorten zangvogels.

c. kraaiachtigen

Voor het MUS-project gaat het in de Haagse regio om 4 soorten: gaai, ekster, zwarte kraai en kauw. In totaal gaat het om 4.131 exemplaren die jaarlijks ca. 20 % van het totaal uitmaken, gemiddeld ca. 70 per PC-gebied. De kauw en de ekster waren in alle PC-gebieden present, de zwarte kraai werd in één gebied gemist. De gaai was in ongeveer 70% van de gebieden aanwezig. De kauw is met stip ieder jaar de meest getelde soort. De dominantie over de andere kraaiachtigen nam wel af ten opzichte van 2016 door het ontbreken van een paar grote groepen in 2017. In 2017 bestond 61% van de kraaiachtigen uit kauwen (in 2016 71%). In 19 gebieden was de kauw de meest getelde soort. Wassenaar is een kraaijenrijke gemeente. Hier waren ook de enige twee gebieden in 2017 waar er meer dan 100 werden geteld.

Sinds 2012 neemt het aantal zwarte kraaien per PC-gebied langzaam toe tot 16,0. Hiermee scoort hij boven het landelijke gemiddelde (7,6 per gebied). De ekster bleef stabiel met 9,3 per gebied (landelijk 7,0). De zwarte kraai haalt in de Haagse regio de top-10 met een 8ste plaats (evenals landelijk), de ekster

daarentegen niet met een 16de plaats (landelijk 10de). De verhouding tussen het aantal getelde zwarte kraaien en eksters is sinds 2010 voortdurend toegenomen. Bedroeg die in 2001 nog 1,2, in 2017 waren er 1,7 zwarte kraaien op één ekster.

De gaai was met zijn 115 exemplaren (2,8% van het totaal aantal kraaiachtigen) veruit de zeldzaamste van de vier. Wel is zijn voorkomen in de Haagse MUS-tellingen heel constant. Al jaren wordt hij in 60 tot 70% van de PC-gebieden gezien, bedraagt het aantal per gebied ca. 2,8 en staat hij op de 30ste tot 33ste plaats qua algemeenheid. Hij komt vooral voor in groene wijken (71% van alle groene wijken) en maar in ca. 50% van de wijken met minder groen.

Het aandeel kraaiachtigen in het totaal is in Den Haag 17%. Maar de stadsdelen Centrum en Leidschenveen/Ypenburg zaten hier ver onder. In de randgemeenten was het percentage in Wassenaar met 35% veel hoger door de aanwezigheid van de kauwen en zwarte kraaien. De andere ontliepen elkaar niet veel met 20%.

d. meeuwen

In 2017 is er een einde gekomen aan de aantalsgroei van de meeuwen. Het totaal aantal kelderde van 3.484 tot 2.919 en het percentage van het totaal aantal vogels daalde van 15 naar 13%. De kleine mantelmeeuw en de zilvermeeuw waren duidelijk over hun hoogtepunt heen; beide soorten daalden in aantal met ca. 20%. Ook het gemiddelde per PC-gebied van beide soorten nam af: de kleine mantelmeeuw van 27,9 naar 26,5 en de zilvermeeuw zelfs van 30,1 naar 23,3. De regulerende

zilvermeeuw

maatregelen in Den Haag lijken hun vruchten af te werpen.

De totalen houden elkaar weliswaar nagenoeg in evenwicht, maar er zijn duidelijke verschillen per stadsdeel.

De stadsdelen Centrum, Escamp en Haagse Hout zijn bolwerken van de kleine mantelmeeuw, terwijl in Scheveningen en Segbroek juist meer zilvermeeuwen voorkomen. In Escamp, Haagse Hout en Segbroek werden zelfs meer zilvermeeuwen gezien dan in 2016. De afname van beide soorten in Scheveningen was erg groot; misschien zijn de zilvermeeuwen deels uitgeweken naar Escamp en Segbroek. In de randgemeenten als totaal hielden beide soorten elkaar min of meer in evenwicht. In onderstaande tabel is een en ander inzichtelijk gemaakt.

Aantal per PC-gebied						
Stadsdeel	Totaal		Kleine mantelmeeuw		Zilvermeeuw	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Escamp	73,7	72,1	47,8	40,7	25,9	31,4
Centrum	74,6	59,9	41,0	32,9	33,6	27,0
Haagse Hout	37,2	35,2	24,5	19,8	12,7	15,4
Segbroek	78,6	81,8	39,2	30,8	39,4	51,0
Scheveningen	118,2	91,6	40,2	30,8	78,0	61,0
Randgemeenten	57,9	49,8	29,8	26,5	28,1	23,3

De kleine mantelmeeuw was in drie PC-gebieden in Escamp en in één in Haagse Hout de meest getelde vogelsoort in 2017, de zilvermeeuw was dat in drie gebieden in Scheveningen, twee in Segbroek en één in Leidschenveen/Ypenburg.

De aantallen hebben ook een grote impact op de landelijke totalen van beide soorten: de kleine mantelmeeuw is per telronde goed voor 30 tot 35% van het landelijk totaal en de zilvermeeuw zelfs voor 35 tot 40%.

De kokmeeuw vertoont sinds het begin van de MUS-tellingen in de Haagse regio een dalende lijn. Er werden er in 2017 slechts 4,0 per PC-gebied geteld. Overigens scoort de Haagse regio vergeleken met de landelijke cijfers laag wat betreft kokmeeuwen.

e. duiven

De 4 duivensoorten waar het hier om gaat, te weten houtduif, holenduif, Turkse tortel en stadsduif, nemen

al sinds 2013 samen 11% van het totaal aantal vogels voor hun rekening.

De houtduif is goed voor 58% hiervan, de stadsduif 36%, de Turkse tortel 5% en de holenduif moet het met minder dan 1% doen.

De houtduif, sinds 2013 vrijwel constant qua aantal per PC-gebied, vertoonde in 2017 een lichte stijging. Vier van de vijf PC-gebieden met de meeste houtduiven lagen in het stadsdeel Segbroek.

De stadsduif had een duidelijke piek in 2016 qua aantal per gebied, viel in 2017 wat terug, maar het bleef wel hoger dan tussen 2012 en 2015.

Vanzelfsprekend staat hij op de ranglijst van meest getelde soorten in de Haagse regio vele plaatsen hoger dan landelijk (9de in plaats van 17de). De vijf gebieden met het hoogste aantal stadsduiven liggen allemaal in het stadsdeel Centrum. Slecht 6 van de 37 gebieden waar deze soort werd gezien lagen in de randgemeenten. De Turkse tortel vertoont sinds 2014 weliswaar een lichte stijging, maar blijft desondanks sterk achter bij het landelijk beeld (slechts 29ste op de lijst van meest waargenomen soort tegen landelijk 9de). Illustratief is ook dat 15 (50% van het totaal) van de gebieden in de randgemeenten ligt waar hij slechts in 4 PC-gebieden ontbreekt. In Den Haag zelf werd hij maar in 37,5% van de gebieden gezien.

De holenduif neemt met zijn 18 exemplaren een zeer bescheiden plaats in.

In het stadsdeel Centrum lag het percentage duiven ten opzichte van het totaal met 25% veel hoger dan het gemiddelde voor de Haagse regio. Dit komt vooral door de aanwezige stadsduiven; met name in de PC-gebieden Centrum zelf en Schilderswijk noord, waar dit resp. 47 en 36% bedroeg. Leidschenveen/Ypenburg was het

houtduif

armst aan duiven met slechts 4% van het totaal. Ook alle randgemeenten scoorden lager dan gemiddeld.

f. gebouwbroeders

De gebouwbroeders betreffen 4 soorten, gierzwaluw, zwarte roodstaart, huismus en spreeuw.

In totaal werden er 2.552 opgegeven in 2017 en dat is 28% meer dan in 2016. Met 1.602 exemplaren maakte de gierzwaluw 62% van het totaal aan gebouwbroeders in 2017 uit. De spreeuw was goed voor 23%, de huismus voor 13% en de 10 zwarte roodstaarten voor 0,4%. Deze vier soorten maakten in 2017 ca. 12% van het totaal aantal vogels uit.

Voor de gierzwaluw had een goed jaar met 17% meer vogels. Het gemiddelde van 31,4 vogels per PC-gebied was dan ook aanzienlijk hoger dan de grote dip in 2016, toen er slechts 27,4 per gebied waren. Toch blijft het gemiddelde in de Haagse regio iets achter bij het landelijk gemiddelde in MUS. Opvallend was dat in Voorburg twee wijken tot de top-vijf behoorden; Voorburg oud met 164 had de meeste en Voorburg noord/'t Loo was goed voor 91 exemplaren. De Vogelwijk was het enige andere PC-gebied dat ook meer dan 100 exemplaren had, nl.138.

De spreeuw blijft een zorgenkindje in de Haagse regio. Weliswaar herstelde hij zich van de enorme dip van 5,3 exemplaren per PC-gebied in 2016, maar bij de 13,9 van 2017 behoort wel een kanttekening. Er was een groep van 270 spreeuwen in Ypenburg. Houden we hiermee rekening dat bedraagt het aantal per gebied 7,8 hetgeen ongeveer gelijk is aan de jaren voor 2016. Het percentage PC-gebieden waar de spreeuw werd gezien nam toe van 65 tot bijna 73%, maar in 10 gebieden ging het maar om één enkele spreeuw. Het stadsdeel Segbroek en alle vier randgemeenten waren het spreeuwenarmst. Loosduinen, Haagse Hout en Escamp het rijkst.

De achteruitgang van de huismus lijkt tot staan te zijn gekomen. Er is zelfs een licht herstel waarneembaar. Dit blijkt niet onmiddellijk uit de aantallen en het aantal PC-gebieden waarin hij is vastgesteld. Er werden namelijk in 2017 343 huismussen geteld tegen 370 in 2016 en ze werden in 27 gebieden vastgesteld tegen 35 in 2016. Daarbij moet echter bedacht worden dat twee gebieden in 2016 met grote populaties in 2017 niet zijn geteld. De beste graadmeter is het aantal mussen per gebied en dat is van 2016 op 2017 gestegen van 10,6 tot 12,7. Belangrijk is ook dat het aantal in alle gebieden met meer dan 10 exemplaren

op zijn minst gelijk is gebleven ten opzichte van 2016, en eerder soms flink gestegen is.

De grootste kolonie in Oud Scheveningen groeide zelfs verder van 47 naar 55 exemplaren. De stadsdelen Leidschenveen/Yypenburg en Scheveningen met elk 2 kolonies van 20 exemplaren of meer (de grens van een levensvatbare populatie) en één van tussen de 10 en 20 exemplaren zijn het rijkst aan huismussen. Maar ook in Centrum zit een flinke kolonie in de Schildersbuurt en, al is die in 2017 helaas niet geteld, we mogen aannemen dat die in de Stationsbuurt er ook nog steeds zit.

Wat betreft de randgemeenten zit er in Leidschendam nog een flinke levensvatbare kolonie in De Rietvink. Al met al blijft de Haagse regio laag scoren ten opzichte van de landelijke cijfers. Een 19de plaats op de ranglijst van meest getelde soorten, terwijl hij landelijk 5de staat. Er werden slechts 10 zwarte roodstaarten geturfd in 2017 tegen 15 in 2016. Overigens zij aangetekend dat de aantallen in MUS niet meer dan een indicatie zijn van de in totaal in feite aanwezige territoria. Een afzonderlijk onderzoek naar deze soort, waarvan de waarnemingen op de site waarnemingen.nl zijn geplaatst levert aanzienlijk meer territoria op. Rond Scheveningen Haven en de Watertoren in de Oostduinen zijn bijvoorbeeld zeker enkele territoria aanwezig. Het bedrijventerrein in de Plaspoelpolder en de Molenwijk in het stadsdeel Laak zijn jaarlijks zekerheidjes.

g. halsbandparkiet

Het aantal halsbandparkieten neemt vanaf 2015 toe. In 2017 werden er 22,8 per PC-gebied gezien. De hoge aantallen uit 2010 en 2011 zijn echter daarna nooit meer bereikt. Er is geen grote gezamenlijke slaapplek meer; deze is uiteengevallen in een aantal kleinere. Wel werden er in Moerwijk west weer eens meer dan 100 geteld, namelijk 123; ook in de Molenwijk was er een fors aantal: 92. In stadsdeel Centrum behoorden vijf wijken tot de top-tien met de meeste exemplaren van deze soort. Vooral de wijken in Leidschenveen/Yypenburg en Scheveningen waren arm aan halsbandparkieten. Van de randgemeenten scoorde vooral Rijswijk hoog op de aanwezigheid van halsbandparkieten. Op de lijst van meest geziene soorten staat hij evenals in 2016, op plaats 6. De Haagse totalen drukken met in elke telronde ca. 40% van het totaal zwaar op het landelijk aantal. Alleen daarom staat hij op de landelijke lijst nog op de 29ste plaats.

halsbandparkiet

h. overige soorten

In 2017 omvat deze groep 17 wilde soorten, de kip en één blauwe pauw. De laatste twee kwamen overigens beide uit hetzelfde PC-gebied in Leidschendam. In totaal ging het om 406 exemplaren. Bij de wilde soorten ging het om 7 roofvogels, vier steltlopers en plevieren, twee spechtensoorten en verder nog fazant, visdief, koekoek en ijsvogel. De scholekster maakt 34% en de grote bonte specht 28% van het totaal van deze groep uit. De scholekster is dus met stip de belangrijkste soort. Al vanaf 2014 beweegt het aantal per PC-gebied zich rond de 4,0. De vogels zitten gemiddeld in 50 tot 60% van alle PC-gebieden. Er zijn echter wel kerngebieden. Het stadsdeel Escamp heeft met 4,7 exemplaren per gebied de hoogste dichtheid aan scholeksters, vermoedelijk door de aanwezigheid van relatief veel platte daken. Van de 7 soorten roofvogels in MUS werd de buizerd het meest opgemerkt: 9 stuks. Al jaren beweegt het aantal zich rond de 10. De 5 boomvalken betreffen alle waarnemingen van een enkel exemplaar uit diverse PC-gebieden. De 4 slechtvalken zijn een afspiegeling van het toenemend aantal broedgevallen van deze soort. Waarnemingen van sperwers (3 stuks in 2017) zijn opvallend schaars en daarin blijft de Haagse regio sterk achter bij het landelijk gemiddelde. De 2 haviken uit Leidschenveen/Yypenburg en Rijswijk waren er echter 2 van de in totaal 5 die landelijk gezien zijn. En de wespindief in Duttendel zelfs één van de in totaal drie.

Van de andere soorten is nog vermeldenswaard dat de vier kleine plevieren ouders met 2 jongen waren in Rijswijk; het waren er 4 van de in totaal 6 die landelijk in MUS zijn gezien. De twee houtsnippen in de eerste telronde waren ook de enige twee van de landelijke MUS-uitkomsten.

6. Indexen

Het belangrijkste doel van het MUS-project is het onderzoeken van de aantalsontwikkelingen van zoveel mogelijk soorten in het stedelijk gebied.

In veel gevallen blijken de indexen min of meer dezelfde trend te vertonen als het aantal exemplaren per PC-gebied. Deze zijn hiervoor al uitgebreid beschreven.

Wat opvalt is dat de indexen van veel soorten in het Haagse jaarlijks geen al te grote verschillen vertonen, afgezien van een onverwachte dip of piek in een bepaald jaar. De geringe schommelingen binnen zekere marges zijn een aanwijzing dat bij de meeste soorten

in de Haagse regio er geen sprake is van een duidelijke trend in voorkomen en de populatie redelijk stabiel is. Knobbelzwaan, houtduif, halsbandparkiet en zwartkop lijken gezien de indexen de laatste drie jaar toe te nemen, geheel in overeenstemming met het aantal waargenomen exemplaren per gebied. Heggenmus, tjiftjaf, zwarte kraai en huismus vertonen ook een positieve ontwikkeling die echter niet of slechts ten dele gestaafd wordt door de trend in het aantal exemplaren per gebied.

Uit de indexen van kleine mantelmeeuw en zilvermeeuw is dezelfde negatieve trend zichtbaar als we ook gezien hebben bij het aantal vogels per PC-gebied. Bij waterhoen en meerkoet zien we ook een negatieve trend die niet volledig gestaafd wordt door de ontwikkelingen in de aantallen per PC-gebied.

Uit de indexen van de overige soorten zijn nauwelijks harde conclusies te trekken.